

जुगादि शब्दाची व्याख्या (जुग-दोन व आदि = आधी) म्हणजे श्री गुरू अरजनदेवजी यांच्या आधी झालेल्या दोन गुरूंच्या - श्री गुरू रामदासजी व श्री गुरू अमरदासजी यांच्या आधी झालेले गुरू - गुरू अंगददेवजी यांना माझा नमस्कार असो. सति गुरू याची व्याख्या ज्ञानीजी -गुरूचे गुरू अमरदासजी अशी करतात, त्या गुरू अमरदासजी यांना माझा नमस्कार असो, व शेवटी श्री गुरू म्हणजे श्री गुरू रामदासजी यांना माझा नमस्कार असो.

शीख संप्रदायात गुरूला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. सर्वांभी गुरूंचे स्मरण करून, त्यास वंदन करून मगच कार्यांभ करतात. कारण सतगुरूच्या कृपेनेचे ईश्वर प्राप्त होतो, अशी त्यांची दृढ श्रद्धा आहे. म्हणूनच श्री गुरू अरजनदेवांनी सुखमनी साहिबची सुरुवात करताना त्यांच्या पूर्वी होऊन गेलेल्या चारही गुरूंचे, गुरू नानकदेवजी, श्री गुरू अंगददेवजी, श्री गुरू अमरदासजी व श्री गुरू रामदासजी यांचे अत्यंत श्रद्धापूर्वक स्मरण करून, त्यांना वंदन करून सुखमनी साहिबच्या कथनास प्रारंभ केला आहे.

॥ असटपदी ॥ सिमरउ सिमरि सिमरि सुखु पावउ ॥ कलि कलेस तन माहि मिटावउ ॥
 सिमरउ जासु बिसुंभर एकै ॥ नामु जपत अगनत अनेकै ॥
 बेद पुरान सिंघ्रिति सुधाख्यर ॥ कीने राम नाम इक आख्यर ॥
 किनका एक जिमु जीअ बसावै ॥ ता की महिमा गनी न आवै ॥
 कांखी एकै दरस तुहारो ॥ नानक उन संगि मोहि उधारो ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६२)

शब्दार्थ : सिमरउ- स्मरण करा, पावउ- प्राप्त करा, कलि कलेस - षड्विकार, शरीर विकार, मिटावउ - दूर कर, मिटव, नष्ट कर, जासु - जो, ज्याला, बिसुंभर - विश्वंभर, एकै - एकमात्र, अनगत - अगणित, अनेकै - अनेक, सिंघ्रिति - स्मृति, आख्यर - अक्षर, किनका - तिळमात्र, जिमु - जो, ताकी - त्याची, गनी - गणती करणे, कांखी - कांक्षा, इच्छा, तुहारो - ईश्वराचे, मोहि - मला, माझा. उधारो - उद्धार कर, सुखमनी - सुख देणारा मणी, प्रभ - प्रभू, परमात्मा

भावार्थ : हे मानवा ! एकमेव स्मरण करण्यायोग्य जो अकालपुरुष प्रभू परमात्मा, त्याचे अंतःकरणपूर्वक, काया-वाचा-मने स्मरण कर. त्याच्या स्मरणाने या भवसागरातील, या संसारातील सर्व दुःखांचा नाश कर. अगणित लोक अनेक नावांनी ज्याचे स्मरण करतात, तो विश्वंभर, तो जगपालक एक आणि एकच आहे. चारी वेद, अठरा पुराणे, सत्तावीस स्मृती, सारे सारे ग्रंथ शेवटी त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याचेच वर्णन करतात, गुणगान करतात व त्यासच सुखप्राप्तीचे एकमात्र साधन मानतात. ज्याच्या हृदयावर ही नाममुद्रा थोडीशीही ठसली आहे, त्याची महती अपार आहे, त्याचे भाग्य थोर होय. गुरूदेव म्हणतात, हे प्रभो ! ज्यांच्या मनात तुझ्या दर्शनाचीच एकमात्र आकांक्षा आहे, आस आहे त्यांच्या संगतीचा मला लाभ होऊ दे व त्यांच्याबरोबर माझाही उद्धार कर. ॥१॥

सुखमनी सुख अंघ्रित प्रभ नामु ॥ भगत जना कै मनि बिस्राम ॥ रहाउ ॥
 प्रभ कै सिमरनि गरभि न बसै ॥ प्रभ कै सिमरनि दूखु जमु नसै ॥
 प्रभ कै सिमरनि कालु परहरै ॥ प्रभ कै सिमरनि दुसमनु टरै ॥
 प्रभ सिमरत कछु बिघनु न लागै ॥ प्रभ के सिमरनि अनदिनु जागै ॥
 प्रभ के सिमरनि भउ न बिआपै ॥ प्रभ कै सिमरनि दुखु न संतापै ॥
 प्रभ का सिमरनु साध कै संगि ॥ सरब निधान नानक हरि रंगि ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६२)

शब्दार्थ : गरभिन बसै – जन्मास येत नाही, जन्म-मरणाच्या फेऱ्यांतून मुक्तता होते, जमु – यम, कालु – काळ, मरण, परहरै – परिहार होतो, नाश होतो, टरै – टळले जाते, नष्ट होतात, कछु – कोणतेही, बिघनु – विघ्न, बाधा, अनदिनु – रात्रंदिवस, बिआपै – व्यापतो, प्रभाव टाकतो.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचे ' नाम ' हे अमृत आहे. सुखाचे आगर आहे. साक्षात सुखमनी आहे. त्याचे स्थान भक्ताच्या हृदयात असते. व त्यामुळे मनास शांती प्राप्त होते.॥ रहाउ ॥ परमेश्वराच्या नामस्मरणाने जन्म-मृत्यूच्या फेऱ्यांतून भक्ताची कायमची सुटका होते. त्याला परत गर्भवासाची वेळ येत नाही. प्रभू परमात्म्याच्या स्मरणाने यमपाशातून सुटका होते. मरणयातनांतून सुटका होते. काळाच्या विळख्यातून सुटका होते. सर्व शत्रूंचा नाश होतो. प्रभुस्मरणाने सर्व विघ्नांचा नाश होतो. कारण नामस्मरणामुळे भक्त अहर्निश सावध असतो. नामस्मरणाने भक्त सर्व प्रकारच्या भयापासून मुक्त होतो. कोणतीही गोष्ट त्याला भिववू शकत नाही. नामस्मरणाने सर्व दुःखांचा नाश होतो. साधुसंतांच्या संगतीतूनच माणसाचे मन प्रभू परमात्म्याच्या भक्तीकडे, नामस्मरणाकडे वळते. नानक सांगतात, नामस्मरणाने जगातील सर्व ज्ञान, सर्व आध्यात्मिक उत्कर्ष, वैभव भक्तास प्राप्त होते. असा आहे नामस्मरणाचा महिमा ! ॥२॥

प्रभ कै सिमरनि रिधि सिधि नउ निधि ॥ प्रभ कै सिमरनि गिआनु धिआनु ततु बुधि ॥

प्रभ कै सिमरनि जप तप पूजा ॥ प्रभ कै सिमरनि बिनसै दूजा ॥

प्रभ कै सिमरनि तीरथ इसनानी ॥ प्रभ कै सिमरनि दरगह मानी ॥

प्रभ कै सिमरनि होई सु भला ॥ प्रभ कै सिमरनि सुफल फला ॥

से सिमरहि जिन आपि सिमराए ॥ नानक ता कै लागउ पाए ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६२)

शब्दार्थ : बिनसै – नाश पावते, दूजा – द्वैतभाव, आपपर भाव, दरगह – दरबार, प्रभूचा दरबार, सु भला – सारे चांगलेच वाटते, कल्याण होते, सुफल फला – जन्माचे सार्थक होते.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणात सर्व सामर्थ्य आहे. ऋद्धी, सिद्धी, नव निधी, साऱ्या विश्वातील धनसंपत्ती, ऐश्वर्य, सारे काही प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणातच साठविलेले आहे. प्रभूच्या स्मरणाने ज्ञान, ध्यान व या सृष्टीचे मूळ, सृष्टी निर्माणकर्ता प्रभू परमात्मा व सृष्टीचे वास्तव स्वरूप यांचे ज्ञान होते. प्रभूच्या नामस्मरणातच जप, तप, पूजा-पाठ सारे काही अंतर्भूत आहे. प्रभुनामाच्या सतत स्मरणाने द्वैतभाव नष्ट होतो आणि सर्वत्र तोच एकमेव प्रभू परमात्मा विराजमान आहे हे सत्य कळू लागते. स्मरणमात्रे मनुष्यास आत्मज्ञान प्राप्त होते. तो आत्मतीर्थात स्नान करतो. एवढेच नव्हे तर प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात त्यास सन्मानपूर्वक स्थान मिळते. प्रभुस्मरणाने मनाची अशी अवस्था प्राप्त होते की जे जे घडते ते चांगले आहे असे जाणवू लागते व मानवजन्माचे सार्थक होते. पण नामस्मरणाची बुद्धी त्यालाच होते, ज्याला तो प्रभू तशी प्रेरणा देतो. नानक म्हणतात, हे परमेश्वरा ! जे लोक नामस्मरणात निमग्न झाले आहेत, अशांचीच संगत मला सदैव घडो. त्यांच्या चरणांशी मी विनम्र होतो.॥३॥

प्रभ का सिमरनु सभ ते ऊचा ॥ प्रभ कै सिमरनि उधरे मूचा ॥

प्रभ कै सिमरनि त्रिसना बुझै ॥ प्रभ कै सिमरनि सभु किछु सुझै ॥

प्रभ कै सिमरनि नाही जम त्रासा ॥ प्रभ कै सिमरनि पूरन आसा ॥

प्रभ कै सिमरनि मन की मलु जाइ ॥ अंग्रित नामु रिद माहि समाइ ॥

प्रभ जी बसहि साध की रसना ॥ नानक जन का दासनि दसना ॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : उधरे – उद्धार होतो, मूचा – बहुसंख्य, अनेक, त्रिसना – तृष्णा, हाव, बुझै – नाहीशी होते, सभु – सर्व, किछु – काही, सुझै – सुचते, समजते, त्रासा – त्रास, भय, आसा – आशा, इच्छा, मनोकामना, रिद माहि – हृदयामध्ये, समाड़ – सामावून जाते, बसहि – वास करणे, रसना – जीभ, दासनि दसना – दासानुदास, सेवकांचा सेवक.

भावार्थ : इतर कोणत्याही कार्यापेक्षा (जप, तप, ध्यान, धारणा, दान, तीर्थयात्रा इत्यादी कर्मकांडापेक्षा) प्रभूचे नामस्मरण श्रेष्ठ आहे. नामस्मरणाने अनेकजण मुक्त झाले आहेत. प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाने विषय विकारांची तृष्णा शांत होते. नामस्मरणाने सर्वच गोष्टींच्या सत्य स्वरूपाचे ज्ञान होते. प्रभूच्या नामस्मरणाने यमाच्या पाशापासून माणूस मुक्त होतो. व माणसाच्या सर्व आशा-आकांक्षा पूर्ण होतात. प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाने मनातील सर्व दुर्विचार, विकाररूपी मळ नष्ट होतो. मन साफ, स्वच्छ, निर्मळ होते. हृदयात सदैव नामरूपी अमृत भरून राहते. जिभेवर सदैव प्रभूचे नाम वसते. वाचा सदैव प्रभुनामाचा उच्चार करते. नानक म्हणतात, जो साधक, जो भक्त अशा उच्च अवस्थेप्रत पोहोचला आहे, त्याचा मी दासानुदास बनून राहीन. ॥४॥

प्रभ कउ सिमरहि से धनवंते ॥ प्रभ कउ सिमरहि से पतिवंते ॥

प्रभ कउ सिमरहि से जन परवान ॥ प्रभ कउ सिमरहि से पुरख प्रधान ॥

प्रभ कउ सिमरहि सि बेमुहताजे ॥ प्रभ कउ सिमरहि सि सरब के राजे ॥

प्रभ कउ सिमरहि से सुखवासी ॥ प्रभ कउ सिमरहि सदा अबिनासी ॥

सिमरन ते लागे जिन आपि दइआला ॥ नानक जन की मंगै रवाला ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : से – तो मनुष्य, धनवंते – धनवान, पतिवंते – आदरणीय, परवान – मान्य, स्वीकार, आवडता, प्रधान – श्रेष्ठ, बेमुहताजे – आत्मनिर्भर, स्वावलंबी, सुखवासी – सुखी, अबिनासी – अमर, जन्ममरणापासून मुक्त, आपि – परमेश्वर स्वतः, मंगै – मागतो, रवाला – चरणांची धूळ, पायधूळ.

भावार्थ : जो प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो, तोच खरोखर धनवान, श्रीमंत होय. जो परमेश्वराचे स्मरण करतो, तो सर्वांच्या आदरास प्राप्त होतो. सर्व लोक त्याचा स्वीकार करतात. तो सर्वांचा आवडता होतो. तो सर्वश्रेष्ठ होतो. जो प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो, त्याला प्रभू दरबारी स्थान प्राप्त होते. तो कोणावरही अवलंबून नसतो. कारण प्रभू परमात्मा हाच त्याचा भक्कम आधार असतो; त्यामुळे तो जगाविषयी बेपर्वा असतो, तो सर्वश्रेष्ठ बनतो, नरेश बनतो. जो प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो तो खऱ्या सुखाचा धनी होतो. तो जन्म-मरणाच्या फेऱ्यांतून मुक्त होतो. अमर होतो. ज्याच्यावर परमेश्वराची कृपा होते, तोच मानव प्रभूच्या भक्तीकडे वळतो. नानक अशा प्रभुसेवेत रममाण झालेल्या भक्ताच्या चरणधुळीची मागणी करतात. ॥५॥

प्रभ कउ सिमरहि से पर उपकारी ॥ प्रभ कउ सिमरहि तिन सद बलिहारी ॥

प्रभ कउ सिमरहि से मुख सुहावे ॥ प्रभ कउ सिमरहि तिन सूखि बिहावै ॥

प्रभ कउ सिमरहि तिन आतमु जीता ॥ प्रभ कउ सिमरहि तिन निरमल रीता ॥

प्रभ कउ सिमरहि तिन अनद घनेरे ॥ प्रभ कउ सिमरहि बसहि हरि नेरे ॥

संत क्रिपा ते अनदिनु जागि ॥ नानक सिमरनु पूरै भागि ॥६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : तिन – ती व्यक्ती, तो माणूस, बलिहारी – जीव ओवाळून टाकणे, सुहावे – सुंदर , सूख बिहावै – सुखात जाते, सुखी होते, आतमु – आत्म्याला, स्वतःला, स्वतःच्या सत्य स्वरूपास, अनद – आनंद, घनेरे– खूप, बसहि – वास करतो, राहतो, नेरे – नजीक, जवळ, अनदिनु – प्रत्येक क्षणी, सदैव, जागि – जागृत होते, पूरै – पूर्ण, नेरे – जवळ.

भावार्थ : प्रभूचे नामस्मरण करणाऱ्या साधकाची वृत्ती परोपकारी बनते. तो स्वतःस विसरून जाऊन दुसऱ्याच्या सुखासाठी, दुसऱ्याच्या भल्यासाठी अविरत झटत असतो. नानक म्हणतात, अशा भक्तावरून मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. प्रभूच्या नामस्मरणात रंगून गेलेल्या व्यक्तीच्या मुखावर आत्मिक तेज चमकू लागते व त्याचे जीवन सुखी होते. जो प्रभुनामात दंग झाला, त्याने आत्मा जिंकला. आपण शरीर नव्हे आत्मा आहोत याची त्यास प्रचिती येते. त्यास आत्मज्ञान प्राप्त होते. जीवन जगण्याचा पवित्र मार्ग त्यास साध्य होतो. जो प्रभू परमात्म्याची आराधना करतो, तो सदैव आत्मिक आनंदात मग्न होतो व त्यास प्रभू परमात्मा आपल्याजवळ स्थान देतो. संतजनांच्या कृपेनेच असा भक्त सदैव सावध राहून, मोह-मायेपासून दूर राहून नामस्मरणात निमग्न राहतो. नानक म्हणतात, कुणा भाग्यवंतासच अशी नाम स्मरणाची ओढ लागते.॥६॥

प्रभ कै सिमरनि कारज पूरे ॥ प्रभ कै सिमरनि कबहु न झूरे ॥
 प्रभ कै सिमरनि हरि गुन बानी ॥ प्रभ कै सिमरनि सहजि समानी ॥
 प्रभ कै सिमरनि निहचल आसनु ॥ प्रभ कै सिमरनि कमल बिगासनु ॥
 प्रभ कै सिमरनि अनहद झुनकार ॥ सुखु प्रभ सिमरन का अंतु न पार ॥
 सिमरहि से जन जिन कउ प्रभ मइआ ॥ नानक तिन जन सरनी पइआ ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : कारज – कार्य, पूरे – पूर्ण होते, सफल होते, कबहु – कधीही, झूरे – झुरणे, चिंता करणे, समानी – सामावून जाते, सहजि – सहजवस्था, निहचल – निश्चल, आसनु – आसन, स्थान, बिगासनु – विकसित होते, अनहद – अनाहत, झुनकार – झंकार, सुमधुर संगीत, मइआ – दया, प्रेम.

भावार्थ : प्रभुनामस्मरण करणाऱ्याची सर्व कार्ये पूर्ण होतात. सफल होतात. त्याला कधीही कशाचीही चिंता राहत नाही. तो प्रभू परमात्मा सदैव त्याच्या पाठीशी उभा असतो. प्रभूचे नामस्मरण करणाऱ्याची वाचा सदैव प्रभूच्या गुणांचे वर्णन करत असते आणि असा माणूस प्रभूच्या स्मरणात सदैव निमग्न राहून सहजस्थिती प्राप्त करतो. प्रभूचे नामस्मरण करणारा अढळपद प्राप्त करतो. त्याचे हृदयकमल विकसित होते. त्यास आत्मप्रत्यय येतो. प्रभू परमात्म्याच्या स्वरूपाचे ज्ञान होऊ लागते. प्रभूच्या नामस्मरणाने अंतःकरणात स्वर्गीय असा अनाहत नाद, ओंकारनाद झंकारू लागतो. प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाची महती किती सांगावी ? नामस्मरणाने मिळणाऱ्या सुखाला पार नाही. ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते; तोच माणूस प्रभू परमात्म्याची भक्ती करतो. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याची ज्याच्यावर कृपा झाली आहे अशा भक्तास कोणी भाग्यशाली शरण जातो.॥७॥

हरि सिमरनु करि भगत प्रगटाए ॥ हरि सिमरनि लगी बेद उपाए ॥
 हरि सिमरनि भए सिध जती दाते ॥ हरि सिमरनि नीच चहु कुंट जाते ॥
 हरि सिमरनि धारी सभ धरना ॥ सिमरि सिमरि हरि कारन करना ॥

हरि सिमरनि कीओ सगल अकारा ॥ हरि सिमरन महि आपि निरंकारा ॥

करि किरपा जिसु आपि बुझाइआ ॥ नानक गुरमुखि हरि सिमरनु तिनि पाइआ ॥८ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : करि – करून, प्रगटाए – विख्यात झाले, प्रसिद्ध झाले, उपाए – उत्पन्न केले, निर्माण केले, सिध – सिद्ध, भए – झाले, जती – यती, दाते – दानी, चहु कुंट – चोहोकडून, चौफेर, जाते – जाणले जातात. प्रसिद्धी पावतात, धारी – धारण केली, निर्माण केली, धरना – धरणी, जग, महि – मध्ये.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाने भक्त जगात विख्यात होतो. प्रभुस्मरणात निमग्न होऊन ऋषिमुनींनी वेदाची रचना केली. प्रभुस्मरणाने मनुष्य सिद्ध, योगी व दानी होतो. प्रभुस्मरणाच्या द्वारे नीच मनुष्यही श्रेष्ठपद प्राप्त करून संसारात, जगात सर्वत्र विख्यात होतो. प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण हाच साऱ्या जगाचा, त्यातील व्यवहाराचा, घडामोडीचा एकमेव आधार आहे. म्हणून हे मानवा ! तूही या जगाचा उत्पादक, पालक असलेल्या त्या प्रभू परमात्म्याचे अंतःकरणपूर्वक सदैव स्मरण कर. अरे, त्या प्रभू परमात्म्याने, मानवाने त्याचे सदैव स्मरण करावे म्हणूनच तर हे जग निर्माण केले आहे. जेथे जेथे परमेश्वराचे नामस्मरण चालते, तेथे तेथे तो स्वयं परमेश्वर वास करतो. जी व्यक्ती परमात्म्याचे अंतःकरणपूर्वक ध्यान करते, त्यास तो प्रत्यक्ष दर्शन देतो. नानक सांगतात, प्रभुकृपेने ज्या माणसाला ही बुद्धी प्राप्त झाली त्यास गुरुद्वाराच नामस्मरणाचा उपाहार प्राप्त होतो. ॥८ ॥१ ॥

॥ सलोकु ॥ दीन दरद दुख भंजना घटि घटि नाथ अनाथ ॥

सरणि तुमारी आइओ नानक के प्रभ साथ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : भंजना – नाश करणारा, घटिघटि – प्रत्येक शरीरात, सर्व व्यापक, आइओ – आला आहे.

भावार्थ : नानक म्हणतात, गरीब, दुःखी जनांचे दुःख दूर करणाऱ्या हे दीनानाथा, प्रत्येक शरीरात, चराचरांतील सर्व वस्तूंत वास करणाऱ्या हे सर्वव्यापी परमेश्वरा, हे अनाथांच्या नाथा, तूच माझा साथीदार आहेस. मी तुला शरण आलो आहे. ॥१ ॥

॥ असटपदी ॥ जह मात पिता सुत मीत न भाई ॥ मन ऊहा नामु तेरै संगि सहाई ॥

जह महा भइआन दूत जम दलै ॥ तह केवल नामु संगि तेरै चलै ॥

जह मुसकल होवै अति भारी ॥ हरि को नामु खिन माहि उधारी ॥

अनिक पुनहचरन करत नही तरै ॥ हरि को नामु कोटि पाप परहरै ॥

गुरमुखि नामु जपहु मन मेरे ॥ नानक पावहु सूख घनेरे ॥१ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६३)

शब्दार्थ : जह – जेथे, या संसारात, या जीवनात, सुत – पुत्र, मुलगा, मीत – मित्र, ऊहा – तेथे, त्या जीवनात, संगि – सोबत. सहाई – साहाय्य, महा भइआन – महाभयाण, दलै – दल, सैन्य, मुसकल – मुश्किल, संकट, अडचण, खिन – क्षणात, उधारी – उद्धार करतो, अनिक – अनेक, पुष्कळ, पुनहचरन – पारायण, तप, परहरै – परिहार, नाश, गुरमुखि – गुरुकृपेने, पावहु – प्राप्त होते, घनेरे – पुष्कळ, भरपूर.

भावार्थ : हे मना ! जेथे माता, पिता, पुत्र, मित्र, कोणी कोणीही तुला मदत करू शकत नाहीत, तेथे त्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण तुला साहाय्य करील. ते तारक नाम तुला सर्व संकटांतून तारून नेईल. जेथे महाभयानक यमदूत तुझा घास

घेण्यास टपले आहेत, तेथे त्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण हा तुझा एकमेव आधार होईल. अति भयाण विपत्तीतून प्रभुनाम तुझी क्षणात मुक्तता करील. अनेक व्रते करून, धार्मिक विधींची पारायणे करूनही पापांपासून तुझी मुक्तता होणार नाही पण प्रभुनाम मात्र तुझी कोटी कोटी पापांपासून मुक्तता करील. श्री गुरू नानकदेव सांगतात, हे मना ! तू सतगुरूला शरण जाऊन नामस्मरण कर. तुला अपार सुखाची प्राप्ती होईल.॥१॥

सगल सिसटि को राजा दुखीआ ॥ हरि का नामु जपत होइ सुखीआ ॥
 लाख करोरी बंधु न परै ॥ हरि का नामु जपत निसतरै ॥
 अनिक माइआ रंग तिख न बुझावै ॥ हरि का नामु जपत आघावै ॥
 जिह मारगि इहु जात इकेला ॥ तह हरि नामु संगि होत सुहेला ॥
 ऐसा नामु मन सदा धिआईऐ ॥ नानक गुरमुखि परम गति पाईऐ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६४)

शब्दार्थ : सगल – सगळी, सिसटि – सृष्टी, जग, लाख करोरी – लाख करोड, बंधु – बंधन, परै – पडली, निसतरै – नाश पावतात, निस्तरणे, तिखा – तृष्णा, हपापा, ओढ, आघावै – तप्त, संतुष्ट, जिह – जेथे, ज्या, मारगि – मार्ग, वाट, रस्ता, इकेला – एकटा, तह – त्या, तेथे, सुहेला – सुसह्य, सुखकर, धिआईऐ – ध्यान कर, आठव, पाईऐ – मिळेल, मिळते.

भावार्थ : साऱ्या सृष्टीचा सम्राटही दुःखीच असतो. हरीचा नामजप केल्याने तो सुखी होतो. मायेच्या लाखो, करोडो बंधनात पडलेलाही हरिनामाच्या जपाने भवसागर पार करून जातो. मायेची रंगीबेरंगी तृष्णा कधीच तप्त होत नाही. हरिनामानेच ही तृष्णा शांत होते. या जीवनात प्रत्येकास एकट्यानेच प्रवास करावा लागतो. कोणीही साहाय्यास नसतो. अशावेळी प्रभुनामाच्या संगतीने तो प्रवास सुसह्य होतो. सुखकर होतो. असा हा नामाचा महिमा आहे. नानक सांगतात, हे मना ! सतगुरूकृपेने, अशा या परमपावन प्रभुनामाचे सदैव ध्यान कर व परमगती, मोक्ष प्राप्त कर.॥२॥

छूत नही कोटि लख बाही ॥ नामु जपत तह पारि पराही ॥
 अनिक बिघन जह आइ संघारै ॥ हरि का नामु ततकाल उधारै ॥
 अनिक जोनि जनमै मरि जाम ॥ नामु जपत पावै बिस्नाम ॥
 हउ मैला मलु कबहु न धोवै ॥ हरि का नामु कोटि पाप खोवै ॥
 ऐसा नामु जपहु मन रंगि ॥ नानक पाईऐ साध कै संगि ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६४)

शब्दार्थ : छूत – सुटत, बाही – बाहू, हात (बाजू), पारि पराही – पार पडतो, तरून जातो, मुक्त होतो, अनिक – अनेक, आइ – येतात, करतात, संघारै – संहार करतात, ततकाल – तत्काळ, ताबडतोब, त्वरित, उधारै – उद्धार होतो, हउ – अहंकार, कबहु – कधीही, खोवै – नष्ट होतात.

भावार्थ : या जीवनात माणूस कोटी कोटी बंधनांनी मायापाशात बांधला गेला आहे. त्यातून त्याची सुटका होता होत नाही. या बंधनातून सुटण्याचा एकमेव मार्ग म्हणजे प्रभूचे नाम. नामजपानेच हा भवसागर पार करता येतो. मानवी जीवनात, जेथे अनेक विघ्ने मानवाचे जीवन नष्ट करण्याचा प्रयत्न करत असतात, तेथे हरीचे नाम मानवाची त्या सर्व संकटांतून तत्काळ मुक्तता करते. अनेक योनीतून फिरून जीवास हा मानवदेह प्राप्त होतो. पण माया-मोहात अडकल्याने त्याला वारंवार या जन्म-मरणाच्या फेऱ्यांत गुंतून पडावे लागते. त्यातून त्याची सुटका होत नाही. पण नामजपाच्या साहाय्याने तो

या जन्म-मरणाच्या रहाटगाडग्यातून मुक्त होऊन प्रभुरूपात विलीन होतो. अहंकाररूपी मळाने माणसाचे मन मलिन झालेले असते. तो मळ धुवून टाकावा, असेही त्यास वाटत नाही. त्यामुळे तो सदैव त्या कर्दमात गुंतून पडतो. पण प्रभुनामाच्या जपाने कोटी कोटी पापांचा नाश होतो. हे मना ! अशा या पवित्र प्रभुनामाचा तू सदैव जप कर. त्यात तू रंगून जा. त्यानेच तुझ्या जीवनाचे सार्थक होईल. श्री गुरूनानकदेवजी सांगतात, असे नाम संतांच्या संगतीने प्राप्त होते.

जिह मारग के गने जाहि न कोसा ॥ हरि का नामु ऊहा संगि तोसा ॥
 जिह पैडै महा अंध गुबारा ॥ हरि का नामु संगि उजीआरा ॥
 जहा पंथि तेरा को न सिजानू ॥ हरि का नामु तह नालि पछानू ॥
 जह महा भइआन तपति बहु घाम ॥ तह हरि के नाम की तुम ऊपरि छाम ॥
 जहा त्रिखा मन तुझु आकरखै ॥ तह नानक हरि हरि अंम्रितु बरखै ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६४)

शब्दार्थ : जिह – ज्या, मारग – मार्ग, वाट, रस्ता, गने – गणती करणे, मोजणे, कोसा – लांबी, कोस, मैल, तोसा – संपत्ती, शिदोरी, पैडै – रस्ता, मार्ग, गुबारा – अंधार, उजीआरा – उजेड, प्रकाश, सिजानु – ओळखणारा, जह – जेथे, तह – तेथे, नालि – बरोबर, नामाशी, पछानू – ओळखतील, तपति – ऊन, ताप, घाम – उकाडा, छाम – सावली, त्रिखा – तृष्णा, तहान, आकरखै – आकर्षित करते, बरखै – वर्षाव करतो.

भावार्थ : या मानवी जीवनाचा मार्ग खूप लांब व दुर्धर आहे. त्याचे मोजमाप करणे अशक्य आहे; पण या अवघड प्रवासात प्रभुनामाची शिदोरीच तुला आधार देईल. ज्या मार्गावर घोर अंधकार आहे, तेथे प्रभुनाम तुला प्रकाश दाखवील व प्रवास सुखकर करील. ज्या मार्गावर तुला कोणीही सोबती नाही, एकट्यानेच हा अवघड प्रवास करण्याची वेळ तुझ्यावर आली आहे, तेथे प्रभुनाम सदैव तुला साथ देईल. या संसारातील जीवनमार्गात जेव्हा विषयविकारांच्या तापाने तू हैराण होशील, पोळून निघशील, तेव्हा हे प्रभुनामच तुला सावली देईल, नानक सांगतात, गारवा देईल. हे जीवा ! जेव्हा मोह-माया तुला आकर्षित करते व या जीवाची तगमग होते, तेव्हा प्रभुनामाच्या अमृतवर्षावाने ती तगमग शांत होते. ॥ ४ ॥

भगत जना की बरतनि नामु ॥ संत जना कै मनि बिस्रामु ॥
 हरि का नामु दास की ओट ॥ हरि कै नामि उधरे जन कोटि ॥
 हरि जसु करत संत दिनु राति ॥ हरि हरि अउखधु साध कमाति ॥
 हरि जन कै हरि नामु निधानु ॥ पारब्रहमि जन कीनो दान ॥
 मन तन रंगि रते रंग एकै ॥ नानक जन कै बिरति बिबेकै ॥५ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६४)

शब्दार्थ : बरतनि – व्यवहार, दिनचर्या, ओट – आधार, हरि जसु – प्रभूचा महिमा, अउखधु – औषध, कमाति – कमावतात, मिळवतात, प्राप्त करतात, निधानु – खजिने, किनो – केले, बिरति बिबेकै – सारासार विवेक बुद्धी, चांगले-वाईट ओळखण्याची बुद्धी.

भावार्थ : भक्तजनांचा प्रभुनाम हा व्यवहार असतो. ती त्याची दिनचर्या असते. तर संतजनांचे ते विश्राम स्थान असते. हरीच्या दासांचा प्रभुनाम हा आधार आहे, आसरा आहे. कोटी कोटी लोकांचा प्रभुनामाच्या आधारे उद्धार झाला आहे. साधु-संत अहोरात्र परमेश्वराची महती गात असतात. प्रभुनाम हे भवरोगावर रामबाण औषध, ते प्राप्त करतात. हरिभक्ती हाच भक्तजनांचा अनमोल खजिना असतो. प्रत्यक्ष परमात्माच भक्तांना प्रभुनामाची देणगी देतो. भक्तजन सदैव तनमनाने

प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातात. तल्लीन होतात. एकमात्र परमेश्वराचाच त्यांना ध्यास लागलेला असतो. श्रीगुरू नानकदेव म्हणतात, अशा भक्तांचा विवेक व वैराग्य हा स्वभावच बनून जातो. ॥५॥

हरि का नामु जन कउ मुकति जुगति ॥ हरि कै नामि जन कउ त्रिपति भुगति ॥

हरि का नामु जन का रुप रंगु ॥ हरि नामु जपत कब परै न भंगु ॥

हरि का नामु जन की वडिआई ॥ हरि कै नामि जन सोभा पाई ॥

हरि का नामु जन कउ भोग जोग ॥ हरि नामु जपत कछु नाहि बिओगु ॥

जनु राता हरि नाम की सेवा ॥ नानक पूजै हरि हरि देवा ॥६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६४)

शब्दार्थ : जन कउ – भक्तजनांसाठी, मुकति – मुक्ती, जुगति – युक्ती, त्रिपति – तृप्ती, भुगति – भोग, रुप रंग – रंगरूप, सुंदरता, परै न भंगु – अडथळे येत नाहीत, वडिआई – बढाई, सन्मान, आदर, सोभा – शोभा, कछु – काही, बिओगु – वियोग, दुःख, राता – रममाण होतात, पूजै – पूजन करतात.

भावार्थ : साधकांसाठी मुक्ती प्राप्त करण्याची युक्ती म्हणजे हरिनाम. प्रभू परमात्म्याच्या नामजपाने साधक परमेश्वर प्राप्ती करू शकतो. साधकाला प्रभूची भक्ती ही एक मेजवानीच वाटते. नामजपाने तो तृप्त होतो, संतुष्ट होतो. मग त्याला अन्य कशाची आवश्यकताच वाटत नाही. जो सेवक प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातो व त्या रंगाने शोभायमान होतो. अशा भक्ताच्या मार्गात मग कोणताही अडथळा येत नाही. कोणतेही विघ्न त्यास प्रभुमार्गापासून विचलित करू शकत नाही. सेवकांस प्रभुभक्तीतच आपला सन्मान प्रतीत होतो. कारण प्रभुनामामुळेच त्यांना जगात मान-मान्यता प्राप्त होते. प्रभूच्या सेवकांसाठी नामजपात योगीजनांचा योग आणि सांसारिकांचा भोग साठविलेला असतो. प्रभू परमात्म्याची भक्तीच त्यांच्यासाठी योग आणि भोग असतात. प्रभुनामात तल्लीन झाल्यामुळे भक्तास कोणतेही क्लेश वाटत नाहीत. तो दुःखापासून मुक्त होतो. तो सर्वत्र सुख आणि सुखच अनुभवतो. तो सदासर्वकाळ प्रभुनामाशी तादात्म्य पावलेला असतो. प्रभूचा भक्त सदैव प्रभुनामाचे स्मरण करण्यात रममाण होतो. नानक अशा परमेश्वराशी एकरूप झालेल्या भक्ताचा आदर करतात. ॥६॥

हरि हरि जन कै मालु खजीना ॥ हरि धनु जन कउ आपि प्रभि दीना ॥

हरि हरि जन कै ओट सताणी ॥ हरि प्रतापि जन अवर न जाणी ॥

ओति पोति जन हरि रस राते ॥ सुंन समाधि नाम रस माते ॥

आठ पहर जनु हरि हरि जपै ॥ हरि का भगतु प्रगट नही छपै ॥

हरि की भगति मुकति बहु करे ॥ नानक जन संगि केते तरे ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : मालु खजीना – धनदौलत, आपि प्रभि – प्रभू, परमात्म्याने स्वतः, दीना – देणगी, दिलेला, ओट – आधार, सताणी – बलवान, भक्कम, मजबूत, हरि प्रतापि – प्रभूच्या प्रतापाने, ओति पोति – ओतप्रोत, काठोकाठ, पूर्णपणे, सुंन समाधि – निर्विकल्प समाधी, माते – रंगून जातात.

भावार्थ : ईश्वरभक्तांसाठी प्रभुनाम हीच धनदौलत असते. कारण ती त्यांना प्रत्यक्ष प्रभू परमात्म्याकडून प्राप्त झालेली असते. ईश्वरभक्ताला प्रभुनामाचा भक्कम आधार लाभलेला असतो आणि प्रभू परमात्म्याच्या प्रभावाने भक्ताला अन्य कोणाच्या आधाराची गरजही वाटत नाही. अन्य कशाची इच्छाही होत नाही. ईश्वरभक्त जेव्हा प्रभुनामात पूर्णपणे निमग्न होऊन जातो. नामजपात रंगून जातो, तेव्हा तो अशा अवस्थेत पोहोचतो की त्या अवस्थेत भक्ताच्या मनात कोणतेही विचार येत नाहीत. (त्या अवस्थेस निर्विकल्प समाधी असे म्हणतात) तो संकल्प-विकल्पापासून दूर व केवळ परमेश्वराशी

एकरूप झालेला असतो. असा भक्त अष्टौप्रहर प्रभुनामात निमग्न असतो. त्याची ती अवस्था लपून राहत नाही. तो जगात मान्यता प्राप्त करतो. प्रभुभक्तीमुळे अगणित जीव विषय-विकारांपासून मुक्त होतात, एवढेच नव्हे तर, नानक सांगतात की, भक्तांच्या संगतीत जे जे लोक येतात ते ते मुक्त होतात.॥७॥

पारजातु इहु हरि को नाम ॥ कामधेन हरि हरि गुण गाम ॥
सभ ते ऊतम हरि की कथा ॥ नामु सुनत दरद दुख लथा ॥
नाम की महिमा संत रिद वसै ॥ संत प्रतापि दुरतु सभु नसै ॥
संत का संगु वडभागी पाईऐ ॥ संत की सेवा नामु धिआईऐ ॥
नाम तुलि कछु अवरु न होइ ॥ नानक गुरुमुखि नामु पावै जनु कोइ ॥८ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : पारजातु – पारिजातक, स्वर्गातील एक पुष्पवृक्ष, जो सर्व मनोकामना पूर्ण करतो, कामधेन – कामधेनू, स्वर्गातील गाय, जी मानवाच्या सर्व मनोकामना पूर्ण करते, गाम – गायन, सुनत – ऐकताच, वड – मोठे, महा, पाईऐ – प्राप्त होते, मिळते, दुरतु – दुरित, पाप, नसै – नष्ट होणे, नाहीसे होणे, तुलि – तुलना, बरोबरी, कछु अवरु – अन्य काही दुसरे नाही.

भावार्थ : ईश्वराचे नाम हे पारिजातक वृक्षासारखे आहे. प्रभुनामाच्या साधनेने मानवाच्या सर्व मनोकामना पूर्ण होतात. प्रभूचे गुणगान हे कामधेनूसारखे आहे. प्रभुमहिमा गाणाऱ्या साधकाच्या सर्व इच्छा पूर्ण होतात. हरिकथेपेक्षा अन्य कोणतीही गोष्ट श्रेष्ठ नाही. प्रभुनाम ही सर्वोत्तम गोष्ट आहे. प्रभुनामाच्या श्रवणाने सर्व दुःख, कष्ट दूर होतात. संतांच्या हृदयात प्रभुनाम सदैव वसत असते. अशा संतांच्या प्रभावाने सारे पाप नष्ट होते. संतांच्या सत्संगाचा लाभ मोठ्या भाग्यानेच प्राप्त होतो. कोणी विरळाच गुरुकृपेने अशा संतांचा सहवास प्राप्त करतो.॥८ ॥२ ॥

॥ सलोकु ॥ बहु सासत्र बहु सिम्रिती पेखे सरब ढढोलि ॥

पूजसि नाही हरि हरे नानक नाम अमोल ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : सासत्र – शास्त्र, सिम्रिती – स्मृती, पेखे – पाहिले, सरब – सर्व, ढढोलि – शोधून, पूजसि – बरोबरी.

भावार्थ : सर्व शास्त्रे, सर्व स्मृतींचा अभ्यास केला; पण प्रभुनामाची बरोबरी कोणीही करू शकत नाही. नानक सांगतात, प्रभुनामाचा महिमा अपार आहे. त्याचे मोल करताच येत नाही.॥१॥

॥ असटपदी ॥ जाप ताप गिआन सभि धिआन ॥ खट सासत्र सिम्रिति वखिआन ॥

जोग अभिआस करम ध्रम किरिआ ॥ सगल तिआगि बन मधे फिरिआ ॥

अनिक प्रकार कीए बहु जतना ॥ पुंन दान होमे बहु रतना ॥

सरीरु कटाइ होमै करि राती ॥ वरत नेम करै बहु भाती ॥

नही तुलि राम नाम बीचार ॥ नानक गुरुमुखि नामु जपीऐ इक बार ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : जाप – जप, ताप – तप, गिआन – ज्ञान, धिआन – ध्यान, खट – सहा, सासत्र – शास्त्र, वखिआन – व्याख्यान, प्रवचन, उपदेश, करम – कर्म, ध्रम – धर्म, तिआगि – त्याग करून, सोडून देऊन, जतना – यत्न, पुंन –

पुण्य, होमे- होमहवन, यज्ञ, सरीरु - शरीर, रतना - तूप, राती - बारीक बारीक तुकडे, वरत - व्रत, नेम - नियम, संकल्प, तुलि - तुलना, बरोबर, बीचार - विचार, इक बार - एक वेळ.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याच्या शोधासाठी खूप जप-तप केलेत, सर्व प्रकारची ध्यान-धारणा केलीत, सगळी सहा शास्त्रे, सर्व स्मृती पाठ केल्यात, त्यांच्यावरील प्रवचने ऐकलीत, सर्व योगांचा अभ्यास केलात, कर्म धर्म केलेत, संन्यास घेऊन विरक्त होऊन अरण्यात गेलात, नाना प्रकारे यत्न केलेत, दानादी अनेक पुण्यकर्मे केलीत, होमहवन केलेत, त्यात खूप तूप जाळलेत आणि शरीराचे तुकडे तुकडे करून त्यात आहुती दिलीत, अनेक प्रकारचे नेम, व्रते केलीत तरी हे सर्व रामनामाची बरोबरी करूच शकत नाहीत. नानक सांगतात, गुरूला शरण जाऊन त्याच्या सांगण्याप्रमाणे केवळ एक वेळच जरी प्रभुनामाचे स्मरण केलेत, तरी ते या सर्वांहून श्रेष्ठ आहे. तेवढ्यानेही तुमचा उद्धार होईल.॥१॥

नउ खंड प्रिथमी फिरै चिरु जीवै ॥ महा उदासु तपीसरु थीवै ॥
अगनि माहि होमत परान ॥ कनिक अस्व हैवर भूमि दान ॥
निउली करम करै बहु आसन ॥ जैन मारग संजम अति साधन ॥
निमख निमख करि सरीरु कटावै ॥ तउ भी हउमै मैलु न जावै ॥
हरि के नाम समसरि कछु नाहि ॥ नानक गुरमुखि नामु जपत गति पाहि ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : प्रिथमी - पृथ्वी, चिरु - दीर्घायुष्य, थीवै - प्राप्त झाले. अगिनी - अग्नी, जाळून टाक, माहि - मध्ये, होमत - आहुती, परान - प्राण, कनिक - कनक, सोने, अस्व - अश्व, घोडे, हैवर - उत्तम, निउली - नवली, एक योग क्रिया, ज्याने शरीरांतर्गत आतड्यांची शुद्धी होते.

भावार्थ : सारी पृथ्वी प्रदक्षिणा केली. योगाद्वारे दीर्घ आयुष्य प्राप्त केले, कडकडीत वैराग्य धारण करून तपश्चर्या केली, प्रत्यक्ष अग्नीत प्राणाची आहुती दिली, सोने, उत्तमोत्तम घोडे, भूमी दान दिली, नाना योगासने, नवली वगैरे शुद्धी क्रिया केल्या, जैन मुनींनी सांगितलेली अति कठीण अशी संयम साधना केली, तिळतिळ करून देह अर्पण केला तरीही मनाचा अहंकाररूपी मळ यत्किंचितही नष्ट होत नाही. यापैकी कोणतीही गोष्ट हरिनामाची बरोबरी करूच शकत नाही. नानक सांगतात, जो मानव आपल्या गुरूच्या सान्निध्यात राहून नामस्मरण करतो, तो परमगती प्राप्त करतो व भवपाशातून मुक्त होतो.॥२॥

मन कामना तीरथ देह छुटै ॥ गरबु गुमानु न मन ते हुटै ॥
सोच करै दिनसु अरु राति ॥ मन की मैलु न तन ते जाति ॥
इसु देही कउ बहु साधना करै ॥ मन ते कबहू न बिखिआ टरै ॥
जलि धोवै बहु देह अनीति ॥ सुध कहा होइ काची भीति ॥
मन हरि के नाम की महिमा ऊच ॥ नानक नामि उधरे पतित बहु मूच ॥ ३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : मनकामा - मनोकामना, मनाची इच्छा, तीरथ - पवित्र तीर्थस्थान, देह छुटै - मरण येणे, गरबु गुमानु - गर्व, ताठा, अहंकार, मीपणा, हुटै - कमी होणे, सोच - स्वच्छ धुवून, बिखिआ - विषयवासना, टरै - नष्ट होणे, अनीति - अनित्य, क्षणभंगूर, नाशवंत, काची - कच्ची, मातीची, भीति - भिंत, बहु मूच - अनेक, अगणित.

भावार्थ : अनेकांची अशी इच्छा असते की तीर्थस्थानी आपल्याला मरण यावे. त्यांच्या मनोकामनेप्रमाणे त्यांना पवित्र तीर्थक्षेत्री मरण आले, तरी त्यांच्या ठायी असलेला गर्व, ताठा, अहंकार मनातून नष्ट होत नाही. रात्रंदिवस, तिन्ही त्रिकाळ स्नान केल्याने फार तर शरीराची बाह्य स्वच्छता होईल; पण मनाचा मळ यत्किंचितही जात नाही. देहाने कितीही खडतर साधना केली तरी मनातील विषयविकार कधीच नष्ट होत नाहीत. पाण्याने धुतल्याने हा नाशवंत देह कधी शुद्ध होतो का? अरे कच्च्या मातीची भिंत धुवून कधी शुद्ध होते का? पापी मन पापीच राहते. हे मना! प्रभुनामाचा महिमा अपार आहे. नानक सांगतात, प्रभुनामाच्या साहाय्याने अनेक घोर पापी, पतितांचा उद्धार होतो.॥३॥

बहुतु सिआणप जम का भउ बिआपै ॥ अनिक जतन करि त्रिसन ना ध्रापै ॥
 भेख अनेक अगनि नही बुझै ॥ कोटि उपाव दरगह नही सिझै ॥
 छूटसि नाही ऊभ पड़आलि ॥ मोहि बिआपहि माइआ जालि ॥
 अवर करतूति सगली जमु डानै ॥ गोविंद भजन बिनु तिलु नही मानै ॥
 हरि का नामु जपत दुखु जाइ ॥ नानक बोलै सहजि सुभाइ ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६५)

शब्दार्थ : सिआणप – शहाणपण, हुशारी, जम – यम, भउ – भय, बिआपै – व्याप्त, करि – करून, जतन – यत्न, अनिक – अनेक, त्रिसन – तृष्णा, तहान, ध्रापै – संपणे, शमणे, भेख – वेश, अगनि – अग्नी, आग, उपाव – उपाय, साधन, दरगह – प्रभू दरबार, सिझै – यशस्वी, छूटसि – सुटका, ऊभ – आकाश, पड़आलि – पाताळ, जालि – जाळ्यात, पाशात, बंधनात, डानै – दंड, शिक्षा, अर – इतर, करतूति – कार्य, कर्म, सगली – सगळी, तिलु – तिळमात्र, किंचितही, जरासुद्धा, सुभाइ – स्वभाव.

भावार्थ : प्रत्येक जीवाला मृत्यू अटळ आहे. कोणी कितीही हुशारी करो, पण तो मरण टाळू शकत नाही. शेवटी त्याला मृत्यू गाठतोच. कितीही प्रयत्न केले तरी वासनेची तृष्णा, विषयविकारांची तृप्ती कधीही होत नाही. नाना प्रकारचे मुखवटे धारण केले, नाना प्रकारचे बाह्यवेश धारण केले तरीही जोपर्यंत मनातील विकाररूपी अग्नी विझत नाही, तोपर्यंत कोटी कोटी उपाय केलेत तरी मृत्यूपासून जीवाची सुटका होऊ शकत नाही. भले तुम्ही वर आकाशात जा, नाहीतर खाली सप्त पाताळात दडून बसा. तुम्ही मोहाच्या व्यापात, मायेच्या जाळ्यात अडकलेले आहात. तुमचे सर्व प्रयत्न व्यर्थ आहेत, तुमची यमाच्या पाशातून सुटका नाही. यमाच्या पाशातून सुटण्याचा एकमेव मार्ग भगवत्भक्ती. अन्य कशाचाही काडीमात्र उपयोग नाही. प्रभुनामाच्या सतत स्मरणाने सर्व दुःखे नाहीशी होतात. नानक सांगतात, प्रभुनामाचे स्मरण, मनन, चिंतन हा मग सहजस्वभाव बनतो.॥४॥

चारि पदारथ जे को मागै ॥ साध जना की सेवा लागै ॥
 जे को आपुना दूखु मिटावै ॥ हरि हरि नामु रिदै सद गावै ॥
 जे को अपुनी सोभा लोरै ॥ साधसंगि इह हउमै छोरै ॥
 जे को जनम मरण ते डरै ॥ साध जना की सरनी परै ॥
 जिमु जन कउ प्रभ दरस पिआसा ॥ नानक ता कै बलि बलि जासा ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६६)

शब्दार्थ : चारि पदारथ – चार पुरुषार्थ (धर्म, अर्थ, काम व मोक्ष), को – कोणी, रिदै – हृदयात, सोभा – शोभा,

आत्मोन्नती, लोरै – इच्छितो, हउमै – अहंकार, छोरै – सोडून द्या, पिआसा – तहानेला, तीव्र ओढ, ताकै – त्याला, बलि जासा – जीव ओवाळून टाकणे.

भावार्थ : ज्या पुरुषास चारही पुरुषार्थ (धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष) प्राप्त करून घेण्याची इच्छा असेल, त्याने संतसज्जनांची संगत धरली पाहिजे. ज्या कोणाला आपली सारी दुःखे दूर व्हावीत, असे वाटत असेल त्याने आपल्या हृदयात सदैव प्रभुनामाचे चिंतन करावे. ज्या कोणाला आपली आत्मिक उन्नती व्हावी, असे वाटत असेल त्याने संतसज्जनांच्या संगतीत राहून अहंकाराचा त्याग करावा. ज्या मानवास जन्म-मरणाच्या फेऱ्यांतून सुटका करून घ्यायची असेल त्यांनी साधुसंतांना शरण जावे. नानक म्हणतात, ज्या मानवास प्रभू परमात्म्याच्या दर्शनाची खरोखर तीव्र ओढ लागली असेल, त्या भाग्यवंतावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो.॥५॥

सगल पुरख महि पुरखु प्रधानु ॥ साधसंगि जा का मिटै अभिमानु ॥

आपस कउ जो जाणै नीचा ॥ सोऊ गनीऐ सभ ते ऊचा ॥

जा का मनु होइ सगल की रीना ॥ हरि हरि नामु तिनि घटि घटि चीना ॥

मन अपुने ते बुरा मिटाना ॥ पेखै सगल सिसटि साजना ॥

सूख दूख जन सम द्रिसटेता ॥ नानक पाप पुंन नही लेपा ॥६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६६)

शब्दार्थ : सगल – सगळे, महि – मध्ये, मिटै – नष्ट होतो, जाणै – जाणतो, नीचा – क्षुद्र, सोऊ – त्याला, गनिऐ – जाणा, समजा, रीना – पायाची धूळ, चीना – जाणले, ओळखले, पेखै – पाहतो, मानतो, लेपा – प्रभाव.

भावार्थ : ज्या मानवाने संतसज्जनांच्या संगतीमुळे आपल्या मनातला अहंकार नष्ट केला आहे, तो खरोखर सर्व माणसांत श्रेष्ठ आहे. जो स्वतःस नीचाहून नीच समजतो, तो खरोखर सर्वाहून श्रेष्ठ असतो. कारण तो अहंकारापासून मुक्त असतो. एवढेच नव्हे तर तो सदा नम्र असतो. जो स्वतःला सगळ्यांच्या चरणाची धूळ समजतो, स्वतःस सर्वाहून हीन समजतो, त्याने प्रत्येक जीवाच्या ठायी परमेश्वर आहे हे ओळखले आहे. ज्याने आपल्या हृदयातून सर्व अवगुणांचा त्याग केला आहे. जो हीन वासनांपासून मुक्त झाला आहे, असा मानव चराचरांतील सान्या जीवांना आपला बंधू मानतो. सारी त्या एकाच परमेश्वराची लेकरे आहेत हे जाणतो. नानक म्हणतात, जो माणूस सुख आणि दुःख यांना समान मानतो, सुखाने हुरळून जात नाही, दुःखाने व्यथित होत नाही, असा माणूस पाप-पुण्यापासूनही अलिप्त असतो. त्याच्यावर या गोष्टींचा काहीही प्रभाव पडत नाही. तो सदासर्वदा सर्व परिस्थितीत स्थिरच राहतो.॥६॥

निरधन कउ धनु तेरो नाउ ॥ निथावै कउ नाउ तेरा थाउ ॥

निमाने कउ प्रभ तेरो मानु ॥ सगल घटा कउ देवहु दानु ॥

करन करावनहार सुआमी ॥ सगल घटा के अंतरजामी ॥

अपनी गति मिति जानहु आपे ॥ आपन संगि आपि प्रभ राते ॥

तुम्हरी उसतति तुम ते होइ ॥ नानक अवरु न जानसि कोइ ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६६)

शब्दार्थ : निरधन – निर्धन, गरीब, नाउ – नाव, नाम, निथावे – अनाथ, आधारहीन, थाउ – आधार, निमाने – ज्याचा कोणी आदर करत नाही, ज्यास कोणी मान देत नाही असा, करन करावनहार – कर्ताकरविता, अंतरजामी – अंतर्दामी, प्रत्येक शरीरात वसणारा, उसतति – स्तुती, अवरु – अन्य, कोई – कोणी, जानसि – जाणणे.

भावार्थ : हे प्रभो! तुझे नाम हेच निर्धनाचे धन होय. तुझे नाम हेच निराधारांचा आधार आहे. ज्यांना कोणीही मान देत

नाहीत, तुच्छ लेखतात, हे प्रभो! तुझ्या नामाच्या आश्रयाने ते सन्मानित होतात. सर्व प्राणीमात्रांना जे काही प्राप्त होते, ती तुझीच देणगी आहे. सर्व काही तूच देतोस. जगात घडणाऱ्या सर्व घटनांचा कर्ताकरविता, हे परमेश्वरा, तूच आहेस. सर्व प्राण्यांच्या अंतर्दामी तूच भरून राहिला आहेस. हे प्रभो! ही सारी तुझी लीला आहे. तूच ती जाणतोस आणि त्यात तू स्वतः रंगून जातोस. तुझी स्तुती तूच करू जाणे. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमात्म्याचा महिमा अन्य कोणीही जाणू शकत नाही.॥७॥

सरब धरम महि स्रेसट धरमु ॥ हरि को नामु जपि निरमल करमु ॥
 सगल क्रिआ महि ऊतम किरिआ ॥ साधसंगि दुरमति मलु हिरिआ ॥
 सगल उदम महि उदमु भला ॥ हरि का नामु जपहु जीअ सदा ॥
 सगल बानी महि अंग्रित बानी ॥ हरि को जसु सुनि रसन बखानी ॥
 सगल थान ते ओहु ऊतम थानु ॥ नानक जिह घटि वसै हरि नामु ॥८॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६६)

शब्दार्थ : सरब – सर्व, धरम – धर्म, स्रेसट – श्रेष्ठ, करमु – कार्य, कर्म, दुरमती – दुर्मती, वाईट बुद्धी, दुष्ट बुद्धी, हरिआ – दूर होती, हरणे होणे, नाहीशी होणे, रसन – रसना, जीभ, बखानी – बोलणे, बाणी, वाचा, थान – स्थान, वसै – वसते.

भावार्थ : या पद्यात गुरू अरजनदेव प्रत्येक गोष्टीत उत्तम गोष्ट कोणती हे सांगताना म्हणतात – प्रभू परमात्म्याचा नामजप व विशुद्ध निर्मळ आचरण हा सर्व धर्मात उत्तम धर्म होय. संतसज्जनांच्या संगतीत मनातील दुष्ट बुद्धीचा नाश करणे, ही सर्व क्रियांमध्ये उत्तम क्रिया होय. सदा सर्वदा हरिनामाचा जप, हा सर्व व्यवहारांत उत्तम व्यवहार होय. जी जीभ कानांना हरी यशकथा ऐकवते, ती जीभ, ती वाणी अमृतवाणी होय. ज्या शरीरात प्रभुनामाचा सदैव वास आहे, ते स्थान, हे सर्वात उत्तम स्थान होय.॥८॥३॥

॥ सलोकु॥ निरगुनीआर इआनिआ सो प्रभु सदा समालि ॥
 जिनि कीआ तिसु चीति रखु नानक निबही नालि ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६६)

शब्दार्थ : निरगुनीआर – गुणहीन, इआनिआ – अज्ञानी, सो – त्या, समालि – स्मरण कर, आठव, जिनि – ज्याने, किआ – उत्पन्न केले. तिसु – त्याला, त्या परमेश्वरास, चीति – चित्तात, मनात, निबही – मदत, साहाय्य, नालि – निभावणार

भावार्थ : हे अज्ञानी, गुणहीन मानवा ! सदैव त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. नानक म्हणतात, ज्याने तुला निर्माण केले, त्याला आपल्या हृदयात धारण कर, तोच तुला सदैव साहाय्य करील.॥१॥

॥असटपदी॥ रमईआ के गुन चेति परानी ॥ कवन मूल ते कवन द्रिसटानी ॥
 जिनि तूं साजि सवारि सीगारिआ ॥ गरभ अगनि महि जिनहि उबारिआ ॥
 बार बिबसथा तुझहि पिआरै दूध ॥ भरि जोबन भोजन सुख सूध ॥
 बिरधि भइआ ऊपरि साक सैन ॥ मुखि अपिआउ बैठ कउ दैन ॥
 इहु निरगुनु गुनु कछू न बूझै ॥ बखसि लेहु तउ नानक सीझै ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६६)

खंड २ [२९१]

शब्दार्थ : रमाईआ – सर्वव्यापक परमेश्वर, चेति – आठव, परानी – प्राणी, द्रिसटानी – दाखवून दिले, तू – तुला, जिनि – ज्याने, ज्या परमेश्वराने, साजि – उत्पन्न करून, सीगारिआ – शृंगारले, सुंदर केले, गरभ – गर्भ, उबारिआ – रक्षण केले, बार बिवसया – बाल्यावस्था, पिआरै – पाजले, भरि जोबन – भरज्वानीत, ऐन तारुण्यात, बिरधि – वृद्धावस्था, साक सैन – आप्त, संबंधी, नातलग, आपिआउ – अन्न पाणी, सुग्रास भोजन, बैठ कउ – बसल्या जागी, दैन – देतात, बूझै – समजणे, बखसि – दया करणे, कृपा करणे, संभाळून घेणे, तउ – तेव्हा, सीझै – सार्थक होणे, सफल होणे.

भावार्थ : हे मानवप्राण्या, तू त्या सर्वसाक्षी, सर्वव्यापी प्रभू परमात्म्याचे सदैव स्मरण कर. मातीच्या गोळ्यातून त्यानेच तुला हा सुंदर देह दिला. पृथ्वी, आप, तेज, वायू व आकाश या पंचतत्त्वांतून त्याने तुझ्या या शरीराची रचना केली. नाना वस्त्रे, नाना आभूषणांनी, तुझा हा देह शृंगारला. गर्भावस्थेतील तापापासून तुझे रक्षण केले. बाल्यावस्थेत मातेच्या स्तनातून दूधरूपी अमृत पाजून तुला मोठे केले. तारुण्यात तुला सर्व तऱ्हेचे सुखोपभोग प्राप्त करून दिले. वृद्धापकाळी तुझ्या सेवेसाठी आप्तसंबंधी दिले, की जे तुला बसल्याजागी सुग्रास भोजन देतात. तुला कोणत्याही प्रकारचा त्रास कष्ट होऊ नयेत याची दक्षता घेतात. ही सारी त्या परमदयाळू, परमकृपाळू भगवंताची तुझ्यावर कृपा आहे. गुरू नानकदेवजी सांगतात, हे परमेश्वरा! तू या मानव प्राण्यासाठी एवढे सगळे करूनसुद्धा तो मात्र अज्ञानाने तुझे हे सारे उपकार मुळीच जाणत नाही. आता तूच त्याचे रक्षण केलेस तर त्याचे कल्याण होईल.॥१॥

जिह प्रसादि धर ऊपरि सुखि बसहि ॥ सुत भ्रात मीत बनिता संगि हसहि ॥

जिह प्रसादि पीवहि सीतल जला ॥ सुखदाई पवनु पावकु अमुला ॥

जिह प्रसादि भोगहि सभि रसा ॥ सगल समग्री संगि साथि बसा ॥

दीने हसत पाव करन नेत्र रसना ॥ तिसहि तिआगि अवर संगि रचना ॥

ऐसे दोख मूड अंध बिआपे ॥ नानक काढि लेहु प्रभ आपे ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६७)

शब्दार्थ : जिह प्रसादि – ज्या परमेश्वराच्या कृपेने, धरउपरि – पृथ्वीवर, जगात, बसहि – वसला आहेस, राहतो आहेस, सुत – मुलगा, भ्रात – बंधू, भाऊ, मीत – मित्र, बनिता – पत्नी, संगि – सह, हसहि – हसत, आनंदाने, पीवहि – पिण्यासाठी, सीतल – थंड, पवनु – पवन वारा, पावकु – अग्नी, अमुला – अमूल्य, कोणताही खर्च न करता, सभि – सर्व, रसा – रस, षट्स, समग्री – सामग्री, साहित्य, दीने – दिले, हसत – हात, पाव – पाय, करन – कर्ण, रसना – जीभ, तिसहि – त्याला, तिआगि – त्यागून, सोडून, अवर – दुसरा, परका, अन्य, संगि – सह, रचना – मग्न झालास, रममाण झालास, दोख – दोष, मुड – मूढ, मूर्ख, बिआपे – व्यापला, गुरफटला, गुंतून गेला, काढि – काढ, उद्धार कर.

भावार्थ : हे मानवप्राण्या! ज्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने तू या पृथ्वीवर पुत्र, मित्र, पत्नी, बंधू आदी परिवार जनांबरोबर आनंदाने, हसत खेळत जीवन जगतो आहे. ज्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपाप्रसादाने तुला थंडगार पाणी, मुबलक स्वच्छ हवा हा अनमोल ठेवा, काहीही कष्ट न करता प्राप्त झाला आहे. सर्व वस्तू, सर्व साधनसामग्री तुला प्राप्त झाली आहे, ज्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपाप्रसादाने काम करण्यासाठी दोन हात, संचार करण्यासाठी दोन पाय, सुंदर शब्द ऐकण्यासाठी दोन कान, या सृष्टीचे सौंदर्य न्याहाळण्यासाठी दोन डोळे दिले, सुग्रास अन्नाची चव घेण्यासाठी ही जीभही दिली, त्याला तू विसरलास आणि भलत्याच्याच (मायेच्या) संगतीत तू रममाण झालास. नानक सांगतात, हे प्रभो! या मूर्ख अंध मानवात हे सारे अवगुण भरलेले आहेत. पण हे परमकृपाळू, परमदयाळू, प्रभो तूच त्याचे रक्षण कर.॥२॥

आदि अंति जो राखनहारु ॥ तिस सिउ प्रीति न करै गवारु ॥
जा की सेवा नव निधि पावै ॥ ता सिउ मूडा मनु नही लावै ॥
जो ठाकुरु सद सदा हजुरे ॥ ता कउ अंधा जानत दूरे ॥
जा की टहल पावै दरगह मानु ॥ तिसहि बिसरै मुगधु अजानु ॥
सदा सदा इहु भूलनहारु ॥ नानक राखनहारु अपारु ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६७)

शब्दार्थ : आदि – सुरुवातीपासून, अंति – शेवटपर्यंत, राखनहारु – रक्षणकर्ता, तिस सिउ – त्याच्यावर, गवारु – गांवढळ, अडाणी, मूर्ख, मुडा – मूढ, अज्ञानी, नवनिधि – नऊ खजिने, मनु – मन, ठाकूर – परमेश्वर, हजुरे – उपस्थित, सद सदा – सदासर्वदा, टहल – सेवा, दरगह – प्रभूचा दरबार, मानु – मानसन्मान, आदर, मुगधु – मूर्ख, अजानु – अडाणी, अज्ञानी, सदा सदा – नेहमी, वरचेवर, भूलनहारु – विसराळू, चुका करणारा, राखनहारु – तारणहार, रक्षणकर्ता, अपारु – ज्याला अंत नाही असा.

भावार्थ : जो प्रभू परमेश्वर सुरुवातीपासून ते शेवटपर्यंत, जन्मल्यापासून मरेपर्यंत तुझे रक्षण करतो, हे अडाणी माणसा, त्याच्यावर तू प्रेम करत नाहीस. ज्याची सेवा केल्याने नवनिधी ऐश्वर्य प्राप्त होते, हे मूर्खा, त्याच्याशी तू आपले हृदय जोडत नाहीस. त्याचे स्मरण करत नाहीस. जो परमेश्वर सदासर्वदा तुझ्या सान्निध्य आहे, तुझ्यापाशीच आहे, अरे अंधळ्या, त्याला तू दूर आहे असे समजतोस. ज्या परमेश्वराची सेवा केल्याने प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात मानसन्मान प्राप्त होतो, त्यालाच, त्या परमेश्वरास हे मूर्ख अज्ञानी माणसा, तू विसरलास. नानक म्हणतात, नेहमी नेहमी वारंवार याच चुका करणाऱ्या, या विसराळू मानवाचे, हे प्रभो! तूच रक्षण कर.॥३॥

रतनु तिआगि कउडी संगि रचै ॥ साचु छोडि झूठ संगि मचै ॥
जो छडना सु असथिरु करि मानै ॥ जो होवनु सो दूरि परानै ॥
छोडि जाइ तिस का स्रमु करै ॥ संगि सहाई तिसु परहरै ॥
चंदन लेपु उतारै धोइ ॥ गरधब प्रीति भसम संगि होइ ॥
अंध कूप महि पतित बिकराल ॥ नानक काढि लेहु प्रभ दइआल ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६७)

शब्दार्थ : रचै – मग्न होतो, मचै – गुंगुन जातो, गर्व करतो, होवनु – निश्चित होणारे, अटळ, तिस का – त्याला, परानै – मानतो, समजतो, स्रमु – श्रम करणे, कष्ट करणे, सहाई – साहाय्य करणारा, मदत करणारा, परहरै – सोडून देतो, त्यागतो, उतारै – काढून टाकणे, उतरविणे, अंध कूप – अंधकाराने भरलेली खोल विहीर, बिकराल – विक्राळ, महाभयानक, कढि लेहु – काढून घ्या.

भावार्थ : या मानवाला काय म्हणावे? हा, प्रभुनामरूपी रत्नाला फेकून देऊन, मायामोहाच्या क्षुद्र कवड्याच वेचण्यात आनंद मानतो. त्या सत्यरूप परमेश्वराला विसरून अशाश्वत, नाशवंत खोट्या मायेच्या जाळ्यात अडकून बसतो. त्यातच त्याला आनंद वाटतो. हा नाशवंत देह अखेर येथेच सोडून जावे लागणार आहे; पण माणूस त्यास शाश्वत समजतो. जी अखेर या जगातच सोडून जायची आहेत ती सुखसाधने, पैसा, माया गोळा करण्यासाठी माणूस केवढे कष्ट करतो. पण जो सदैव त्याच्या बरोबर आहे, जो त्याला सतत साहाय्य करतो, त्या प्रभू परमात्म्याचा मात्र त्यास विसर पडतो. मोहमायेत गुंतलेल्या, विषयविकारात रममाण झालेल्या माणसात आणि गाढवात काहीही फरक नाही. गाढवाच्या अंगाला कितीही

चंदनाची उटी लावा, पण ते लगेच उकिरड्यावर जाऊन घाणीत लोळण घेते. त्यातच त्याला आनंद वाटतो. सुख वाटते. विषयविकारात रत झालेल्या माणसाला प्रभुनामाचे कितीही माहात्म्य सांगा, तो विषयाच्या खातेऱ्यात लोळणारच. नानक सांगतात, हे दयाळू परमेश्वरा! या संसाररूपी अंधकारमय खड्ड्यात पडलेल्या या पतितांचा तूच उद्धार कर.॥४॥

करतूति पसू की मानस जाति ॥ लोक पचारा करै दिनु राति ॥
 बाहरि भेख अंतरि मलु माइआ ॥ छपसि नाहि कछु करै छपाइआ ॥
 बाहरि गिआन धिआन इसनान ॥ अंतरि बिआपै लोभु सुआनु ॥
 अंतरि अगनि बाहरि तनु सुआह ॥ गलि पाथर कैसे तरै अथाह ॥
 जा कै अंतरि बसै प्रभु आपि ॥ नानक ते जन सहजि समाति ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६७)

शब्दार्थ : पचारा – देखावा, बहाणा, बाहरि भेख – बाह्य वेश, अंतरी – आतमध्ये, छपसि नाहि – लपत नाही, छपाइआ – लपविण्याचा, बिआपै – भरून राहणे, सुआनु – श्वान, कुत्रा, अथाह – अथांग.

भावार्थ : काय ही मानवाची अधोगती ! मनुष्ययोनीत जन्म घेऊन करणी मात्र पशुसारखी. वर सदासर्वदा आव मात्र आणतो संभाविताचा. बाहेर वेश साधू संन्याशाचा पण आत मात्र विकारमलाने मलिन असतो. अरे, तुझे हे ढंग तू कितीही लपवायचा प्रयत्न केलास तरी ते लपून राहणे शक्य नाही. बाहेर आपल्या पांडित्याचा टेंभा मिरवतो, ध्यान धारणेचे नाटक करतो, त्रिकाल स्नान करतो, पण मनात मात्र लोभी कुत्र्यासारखा वखवखलेला असतो. मनात वासनेची आग भडकलेली असते पण बाहेर सर्वांगाला राख फासून संन्याशाचा आव आणतो. अरे वेड्या माणसा! गळ्यात विषयविकारांचा धोंडा बांधून हा अथांग भवसागर तरून जाता येणे कधीतरी शक्य आहे का? नानक सांगतात, ज्याच्या अंतरात प्रभूचा वास आहे, तोच हा भवसागर पार करून प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो.॥५॥

सुनि अंधा कैसे मारगु पावै ॥ करु गहि लेहु ओडि निबहावै ॥
 कहा बुझारति बूझै डोरा ॥ निसि कहीऐ तउ समझै भोरा ॥
 कहा बिसनपद गावै गुंग ॥ जतन करै तउ भी सुर भंग ॥
 कह पिंगुल परबत परभवन ॥ नही होत ऊहा उसु गवन ॥
 करतार करुणामै दीनु बेनती करै ॥ नानक तुमरी किरपा तरै ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६७)

शब्दार्थ : सुनि – ऐकून, मारगु – मार्ग, वाट, रस्ता, पावै – सापडेल, करु – कर, हात, गहि लेहु – धरून, पकडून, ओडि – अखेरपर्यंत आधार देणे, निबहावै – निभावून नेईल, बुझारति – खाणाखुणा, डोरा – बहिरा, निसि – निशा, रात्र, भोरा – दिवस, बिसनपद – प्रभुस्तुतीचे गाणे, गुंग – मुका, पिंगुल – पांगळा, परभवन – प्रदक्षिणा, परिभ्रमण, उहा – तेथे, उसु – त्याची, गवन – झेप, मजल, पोच, परभवन – भ्रमण, दीनु – दीन, पामर, गरीब, बेनती – विनंती.

भावार्थ : अंध माणसाला केवळ आवाजाने मार्ग सापडणार नाही. कोणीतरी त्याचा हात धरून शेवटपर्यंत न्यावे लागेल. त्याच प्रमाणे वेद-शास्त्र-पुराणातील केवळ शब्द ऐकून भगवत्प्राप्तीचा मार्ग सापडणार नाही. त्यासाठी आवश्यकता आहे सतगुरूची, जो साधकास हाताला धरून भगवत्भक्तीच्या मार्गावरून परमात्म्यापर्यंत पोहोचविल. कानाने बहिरा असणाऱ्यास केवळ खाणाखुणा करून वस्तूचे पूर्ण ज्ञान होणार नाही. उलट गैरसमजच होईल. तो रात्रीला दिवस समजेल वा दिवसाला

रात्र समजेल. तसेच निश्चयरूपी कान नसलेला, गुरुशिवाय परमेश्वरप्राप्तीच्या मार्गावर योग्य प्रकारे मार्गक्रमण करू शकणार नाही. मुका माणूस प्रभू परमात्म्याचे यशोगीत कसा गाऊ शकेल? त्याने तसा प्रयत्न केला तरी त्याचा स्वर नीट उमटणार नाही. तसेच हृदयात प्रभू परमात्म्याविषयीची प्रेमरूपी जिह्वा नसेल, मनोमन परमेश्वरावर प्रेम नसेल, तर अशा माणसाच्या मुखाने परमेश्वराचे गुणगान उमटणे शक्य नाही. त्याने प्रयत्न केला तरी त्यात तो भाव येणे शक्य नाही. पांगळा पर्वतप्रदक्षिणा करू शकेल काय? शक्यच नाही. तो तिथपर्यंत पोहोचूही शकणार नाही. त्याची ती कुवतच नाही. परमेश्वरप्राप्तीसाठी साधनारूपी पायांची आवश्यकता असते. साधनेशिवाय कोणीही माणूस परमेश्वरप्राप्ती करूच शकत नाही. नानक म्हणतात, हे कर्त्याकरवित्या करुणामय परमेश्वरा! मी तुझ्या चरणी अत्यंत लीन होऊन प्रार्थना करतो, की हा प्राणी केवळ तुझ्याच कृपेने भवसागर तरून जाईल.॥६॥

संगि सहाई सु आवै न चीति ॥ जो बैराई ता सिउ प्रीति ॥
 बलूआ के ग्रिह भीतरि बसै ॥ अनद केल माइआ रंगि रसै ॥
 द्रिडु करि मानै मनहि प्रतीति ॥ कालु न आवै मूडे चीति ॥
 बैर बिरोध काम क्रोध मोह ॥ झूठ बिकार महा लोभ धोह ॥
 इआहू जुगति बिहाने कई जनम ॥ नानक राखि लेहु आपन करि करम ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६७)

शब्दार्थ: चीति – चित्तात, मनात, बैराई – वैरी, शत्रू, बलूआ – वाळू, ग्रिह – घर, गृह, केल – खेळ, अनद – आनंदायक, द्रिडु – दृढ, ठाम, पक्का, खंबीर, मनहि – मनात, प्रतीति – विश्वास, प्रेम, मूडे – मूढ, मूर्ख.

भावार्थ : मानवाची काय विपरीत तऱ्हा आहे पाहा ! सदासर्वदा जवळ असणाऱ्या, सदैव साहाय्य करणाऱ्या परमेश्वराचे त्यास स्मरणही होत नाही. उलट षड्विकार, जे त्याचा अधःपात करण्यास टपले आहेत, त्यांच्यावरच त्याचे प्रेम जडले आहे. वाळूच्या घरात राहून, जणू ते पक्के आहे असे समजून, त्यात नाना क्रीडा करण्यासारखे माणसाचे वर्तन असते. या पंचमहाभूतांपासून बनलेल्या शरीराचा यम केव्हा घास घेईल याचा नेम नाही, पण या मूर्ख मानवाचा असा दृढ विश्वास असतो की मृत्यू आपल्यापर्यंत कधी पोहोचणारच नाही अशा विश्वासाने तो मायेच्या खेळात सदैव रंगून जातो. वैर, शत्रुत्व, काम, क्रोध, मोह, छळ, कपट, विश्वासघात आदी विषयविकार यांत रममाण होऊन या मानवाने अनेक जन्म व्यर्थ दवडले आहेत. नानक सांगतात – हे कृपावंत प्रभो! तूच तुझ्या कृपेने या मानवाचे रक्षण कर.॥७॥

तू ठाकुरु तुम पहि अरदासि ॥ जीउ पिंडु सभु तेरी रासि ॥
 तुम मात पिता हम बारिक तेरे ॥ तुमरी क्रिपा महि सूख घनेरे ॥
 कोइ न जानै तुमरा अंतु ॥ ऊचे ते ऊचा भगवंत ॥
 सगल समग्री तुमरै सूत्रि धारी ॥ तुम ते होइ सु आगिआकारी ॥
 तुमरी गति मिति तुम ही जानी ॥ नानक दास सदा कुरबानी ॥८॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६८)

शब्दार्थ : ठाकुरु – परमेश्वर, तुम पहि – तुला, तुझ्याप्रति, अरदासि – विनम्र प्रार्थना, नम्र विनंती, जीउ – जीव, प्राण, पिंडु – पिंड, देह, शरीर, सभु – सर्व, तेरी रासि – तू दिलेली देणगी, संपत्ती, मालमत्ता, बारिक – बालक, क्रिपा – कृपा, घनेरे – खूप, पुष्कळ, समग्री – या सृष्टीतील सर्व वस्तू, सूत्रि – एकसूत्रात, एका शिस्तीने, धारी – धारण केली

आहे, बांधून ठेवली. तुम ते- तुझ्यापासून, होई - झाले, उत्पन्न झाले, जन्मले, आगिआकारी - आज्ञेत, हुकमात, गति मिति - गती विधी, लीला, कुरबानी - समर्पित करतो.

भावार्थ : हे परमेश्वरा! तूच या जगाचा स्वामी आहेस, तुझ्या चरणी माझे विनम्र समर्पण. हा प्राण, हे शरीर सारे सारे काही तुझीच देणगी आहे. तूच माझी माता, तूच माझा पिता, मी तर तुझेच लेकरू. तुझ्याच कृपेने मी अत्यंत सुखात आहे. हे प्रभो परमात्मा, तुझा पार कोणासही लागणे शक्य नाही. तू उच्चतम, सर्वोच्च आहेस. या सृष्टीतील सर्व गोष्टी तूच निर्माण केल्या आहेस व त्या सर्व तुझ्याच आज्ञेने बांधल्या गेल्या आहेत. या सृष्टीत तू सांगतोस तेच व तसेच घडते. तुझी गतीविधी तूच जाणतोस. ही सृष्टी, त्यातले सर्व पदार्थ, त्याचे चलन-वहन, ही सारी तुझीच लीला आहे. अन्य कोणीही हे जाणू शकत नाही. तूच एकमात्र ते जाणतोस. नानक म्हणतात, हे प्रभो! हा तुझा दास सदैव स्वतःस तुला समर्पित करतो.॥८ ॥४ ॥

॥ सलोकु ॥ देनहारु प्रभ छोडि कै लागहि आन सुआइ ॥

नानक कहू न सीझई बिनु नावै पति जाई ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६८)

शब्दार्थ : देनहारु - देणारा, आन - अन्य, सुआइ - विषयात, कहुन - कधीही नाही, सीझई - यशस्वी होणे, पति - पत, इभ्रत, प्रतिष्ठा.

भावार्थ : नानक सांगतात, सर्व काही देणाऱ्या प्रभूशिवाय अन्य गोष्टीतच रममाण होणाऱ्या माणसा, प्रभुनामाशिवाय राहिलास तर तुझी पत-प्रतिष्ठा रहाणार नाही.॥१॥

॥ असटपदी ॥ दस बसतू ले पाछै पावै ॥ एक बसतु कारनि बिखोटि गवावै ॥

एक भी न देइ दस भी हिरि लेइ ॥ तउ मूडा कहु कहा करेइ ॥

जिसु ठाकुर सिउ नाही चारा ॥ ता कउ कीजै सद नमसकारा ॥

जा कै मनि लागा प्रभु मीठा ॥ सरब सूख ताहू मनि वूठा ॥

जिसु जन अपना हुकमु मनाइआ ॥ सरब थोक नानक तिनि पाइआ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६८)

शब्दार्थ : बसतु - वस्तू, पदार्थ, पाछै - परत, बिखोटि - सचोटी, खरेपणा, विश्वासाहता, गवावै - घालवतो, गमावतो, हिरि - हरण करतो, कादून घेतो, मूडा - मूर्ख, सदा - नेहमी, सरब - सर्व, ताहू - त्याच्या, वूठा - राहते, थोक - पदार्थ, तिनि - त्याने.

भावार्थ : मानवाने प्रभुकडून अनेक सुखवस्तू प्राप्त केल्या, त्या साठवून ठेवल्या पण एखादी वस्तू त्याला प्राप्त न झाली तर तो त्यासाठी प्रभूवर नाराज होतो. अरे वेड्या, जर प्रभूने तुला दिलेल्या सर्व वस्तू हिसकावून घेतल्या तर तू काय करणार ? अरे ज्यांच्यावर आपला जोर चालत नाही त्यांच्या पुढे माथा टेकवणेच बरे आहे. हे मूर्खा! त्या श्रीहरीने तुला एकही वस्तू दिली नाही आणि दिल्या त्याही वस्तू कादून घेतल्या तर तू काय करणार ? अरे त्या प्रभू परमेश्वराखेरीज तुला अन्य कोणाचाही आधार नाही. मग त्याला तू सदैव का नमस्कार करत नाहीस ? त्याला शरण का जात नाहीस ? ज्याला प्रभूचे नाम गोड लागू लागले, त्याला जणू सर्व सुखे प्राप्त झाली. ज्याच्याकडून प्रभू परमात्म्याने आपल्या आज्ञांचे पालन करून घेतले त्या मानवास जगातील सर्व गोष्टी प्राप्त होतात.॥१॥

अगनत साहु अपनी दे रासि ॥ खात पीत बरतै अनंद उलासि ॥
 अपुनी अमान कछु बहुरि साहु लेइ ॥ अगिआनी मनि रोसु करेइ ॥
 अपनी परतीति आप ही खोवै ॥ बहुरि उस का बिस्वासु न होवै ॥
 जिस की बसतु तिसु आगै राखै ॥ प्रभ की आगिआ मानै माथै ॥
 उस ते चउगुन करै निहालु ॥ नानक साहिबु सदा दइआलु ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २६८)

शब्दार्थ : अगनत – अगणित, साहू – परमेश्वर, रासि – संपत्ती, अनंद – आनंद, उलासि – उल्हास, बरतै – वापरतो, रोसु – रोष, राग, अगिआनी – अज्ञानी, अडाणी, करेइ – करतो, परतीति – विश्वास, खोवै – घालवतो, आगिआ – आज्ञा, चउगुन – चौपट, निहालु – आनंद, प्रसन्न.

भावार्थ : सावकाररूपी प्रभू परमात्म्याने, या जीवाला, त्याच्या जवळच्या संपत्तीतून अपार संपत्ती दिली आहे. त्याच्याच मुळे तो जीव ह्या जगात आनंदाने खात-पीत आपले जीवन उल्हासात घालवत असतो. पण जर त्या प्रभू परमात्म्याने त्यानेच दिलेल्या पैकी एखादी वस्तू परत घेतली तर मात्र त्या जीवाला केवढा राग येतो व त्यामुळेच तो परमात्म्याच्या मनातून उतरतो. त्या जीवाला परत काही द्यावे असे परमेश्वरास वाटत नाही. तो जीव प्रभू परमात्म्याचा विश्वास गमावून बसतो. वास्तविक परमेश्वराने दिलेली वस्तू त्याला अत्यंत नम्रपणे समर्पित करून त्याची आज्ञा शिरसाबंध मानावी. नानक म्हणतात, तुम्ही परमेश्वराला जे काही आदरपूर्वक अर्पण कराल, त्याच्या चौपट तो तुम्हाला देईल. कारण परमेश्वर अत्यंत दयाळू आहे.॥२॥

अनिक भांति माइआ के हेत ॥ सरपर होवत जानु अनेत ॥
 बिरख की छाइआ सिउ रंगु लावै ॥ ओह बिनसै उहु मनि पछुतावै ॥
 जो दीसै सो चालनहारु ॥ लपटि रहिओ तह अंध अंधारु ॥
 बटाऊ सिउ जो लावै नेह ॥ ता कउ हाथि न आवै केह ॥
 मन हरि के नाम की प्रीति सुखदाई ॥ करि किरपा नानक आपि लए लाई ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६८)

शब्दार्थ : अनिक – अनेक, भांति – प्रकारचे, हेत – प्रेम, ओह – ती (छाया), बिनसै – नाहीशी होते, उहु – तो मनुष्य, पछुतावै – पश्चात्ताप पावतो, दीसै – दिसते, चालनहारु – नश्वर, नाशवंत, नष्ट होणारे, लपटि – लिप्त होऊन, धरून ठेवून, चिकटून, बटाऊ – वाटसरू, फिरस्ता, सिउ – त्याला.

भावार्थ : मायेची रूपे अनेक आहेत. नानारूपाने ती मानवाला झुलवत असते. पण हे मानवा! तू हे नीट लक्षात घे की माया फसवी आहे. ती नष्ट होणार आहे. वृक्ष स्थीर असतो पण वृक्षाची छाया अनित्य असते, नष्ट होणारी असते. तसेच परमेश्वर हा सत्य आहे, माया ही त्याची छाया आहे. परमेश्वरावर प्रेम करावे त्याच्या छायेवर नव्हे. जो मायेवर प्रेम करतो त्याला अंती पश्चात्ताप करावा लागतो. ह्या जगात तुम्हाला जे जे दिसते ते सारे नश्वर आहे. आज ना उद्या ते सारे नाश पावणारे आहे. जो त्यात गुंतून पडतो, तो अंधळ्याहून अंधळा आहे असे समजा. वाटेने येणाऱ्या जाणाऱ्या वाटसरूवर का कोणी प्रेम करतो? असे करणाऱ्याच्या पदरी शेवटी निराशाच येते. म्हणून अनित्य, नश्वर जगावर प्रेम करू नये. हे मना ! प्रभुनामावर प्रेम कर. प्रभुनाम हेच सुखदायी आहे. आनंद देणारे आहे. नानक सांगतात, तो कृपावंत प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करतो, त्याचे मन प्रभुनामाशी जडते. तोच प्रभुनामावर प्रीती करतो.॥३॥

मिथिआ तनु धनु कुटुंबु सबाइआ ॥ मिथिआ हउमै ममता माइआ ॥
मिथिआ राज जोबन धन माल ॥ मिथिआ काम क्रोध बिकराल ॥
मिथिआ रथ हसती अस्व बसत्रा ॥ मिथिआ रंग संगि माइआ पेखि हसता ॥
मिथिआ ध्रोह मोह अभिमानु ॥ मिथिआ आपस ऊपरि करत गुमानु ॥
असथिरु भगति साध की सरन ॥ नानक जपि जपि जीवै हरि के चरन ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६८)

शब्दार्थ : कुटुंबु – कुटुंब, सबाइआ – सर्व, हउमै – अहंभाव, मीपणा, ताठा, गर्व, जोबन – यौवन, बिकराल – विक्राल, महाभयानक, हसती – हत्ती, बसत्रा – वस्त्र, कपडालता, पेखि – पाहून, ध्रोह – द्रोह, कपट, दगाबाजी, आपस उपरि – आपल्यावरच, गुमानु – गर्व, भगति – भक्ति .

भावार्थ : हे मानवा! हा तुझा देह, तुझी धनदौलत, तुझा कुटुंब, परिवार हे सारे सारे नश्वर आहे. तू ह्या सर्वांवर जी माया करतोस, ममता करतोस, त्याविषयी अहंकार बाळगतोस, ते सारे सारे नश्वर आहे. तुझे हे राज्य, यौवन, धनदौलत, संपत्ती सारे नष्ट होणार आहे. क्रोध, मोह, अभिमानही व्यर्थ आहेत, विनाशकारी आहेत. हे तुझे रथ, हत्ती, घोडे, उंची उंची वस्त्रप्रावरणे सारे काही नष्ट होणार आहे. ज्या मायेत तू इतक्या आनंदाने नाचत आहेस, ज्या मायेच्या संगतीत रंगून गेला आहेस ती मायाही नश्वर आहे. हे मानवा! तुझा हा मोह, अभिमान, व्यवहारातील कपटीपणा, आपल्या स्वतः बद्दल बाळगत असलेला गर्व हे सारे नष्ट होणार आहे. संतसज्जनांच्या संगतीत केलेली प्रभूची भक्तीच एकमात्र स्थिर राहाणारी चिरंतन अशी गोष्ट आहे. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याचा जप करत जगल्याने जीवनाचे सार्थक होते.॥४॥

मिथिआ स्रवन पर निंदा सुनहि ॥ मिथिआ हसत पर दरब कउ हिरहि ॥
मिथिआ नेत्र पेखत परत्रिअ रूपाद ॥ मिथिआ रसना भोजन अन स्वाद ॥
मिथिआ चरन पर बिकार कउ धावहि ॥ मिथिआ मन पर लोभु लुभावहि ॥
मिथिआ तन नही परउपकारा ॥ मिथिआ बासु लेत बिकारा ॥
बिनु बूझे मिथिआ सभ भए ॥ सफल देह नानक हरि हरि नाम लए ॥ ५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ : मिथिआ – व्यर्थ, निरुपयोगी, स्रवन – कान, सुनहि – ऐकतो, हसत – हात, दरब – द्रव्य, हिरहि – हरण करतो, चोरतो, हिसकावून घेतो, लुबाडतो, पेखत – पाहतो, परत्रिअ – परस्त्री, रूपाद – सौंदर्य, बिकार – विकार, वाईट करणे, धावहि – धावतात, पर लोभ – दुसऱ्याचे धन, लुभावहि – लोभ धरतो, आशा धरतो, बासु – नाक, बिनु बूझै – समजल्याशिवाय, लए – घेतो.

भावार्थ : परमेश्वराने मानवास दहा इंद्रिये दिली आहेत. त्यामागे त्याचा उद्देश होता की तो सचोटीने उद्योग करून आपले जीवन जगेल व ज्याने हे सर्व दिले, त्या प्रभू परमात्म्याचे चिंतन करत जीवन सफल करील. पण झाले भलतेच! मायापाशात अडकून तो प्रभू परमात्म्यास विसरला व त्याची अवनती झाली. म्हणून ह्या पद्यात गुरुदेव सांगतात – जे कान परनिंदा ऐकण्याने सुखावतात ते कान कुचकामी होत. जे हात दुसऱ्याचे धन लुबाडण्यास सरसावतात, असे हात नसलेले बरे. जे नेत्र परनारीचे सौंदर्य न्याहाळण्यासाठी आसुसतात ते नेत्र व्यर्थ होत. जी जीभ प्रभूचे नाव उच्चारत नाही आणि केवळ स्वादिष्ट भोजन मिटक्या मारीत सेवन करते, अशी जीभ काय कामाची? जे पाय विषयविकारांकडे धाव घेतात, असे पाय व्यर्थ होत.

जे मन लोभाला ललचावते ते मन निरुपयोगीच होय. जे शरीर परोपकारार्थ झिजत नाही, ते शरीर निरुपयोगीच समजावे, जे नाक विकारांची घाण हुंगत बसते ते नाक व्यर्थ होय. वास्तविक कानांनी हरिभजन ऐकावे, हाताने दान करावे, पुण्य कर्म करावे, डोळ्यांनी प्रभू परमात्म्याने निर्माण केलेल्या सृष्टीचे नेत्रसुख घ्यावे. मनाने सदैव ईश्वराचे चिंतन करावे. प्रभूने निर्माण केलेली पवित्र शुद्ध हवा, ग्रहण करावी. शरीर परोपकारार्थ सत्कारणी लावावे. प्रभू परमात्म्याशी मिलन हाच खरा मानवी जीवनाचा हेतू आहे. बाकी सारे व्यर्थ आहे. नानक सांगतात, जो सदैव प्रभूनामाचा जप करतो, त्याचे जीवन सफल होय.॥५॥

बिरथी साकत की आरजा ॥ साच बिना कह होवत सूचा ॥
 बिरथा नाम बिना तनु अंध ॥ मुखि आवत ता कै दुरगंध ॥
 बिनु सिमरन दिनु रैनि ब्रिथा बिहाइ ॥ मेघ बिना जिउ खेती जाइ ॥
 गोबिद भजन बिनु ब्रिथे सभ काम ॥ जिउ किरपन के निरारथ दाम ॥
 धंनि धंनि ते जन जिह घटि बसिओ हरि नाउ ॥ नानक ता कै बलि बलि जाउ ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ: बिरथी – व्यर्थ, साकत – देवाशी ताटातूट झालेले, आरजा – आयुष्य, साच – सत्य, प्रभू परमात्मा, होवत – होते, सूचा – शुद्ध, पवित्र, ता कै मुखि – त्याच्या तोंडास, रैनि – रात्र, बिहाइ – जाते, घालवतो, किरपन – कृपण, कंजूस, निरारथ – निरर्थक, दाम – पैसा, धंनि धंनि – धन्य धन्य, जिह – ज्याच्या, घटि – शरीरात, अंतरात.

भावार्थ : जो माणूस प्रभुपासून दूर जातो, त्याचे आयुष्य व्यर्थ होय. सत्यस्वरूप प्रभू परमात्म्याच्या कृपेशिवाय असे आयुष्य पवित्र कसे होईल ? प्रभुनामाच्या श्रवण, कीर्तनाशिवाय जीवन म्हणजे अंधत्व आहे. ज्याचे मुखातून अपशब्द उच्चारले जातात. त्याच्या तोंडातून दुर्गंधी बाहेर पडते. ज्याप्रमाणे पावसाशिवाय शेती व्यर्थ त्याप्रमाणे प्रभुनामाशिवाय जीवन व्यर्थ. जसे कंजूस माणसाजवळची संपत्ती कुचकामी असते, तसे प्रभुनामाशिवाय सर्व कामे व्यर्थ होत. ज्याच्या अंतरात सदैव हरिनाम वसत आहे, त्याचे जीवन धन्य धन्य होय. नानक म्हणतात, अशा जीवावर मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो.॥६॥

रहत अवर कछु अवर कमावत ॥ मनि नही प्रीति मुखहु गंड लावत ॥
 जाननहार प्रभू परबीन ॥ बाहरि भेख न काहू भीन ॥
 अवर उपदेसै आपि न करै ॥ आवत जावत जनमै मरै ॥
 जिस कै अंतरि बसै निरंकारु ॥ तिस की सीख तरै संसारु ॥
 जो तुम भाने तिन प्रभु जाता ॥ नानक उन जन चरन परात ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ : रहत – धर्माची बाह्य चिन्हे (टिळा, माळा), कमावत – प्रत्यक्ष, व्यवहार, गंड लावत – सोंग आणतो, जाननहार – जाणणारा, ज्ञाता, परबीन – प्रवीण, हुशार, काहु – कोणाच्या, भीन – प्रसन्न होणे, उपदेसै – उपदेश करतो, करै – करणी, वागणूक.

भावार्थ : काय माणूस ढोंगी आहे पाहा ! बाहेरून अगदी एखाद्या धर्माचार्याचा आव आणतो; पण त्यांचा प्रत्यक्ष व्यवहार

मात्र अगदी उलटा असतो. त्याच्या मनात परमेश्वराबद्दल जराही प्रेम नसते; पण तोंडाने धर्माच्या मोठ्या मोठ्या बाता करून लोकांना झुलवत ठेवतो. प्रभू परमात्मा सर्वज्ञानी आहे. ह्या बाहेरच्या देखाव्याने फसून तो प्रसन्न होत नाही. माणूस दुसऱ्यांना खूप ज्ञान सांगतो, उपदेश करतो पण त्याचे स्वतःचे आचरण मात्र त्याच्या अगदी उलट असते. अशा माणसाला मुक्ती मिळत नाही. तो ह्या जीवनमरणाच्या चक्रात अडकून पडतो आणि लोकही अशा ढोंगी माणसाच्या ढोंगाला फसत नाहीत. ज्या माणसाच्या हृदयात खरोखरच ईश्वराविषयी प्रेम असेल, जो खरोखर प्रभूशी एकरूप झाला असेल त्याच्याच उपदेशाने इतर माणसेही भवसागर तरून जातात. हे प्रभो! जे भक्त तुला आवडतात, तेच तुला ओळखतात. अशा भाग्यवान भक्तांचे मी चरण धरतो. त्यांना वंदन करतो.॥७॥

**करउ बेनती पारब्रह्मु सभु जानै ॥ अपना कीआ आपहि मानै ॥
 आपहि आप आपि करत निबेरा ॥ किसै दूरि जनावत किसै बुझावत नेरा ॥
 उपाव सिआनप सगल ते रहत ॥ सभु कछु जानै आतम की रहत ॥
 जिमु भावै तिसु लए लड़ि लाइ ॥ थान थनंतरि रहिआ समाइ ॥
 सो सेवकु जिमु किरपा करी ॥ निमख निमख जपि नानक हरी ॥८ ॥५ ॥**

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ : करउ – मी करतो, बेनती – विनंती, प्रार्थना, अपना कीआ – ईश्वराने स्वतः निर्माण केलेली, मानै – जाणतो, ओळखतो, सन्मान देतो, निबेरा – निवाडा, न्याय, किसै – कोणाला, दूरि – दूर, नेरा – जवळ, सगल – सगळे, रहत – मर्यादा, सगल ते रहत – सगळ्यांपासून, आतम की रहत – आत्म्याची, जीवाची, जिमु – जो, तिसु – तो, लए – घेतो, लड़ि लाइ – जवळ घेतो, पदरात घेतो, थान थनंतरि – प्रत्येक ठिकाणी, समाई – सामावून, निमख निमख – क्षणोक्षणी.

भावार्थ : हे परमेश्वरा! ही सृष्टी तूच उत्पन्न केली आहेस. त्याचे प्रतिपालनही तूच करतोस. कोणास काय हवे तेही तूच जाणतोस. मी नम्रभावाने तुझी प्रार्थना करतो. ह्या जगाची उत्पत्ती तूच केली आहेस. त्याची गतिविधी तूच करतोस व जगाचा विलयही तूच करतोस. प्रत्येक जीवाचा ज्याच्या त्याच्या कर्मानुसार न्याय करतोस. कोणी आपल्या कर्मानुसार परमेश्वरास दूर समजतो. तर काही लोक परमेश्वर आपल्याजवळच आहे असे समजतात. माणसाने कितीही लपटपपंची केली, हुशारी दाखवली तरी त्याचा प्रभाव त्या परमेश्वरावर जराही पडत नाही. कारण प्रत्येक जीवाच्या मनात खरोखर काय चालले आहे ते सर्व तो जाणतो. जो जीव त्याच्यावर खरोखर मनापासून प्रेम करतो तो परमेश्वरास आवडतो, त्यास तो आपल्या स्वतःजवळ स्थान देतो. तो परमेश्वर सर्वत्र विराजमान आहे. नानक सांगतात, ज्या जीवावर, प्रभू परमात्मा कृपा करतो, तो त्याचा खराखुरा सेवक बनतो व क्षणोक्षणी त्याच्याच नामस्मरणात निमग्न राहतो.॥८ ॥५ ॥

॥ सलोकु ॥ काम क्रोध अरु लोभ मोह बिनसि जाइ अहंमेव ॥

नानक प्रभ सरणागती करि प्रसादु गुरदेव ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ : बिनसि – नष्ट होते, अहंमेव – अहंकार, मी पणा.

भावार्थ : नानक म्हणतात, गुरुदेवांच्या प्रसादाने, प्रभू परमात्म्यास शरण गेल्याने काम, क्रोध, लोभ, मोह, अहंकार आदी विकारांचा नाश होतो.॥१॥

॥ असटपदी ॥ जिह प्रसादि छतीह अंप्रित खाहि ॥ तिसु ठाकुर कउ रखु मन माहि ॥
जिह प्रसादि सुगंधत तनि लावहि ॥ तिस कउ सिमरत परम गति पावहि ॥
जिह प्रसादि बसहि सुख मंदरि ॥ तिसहि धिआइ सदा मन अंदरि ॥
जिह प्रसादि ग्रिह संगि सुख बसना ॥ आठ पहर सिमरहु तिसु रसना ॥
जिह प्रसादि रंग रस भोग ॥ नानक सदा धिआईए धिआवन जोग ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ : जिह प्रसादि – ज्या परमेश्वराच्या कृपेने, छतीह – छतीस, अंप्रित – सुमधुर, सुग्रास भोजन, खाहि – खातो, तिसु – त्या परमात्म्याचे, रखु – ठेव, माहि – मध्ये, सुगंधत – सुगंधी द्रव्ये, अत्तर, तनि – देहाला, बसहि – वास करतोस, बरोबर राहतोस, मंदरि – घरात, धिआइ – ध्यान कर, ग्रिहसंगि – कुटुंब परिवाराबरोबर.

भावार्थ : हे मानवा! ज्याच्या कृपेने तुला नाना प्रकारचे स्वादिष्ट भोजन प्राप्त झाले आहे. त्या परमेश्वराचे मनात सदैव स्मरण ठेव. ज्याच्या कृपेने तू तुझ्या ह्या देहावर नाना प्रकारे सुगंधी द्रव्ये लावतोस, नाना प्रकारची सुखे उपभोगतोस, त्याच परमेश्वराच्या स्मरणाने तुला परमगती प्राप्त होईल. ज्याच्या कृपेने तुला हे शरीररूपी सुंदर घर प्राप्त झाले आहे, त्या परमात्म्याचे मनात सदैव ध्यान कर. ज्या प्रभूच्या कृपेने तू तुझी पत्नी, मुलेबाळे या सर्वासह सांसारिक सुखात कालक्रमणा करतोस, तुझी वाचा त्याचे अष्टौप्रहर स्मरण करो. ज्या प्रभू परमेश्वराच्या कृपेने तू नाना रंगांचा, रसांचा आस्वाद घेतोस, त्या सदास्मरणीय परमेश्वराची तू सदैव आराधना कर, असे नानक सांगतात. ॥१॥

जिह प्रसादि पाट पटंबर हढावहि ॥ तिसहि तिआगि कत अवर लुभावहि ॥
जिह प्रसादि सुखि सेज सोईजै ॥ मन आठ पहर ता का जसु गावीजै ॥
जिह प्रसादि तुझु सभु कोऊ मानै ॥ मुखि ता को जसु रसन बखानै ॥
जिह प्रसादि तेरो रहता धरमु ॥ मन सदा धिआइ केवल पारब्रहमु ॥
प्रभ जी जपत दरगाह मानु पावहि ॥ नानक पति सेती घरि जावहि ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २६९)

शब्दार्थ : पाट – सुती कपडे, पटंबर – रेशमी पितांबर, हढावहि – वापरतोस, तिसहि – त्याला, तिआगि – त्यागून सोडून, कत – कोणत्या, कशाची, लुभावहि – लोभावतोस, लोभ धरतोस, सेज – शेज, शय्या, सोईजै – झोपतोस, गावीजै – गात जा, सभु कोऊ – सर्वजण, ता को – त्याचे, बखानै – सांगतात, दरगाह – परमेश्वराच्या दरबारात, पति – आदराने, सन्मानाने – सेती – सहित, बरोबर.

भावार्थ : हे बंधू! ज्या परमेश्वराच्या कृपेने तुला उंची वस्त्रप्रावरणे अंगावर घालावयास मिळतात, त्याला सोडून अन्य गोष्टीच्या मागे तू का लागतोस ? ज्याच्या कृपेने रोज रात्री तू शय्येवर सुखेनैव विश्रांती – झोप घेतोस, त्या प्रभू परमात्म्याचे तू सदा सर्वकाळ यशोगान गात राहा. ज्या परमात्म्याच्या कृपेने सारे लोक तुला मान देतात, त्याचे यशोगान तुझी वाणी सदैव सर्वांना सांगू दे. ज्या परमेश्वराच्या कृपेने तुझ्या स्वधर्माचे पालन करतोस, त्या परब्रह्माचे तू सतत स्मरण कर. नानक सांगतात, हे बंधो! त्या प्रभू परमात्म्याच्या नामजपाने तू त्याच्या दरबारात आदरास प्राप्त होशील व अंती सन्मानाने आत्मरूपात विलीन होशील. ॥२ ॥

जिह प्रसादि आरोग कंचन देही ॥ लिव लावहु तिसु राम सनेही ॥
जिह प्रसादि तेरा ओला रहत ॥ मन सुखु पावहि हरि हरि जसु कहत ॥
जिह प्रसादि तेरे सगल छिद्र ढाके ॥ मन सरनी परु ठाकुर प्रभ ता कै ॥
जिह प्रसादि तुझु को न पहूचै ॥ मन सासि सासि सिमरहु प्रभ ऊचे ॥
जिह प्रसादि पाई द्रुलभ देह ॥ नानक ता की भगति करेह ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७०)

शब्दार्थ : आरोग – आरोग्य, कंचन देही – सोन्यासारखा देह, लिव लावहु – प्रेम करावे, एकाग्रचित, ओला – पडदा, पांघरुण, तुझु को न पहूचै – तुझी बरोबर करू शकत नाही, सासि सासि – प्रत्येक श्वासागणिक, ऊचै – महान, द्रुलभ – दुर्लभ.

भावार्थ : ज्याच्या कृपाप्रसादाने तुला हा सोन्यासारखा आरोग्यपूर्ण देह प्राप्त झाला आहे, त्या प्रिय रामाशी तू सख्य जोड. ज्याच्या कृपेने तुझे सर्व अवगुण झाकले राहतात, त्या प्रभूला शरण जा. जो तुझ्यावर प्रसन्न होऊन तुझ्या सर्व चुकांवर पांघरुण घालतो, त्या परमात्म्याच्या गुणगानाने तुझे मन सुखी होईल. ज्याच्या कृपेने तुझी कोणीही बरोबरी करू शकत नाही, अशा परमेश्वराचे तू प्रत्येक श्वासागणिक स्मरण कर. नानक सांगतात, हा दुर्लभ देह ज्याच्या कृपेने तुला प्राप्त झाला आहे. त्या प्रभू परमात्म्याची तू भक्ती कर.॥३॥

जिह प्रसादि आभूखन पहिरीजै ॥ मन तिसु सिमरत किउ आलसु कीजै ॥
जिह प्रसादि अस्व हसति असवारी ॥ मन तिसु प्रभ कउ कबहू न बिसारी ॥
जिह प्रसादि बाग मिलख धना ॥ राखु परोइ प्रभु अपुने मना ॥
जिनि तेरी मन बनत बनाई ॥ ऊठत बैठत सद तिसहि धिआई ॥
तिसहि धिआइ जो एक अलखै ॥ ईहा ऊहा नानक तेरी रखै ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७०)

शब्दार्थ : आभूखन – आभूषण, दागदागिने, अलंकार, पहिरीजै – घालतोस, धारण करतोस, अस्व – अश्व, घोडे, हसति – हत्ती, असवारी – स्वार होतोस, बिसारी – विसरणे, बाग – उद्यान, उपवन, मिलख – मुलूख, जमीनजुमला, धना – धनदौलत, द्रव्य, परोइ – धारण कर, बनत – निर्माण करणे, घडवणे, ऊठत बैठत – उठता-बसता, अलखै – अदृश्य, ईहा – इहलोकात, जगात, उहा – परलोकात, देवलोकात, तेरी रखै – तुझा मान राखतो.

भावार्थ : हे बंधू! ज्याच्या कृपाप्रसादाने तू दागदागिने, अलंकार धारण करतोस, त्याचे स्मरण करण्यात तू का रे आळस करतोस? ज्याच्या आशीर्वादाने तुझ्या दारी हत्ती, घोडे झुलतात. त्या प्रभू परमात्म्यास तू कधीही विसरू नकोस. ज्याच्या कृपेने तुला जमीनजुमला, उपवने, धनदौलत आदी सर्व ऐश्वर्य प्राप्त होते. त्या प्रभू परमात्म्यास तू सदैव हृदयात धारण कर. ज्या विधात्याने तुला घडवले, तुला हे तन-मन दिले, त्याचे त्या परमपावन परामात्म्याचे तू सदा, येता –जाता, उठता – बसता, सदोदित ध्यान कर. नानक सांगतात, त्या सर्वसाक्षी सर्वव्यापी, निराकार, अदृश्य, परमेश्वराचे सदैव ध्यान कर. तो इहलोकातच नव्हे तर परलोकातही तुझ्या सन्मानाचे रक्षण करील.॥४॥

जिह प्रसादि करहि पुंन बहु दान ॥ मन आठ पहर करि तिस का धिआन ॥
जिह प्रसादि तू आचार बिउहारी ॥ तिसु प्रभ कउ सासि सासि चितारी ॥

खंड २ [३०२]

जिह प्रसादि तेरा सुंदर रुपु ॥ सो प्रभु सिमरहु सदा अनूपु ॥
जिह प्रसादि तेरी नीकी जाति ॥ सो प्रभु सिमरि सदा दिन राति ॥
जिह प्रसादि तेरी पति रहै ॥ गुर प्रसादि नानक जसु कहै ॥५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७०)

शब्दार्थ : करहि – करतोस, पुंन – पुण्य, पहर – प्रहर, आचार – आचरण, बिउहार – व्यवहार, चितारी – स्मरण कर, आठव, रुपु – रूप, अनुपु – ज्याला कोणतीही उपमा देता येत नाही असा, परमेश्वर त्याच्यासारखा तोच असा जो तो परमात्मा, नीकी – उत्तम, चांगला, जाति – जात, पति – पत, मानसन्मान, कहै – सांगतो, जसु कहै – यशोगान गातो.

भावार्थ : हे मानवा! ज्या प्रभूच्या कृपेने तू खूप दान देण्याचे पुण्य करतोस, त्या परमात्म्याचे अष्टौप्रहर दिवस – रात्र ध्यान कर. ज्याच्या कृपेने ह्या जगात तू श्रेष्ठ कार्य करतोस, त्या प्रभू परमात्म्याचे प्रत्येक श्वासागणिक तू स्मरण कर. ज्याच्या कृपाप्रसादाने तुला हे सुंदर रूप प्राप्त झाले आहे, त्या अनुपमेय परमेश्वराचे तू सदा स्मरण कर. ज्याच्या कृपेने तू उत्तम मानव जातीत जन्मास आलास, त्या प्रभू परमात्म्याचे तू दिवस – रात्र सदैव स्मरण कर. नानक सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने ह्या जगात तू मानसन्मानास पात्र झाला आहेस, त्या प्रभूचे सदैव गुणगान गात राहा. ॥५॥

जिह प्रसादि सुनहि करन नाद ॥ जिह प्रसादि पेखहि बिसमाद ॥
जिह प्रसादि बोलहि अंग्रित रसना ॥ जिह प्रसादि सुखि सहजे बसना ॥
जिह प्रसादि हसत कर चलहि ॥ जिह प्रसादि संपूरन फलहि ॥
जिह प्रसादि परम गति पावहि ॥ जिह प्रसादि सुखि सहजि समावहि ॥
ऐसा प्रभु तिआगि अवर कत लागहु ॥ गुर प्रसादि नानक मनि जागहु ॥ ६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७०)

शब्दार्थ : सुनहि – ऐकून, करन – कान, नाद – आवाज, पेखहि – पाहतो, बिसमाद – आश्चर्य, अंग्रित – अमृत, रसना – जीभ, सहजे – सहजपणे, स्वाभाविकपणे, आनंदित, बसना – राहतोस, हसत – हात, चलहि – काम करतात, संपूरन – संपूर्ण, फलहि – यशस्वी होतोस, समावहि – सामावून जाणे, समाविष्ट होणे, लागहु – मोह धरतोस, मागे धावतोय, जागहि – जागृत राहा, जागा राहा.

भावार्थ : ज्या प्रभू परमात्म्याच्या परमकृपेने तू कानाने आवाज ऐकतोस, डोळ्यांनी जगातील नवनवीन आश्चर्ये बघतोस, ज्याच्या दयेने तुझी वाणी अमृतमधुर बोल बोलते, ज्याच्या कृपेने तू सुखाने जीवन जगत आहेस, हाताने सर्व प्रकारची कामे करतोस आणि तुझ्या सर्व कामात उत्तम प्रकारे यशस्वी होतोस, ज्याच्या कृपाप्रसादाने तुला अंती परमगती प्राप्त होऊन तू चिरआनंदात सामावून जाशील, त्या परमदयाळू, परमकृपाळू प्रभू परमेश्वराखेरीज अन्य गोष्टींकडे तुझे मन का वळते? नानक सांगतात, हे मानवा! गुरुकृपेने तुझ्या मनात त्याचेच, त्या परमेश्वराचे तू चिंतन कर. इतर विषयांपासून सावध राहा. ॥६॥

जिह प्रसादि तूं प्रगटु संसारि ॥ तिसु प्रभ कउ मूलि न मनहु बिसरि ॥
जिह प्रसादि तेरा परतापु ॥ रे मन मूड तू ता कउ जापु ॥
जिह प्रसादि तेरे कारज पूरे ॥ तिसहि जानु मन सदा हजूरे ॥
जिह प्रसादि तूं पावहि साचु ॥ रे मन मेरे तूं ता सिउ राचु ॥
जिह प्रसादि सभ की गति होइ ॥ नानक जापु जपै जपु सोइ ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७०)

खंड २ [३०३]

शब्दार्थ : प्रगटु – प्रसिद्ध, संसारि – जगात, मनहु – मनात, हृदयात, बिसारि – विसरणे, परतापु – महान शक्ति, मूड – मूर्ख, कउ – त्यास, कारज – कार्य, काम, जानु – जाण, ओळख, हजुरे – जवळ, साचु – सत्यस्वरूप, राचु – एकरूप हो.

भावार्थ : ज्याच्या कृपेने तू ह्या जगात विश्वविख्यात झालास, नावलौकिक प्राप्त केलास, त्या प्रभू परमात्म्यास मनात कधीही विसरू नकोस. हे मूर्ख मना! ज्याच्या कृपेने तुझा डंका सर्वत्र वाजत आहे, सर्वजण तुझा प्रताप गात आहेत, त्या प्रभू परमात्म्याचा तू सदैव जप कर. हे मना! ज्याच्या कृपेने तुझी सर्व कार्ये पूर्ण होतात. तू सर्व कार्यात यशस्वी होतोस, तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र आहे. तुझ्याजवळच आहे, हे ओळख. ज्याच्या परमकृपेने तुला परमसत्याचा बोध होतो, त्या परमात्म्याशी तू एकरूप होऊन राहा. नानक सांगतात, ज्याच्या कृपेने सर्वजण परमगती प्राप्त करतात, मुक्ती प्राप्त करतात, त्या जप करण्यास सर्वस्वी योग्य अशा परमात्म्याचा तू सदैव जप कर.॥७॥

आपि जपाए जपै सो नाउ ॥ आपि गावाए सु हरि गुन गाउ ॥
प्रभ किरपा ते होइ प्रगासु ॥ प्रभू दइआ ते कमल बिगासु ॥
प्रभ सुप्रसंन बसै मनि सोइ ॥ प्रभ दइआ ते मति ऊतम होइ ॥
सरब निधान प्रभ तेरी मइआ ॥ आपहु कछू न किनहू लइआ ॥
जितु जितु लावहु तितु लगहि हरि नाथ ॥ नानक इन कै कछू न हाथ ॥८ ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७०)

शब्दार्थ : आपि – स्वयं परमेश्वर, जपाए – जप करण्याची प्रेरणा देतो. सो – तोच साधक, गावाए – गाण्याची प्रेरणा देतो, गाउ – गातो, प्रगासु – प्रकाश, ज्ञानाचा प्रकाश, बिगासु – विकसते, फुलते, उमलते, सोइ – तो प्रभू परमात्मा, मति – मती, बुद्धी, निधान – संपत्ती, धनदौलत, ऐश्वर्य, आपहु – आपल्या स्वतःच्या, किनहू – कोणीही, जितु जितु – जेथे जेथे, तितु – तेथे.

भावार्थ : ह्या जगात माणूस अनेक गोष्टी करतो व बढाया मारतो. मी हे केलं, ते केलं, अशी फुशारकी मारतो. पण खरोखर तो काहीच करत नाही. त्या प्रभू परमेश्वराच्या इच्छेस येईल ते तो ह्या जीवाकडून करवून घेतो. आपण मानव केवळ निमित्त असतो. हे समजावून सांगताना गुरू अरजनदेवजी सांगतात. तोच मानव प्रभुनामाचा जप करतो, ज्यास स्वतः प्रभू परमात्मा तसे करण्याची प्रेरणा देतो. त्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने माणसाच्या डोक्यात ज्ञानाचा प्रकाश पडतो, हृदयात मंगल भावभावनांचे कमल विकसित होते. ज्या मानवावर तो परमेश्वर प्रसन्न होतो. त्याच्या मनात तो स्वतः वास करतो. प्रभू परमात्म्याच्या कृपेनेच त्या मानवाची बुद्धी पवित्र होते. हे प्रभो! तुझ्या दयेनेच हे सारे ऐश्वर्य मानवास प्राप्त होते. कोणीही स्वतः काही कमवत नाही. ज्याच्यावर त्या प्रभूची कृपा होते, त्यासच हे ऐश्वर्य प्राप्त होते. हे हरी, हे नाथ ! तू जीवास जे ज्याप्रमाणे करावयास लावतो, त्याप्रमाणे जीव करतो. नानक सांगतात, जीवाच्या हाती काही नाही. ॥८॥६॥

॥ सलोकु ॥ अगम अगाधि पारब्रहमु सोइ ॥ जो जो कहै सु मुकता होइ ॥

सुनि मीता नानकु बिनवंता ॥ साध जना की अचरज कथा ॥१ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७१)

शब्दार्थ : अगम – अगम्य, ज्याचे पूर्ण स्वरूप जाणता येत नाही असा, अगाधि – अगाध, ज्याचा अंत लागत नाही असा, सोई – तो, कहै – नामस्मरण करतो, मुकता – मुक्त, मिता – मित्रा, बिनवंता – विनंती, अचरज – आश्चर्यकारक, साधजना – संतजन.

भावार्थ : तो परमात्मा, परब्रह्म, त्यांचे पूर्ण रूप कोणीही जाणू शकत नाही. मानवाच्या पंचेंद्रियांनी त्याच्या सत्य स्वरूपाचे आकलन होऊच शकत नाही. तो अथांग आहे. सर्वव्यापी सर्वत्र भरून राहिलेला आहे. तो नाही असे स्थान नाही. तो अपार आहे. जो मानव प्राणी त्याचे नामस्मरण करतो, तो त्याच्याशी एकरूप होऊन जातो. सर्व मोहपाशातून मुक्त होतो. जे साधुजन, संतसज्जन जे अशाप्रकारे परमेश्वराशी एकरूप झाले, अशांच्या संगतीने नामस्मरण केल्याने अनेक गुण निर्माण होतात. नानक नम्रतापूर्वक सांगतात, हे मित्रा ! अशा साधु संतांच्या आश्चर्यकारक कथा ऐक. ॥१॥

॥असटपदी ॥ साध कै संगि मुख ऊजल होत ॥ साधसंगि मलु सगली खोत ॥
साध कै संगि मिटै अभिमानु ॥ साध कै संगि प्रगटै सुगिआनु ॥
साध कै संगि बुझै प्रभु नेरा ॥ साधसंगि सभु होत निबेरा ॥
साध कै संगि पाए नाम रतनु ॥ साध कै संगि एक ऊपरि जतनु ॥
साध की महिमा बरनै कउनु प्रानी ॥ नानक साध की सोभा प्रभ माहि समानी ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७१)

शब्दार्थ : साध – साधू, संत, संगि – संगतीने, उजल – उजळ, खोत – नाहीसा होत, मलु – मळ, दुष्ट वासनारूप मळ, मिटै – नष्ट होतो, निबेरा – निवाडा, मुक्त, एक उपरि जतनु – एकमेव परमेश्वरास प्राप्त करण्याचा प्रयत्न, बरनै – वर्णन.

भावार्थ : हे बंधू ! संतसज्जनांच्या संगतीने माणसाच्या मनातील सर्व दुष्ट वासना, दुर्विचाररूपी मळ निघून जातो व अशा प्राण्याचे जीवन उजळ होते. तो सर्वत्र आदरास प्राप्त होतो. साधुसंतांच्या संगतीत अहंकार, अहंभाव नष्ट होतो आणि सत्याचे ज्ञान होते. संतांच्या संगतीने तो प्रभू परमात्मा अन्य कोठे दूर नसून तो सदैव आपल्याजवळच असल्याची प्रचिती येते. एवढेच नव्हे तर जन्मजन्मांतरीच्या पापतापांचा निवाडा होऊन त्यापासून सुटका होते. साधुसंतांच्या संगतीने त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्यास जाणण्याचा तो प्रयत्न करू लागतो. संतसज्जनांचा महिमा अपार आहे. कोणीही मानवप्राणी त्याचे यथायोग्य वर्णन करू शकणार नाही. नानक सांगतात, संतसज्जनांचा महिमा व प्रत्यक्ष परमेश्वराचा महिमा समान आहे. ते संतसज्जन जणू भूतलावरील प्रतिपरमेश्वरच ! ॥१॥

साध कै संगि अगोचरु मिलै ॥ साध कै संगि सदा परफुलै ॥
साध कै संगि आवहि बसि पंचा ॥ साधसंगि अंग्रित रसु भुंचा ॥
साधसंगि होइ सभ की रेन ॥ साध कै संगि मनोहर बैन ॥
साध कै संगि न कतहूं धावै ॥ साधसंगि असथिति मनु पावै ॥
साध कै संगि माइआ ते भिन ॥ साधसंगि नानक प्रभ सुप्रसंन ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७१)

शब्दार्थ : अगोचरु – इंद्रियांच्या साहाय्याने ज्याचे पूर्ण स्वरूप कळू शकत नाही असे, म्हणजे परमेश्वर, परफुलै – प्रफुल्लित होते, आवहि बसु – ताब्यात येतात, पंच – पाच विकार (काम, क्रोध, लोभ, मोह व अहंकार), अंग्रित रसु – प्रभूचे नामरूपी अमृत रस, भुंचा – चाखणे, स्वाद घेणे, रेन – धूळ, बैन – बोल, शब्द, कतहूं – कोठेही, अन्य ठिकाणी, असथिति – स्थिर, स्थित, भिन – भिन्न, निराळा.

भावार्थ : साधुसंतांच्या संगतीने त्या अगोचर-इंद्रियाद्वारे ज्याचे ज्ञान होऊ शकत नाही, अशा परमेश्वराची प्राप्ती होते व असा माणूस सदैव प्रसन्न प्रफुल्लित असतो. साधुसंतांच्या संगतीने काम, क्रोध, मोह, लोभ व अहंकार आदी मनोविकारांवर

ताबा मिळवता येतो व अशा विकारांवर ताबा मिळवलेल्या साधकास प्रभुनामाचे अमृत प्राशन करावयास मिळते. संतसज्जनांच्या संगतीने साधकाचा स्वभाव नम्र बनतो. तो सदा सर्वांपुढे नत होतो, लीन होतो. त्याची वाचा नेहमी मधुर वचन उच्चारते. संतांच्या संगतीत राहणाऱ्या साधकाचे मन इकडे तिकडे भटकत नाही. त्याचे मन स्थिर होते. प्रभुमार्गी होते. संतांचे संगतीने साधकाचे मन मायेपासून परावृत्त होते. नानक सांगतात, अशा साधकावर स्वयं प्रभू परमात्मा प्रसन्न होतो.॥२॥

साधसंगि दुसमन सभि मीत ॥ साधू कै संगि महा पुनीत ॥
 साधसंगि किस सिउ नही बैरु ॥ साध कै संगि न बीगा पैरु ॥
 साध कै संगि नाही को मंदा ॥ साधसंगि जाने परमानंदा ॥
 साध कै संगि नाही हउ तापु ॥ साध कै संगि तजै सभु आपु ॥
 आपे जानै साध बडाई ॥ नानक साध प्रभू बनि आई ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७१)

शब्दार्थ: दुसमन – वैरी, शत्रू, मीत – मित्र, स्नेही, पुनीत – पुण्यवान, किस सिउ – कोणाही बरोबर, बैरु – वैर, बीगा – वाकडे, पैरु – पाऊल, को – कोणीही माणूस, मंदा – वाईट कर्म, दुराचरण, हउ – हाव, तापु – अहंकार, तजै – त्यागतो, टाकून देतो, दूर सारतो, आपै – परमेश्वर स्वतः, जानै – जाणतो, बडाई – मोठेपणा, बनि आई – सख्य निर्माण होते, ओढ निर्माण होते

भावार्थ : संतांच्या संगतीमुळे शत्रू मित्र बनतात. पापी लोक पुण्यवान बनतात. संतांच्या संगतीने मनातील वैरभाव नष्ट होतो व पाऊल कधीही वाकड्या मार्गाकडे वळत नाही. संतांच्या संगतीने आचरण पवित्र होते. संतसंगीत राहणाऱ्याच्या हातून कधीही वाईट काम घडत नाही व त्याला परम आनंदस्वरूप परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते. साधुसंतांच्या संगतीने विषयविकारांचा ताप नष्ट होतो. साधकाचे मनातील अहंकार गळून पडतो. साधुसंतांचा महिमा, मोठेपण प्रभू परमेश्वर स्वतः जाणतो. नानक सांगतात असे साधुसंत व प्रभू परमात्मा एकरूप असतात. ॥३॥

साध कै संगि न कबहू धावै ॥ साध कै संगि सदा सुखु पावै ॥
 साधसंगि बसतु अगोचर लहै ॥ साधू कै संगि अजरु सहै ॥
 साध कै संगि बसै थानि ऊचै ॥ साधू कै संगि महलि पहूचै ॥
 साध कै संगि द्रिडै सभि धरम ॥ साध कै संगि केवल पारब्रहम ॥
 साध कै संगि पाए नाम निधान ॥ नानक साधू कै कुरबान ॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७१)

शब्दार्थ : कबहू – केव्हाही, धावै – धावत, बसतु – वस्तू, अगोचर – इंद्रियांच्या सामर्थ्यापलिकडे, लहै – सापडते, माहीत होते, अजरु – सहन करण्यापलिकडील, सहै – सहन करतो, बसै – वास करतो, थानि – स्थानी, ठिकाणी, महलि – महालात, प्रभूच्या दरबारात, पहूचै – पोचतो, द्रिडै – दृढ करतो, धारण करतो, धरम – कर्तव्य, निधान – खजिना.

भावार्थ : साधुसंतांच्या संगतीत राहणाऱ्या साधकाचे मन कधीही इतस्ततः भटकत नाही. मन स्थिर राहते व संतांच्या संगतीने तो सदैव सुख प्राप्त करतो. साधुसंतांच्या संगतीने साधक इंद्रियजन्य ज्ञानाच्या पलिकडील आत्मज्ञान प्राप्त करतो. व सामान्यजनांच्या सहनशक्तीपलिकडील गोष्टीही सहन करू शकतो. साधुसंतांच्या संगतीत राहणारा साधक

आध्यात्मिकदृष्ट्या अशा उंचीवर जाऊन पोचतो, की तो परमेश्वराच्या दरबारात प्रवेश करतो व प्रभुचरणी लीन होतो. साधुसंतांच्या संगतीत राहिल्याने साधकास मानवी जीवनातील सर्व कर्तव्यांचे ज्ञान प्राप्त होते. तो आपल्या स्वधर्मावर दृढ होतो. साधुसंतांच्या संगतीने त्या एक मात्र परब्रह्माचे ज्ञान होते. संतसज्जनांच्या संगतीने नामरूपी खजिना प्राप्त होतो. नानक सांगतात, अशा साधुसंतांवरून मी जीव ओवाळून टाकतो.॥४॥

साध कै संगि सभ कुल उधरै ॥ साध संगि साजन मीत कुटंब निसतरै ॥
 साधू कै संगि सो धनु पावै ॥ जिसु धन ते सभु को वरसावै ॥
 साध संगि धरमराइ करे सेवा ॥ साध कै संगि सोभा सुरदेवा ॥
 साधू कै संगि पाप पलाइन ॥ साध संगि अंम्रित गुन गाइन ॥
 साध कै संगि सब थान गंमि ॥ नानक साध कै संगि सफल जनंम ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७१)

शब्दार्थ : उधरै – उद्धार करतो, साजन मीत – सज्जन मित्र, निसतरै – भवसागर पार करून नेतो, धनु पावै – धन प्राप्त करतो, जिसु – ज्या, वरसावै – तृप्त होतात, प्रसिद्धी प्राप्त करतो, सभु को – सर्व जीवांना, धरमराइ – धर्मराज, सुर देवा – देवांचा देव, इंद्र, सोभा – शोभा, आदर सत्कार, पलाइन – पळून जाते, सब – सर्व, थान – स्थान, गंमि – पोचतो, जनम – जन्म.

भावार्थ : साधुसंतांच्या संगतीत राहणाऱ्यांच्या संपूर्ण कुळांचा उद्धार होतो. संतसंगतीत राहणारा आपले सगेसोयरे, मित्र परिवार, कुटुंबीय सर्वांना भवसागर पार करून नेतो. साधुसंतांच्या संगतीत राहणाऱ्यास प्रभुनामाचे धन प्राप्त होते, त्यामुळे तो तृप्त होतो व सर्वांच्या आदरास प्राप्त होतो. संतांचे संगतीत राहणाऱ्या साधकाची परलोकात धर्मराज सेवा करतात, एवढेच नव्हे तर देवाधिदेव इंद्रही त्याचा आदर सत्कार करतात. साधुसंतांचे संगतीत राहणाऱ्या साधकाची सर्व पापे पळून जातात. तो पापतापातून मुक्त होतो व अमर करणाऱ्या प्रभुनामात तो रंगून जातो. साधुसंतांचे संगतीत राहणारा साधक सर्व ठिकाणी पोचू शकतो, उच्च आध्यात्मिक अवस्थेप्रत पोहोचतो. नानक सांगतात, संतसंगतीत राहणाऱ्या साधकाच्या जन्माचे सार्थक होते, तो प्रभुपद प्राप्त करतो.॥५॥

साध कै संगि नही कछु घाल ॥ दरसनु भेटत होत निहाल ॥
 साध कै संगि कलूखत हरै ॥ साध कै संगि नरक परहरै ॥
 साध कै संगि ईहा ऊहा सुहेला ॥ साध संगि बिछुरत हरि मेला ॥
 जो इछै सोई फलु पावै ॥ साध कै संगि न बिरथा जावै ॥
 पारब्रह्म साध रिद बसै ॥ नानक उधरै साध सुनि रसै ॥६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

शब्दार्थ : घाल – कठीण परिश्रम, कछु – कोणतेही, निहाल – प्रसन्न, कलूखत – पापे, हरै – नाहीशी होतात, परहरै – दूर होते, ईहा – ह्या लोकी, ऊहा – परलोकी, सुहेला – सुखी, बिछुरत – दूर गेलेला, इछै – इच्छतो, फलु – फल, बिरथा – वृथा, वाया, रिद – हृदय, बसै – वसतो, उधरै – उद्धार होतो.

भावार्थ : परमेश्वरप्राप्तीसाठी संतसंगतीसारखा उत्तम मार्ग नाही. संतांची संगत करणाऱ्यास अन्य कोणत्याही कठीण तपाची साधना करण्याची गरज राहत नाही. संतांच्या संगतीत, संतांच्या केवळ दर्शनानेच दर्शन घेणारा संतुष्ट होतो. समाधान पावतो. संतांच्या संगतीने मानवाचे सर्व पापताप नष्ट होते व तो जीव नरकापासून दूर होतो. संतसंगतीने जीव

इहलोकी व परलोकी सुखी होतो, तसेच संतसंगतीने, प्रभू परमात्म्यापासून दूर गेलेला जीव परत परमेश्वराजवळ येतो व त्याच्या प्रेमात रंगतो. संतसंगतीने जीवाच्या सर्व मनोकामना पूर्ण होतात. संतसंगती कधीही वाया जात नाही. संतसंगतीचा लाभ मिळतोच मिळतो. संतांच्या हृदयात प्रत्यक्ष प्रभू परमात्म्याचा वास असतो, त्यामुळे संतांचा उपदेश ऐकणाऱ्याचा उद्धार होतो असे नानक सांगतात.॥६॥

साध कै संगि सुनउ हरि नाउ ॥ साधसंगि हरि के गुन गाउ ॥
 साध कै संगि न मन ते बिसरै ॥ साधसंगि सरपर निसतरै ॥
 साध कै संगि लगै प्रभु मीठा ॥ साधू कै संगि घटि घटि डीठा ॥
 साधसंगि भए आगिआकारी ॥ साधसंगि गति भई हमारी ॥
 साध कै संगि मिटे सभि रोग ॥ नानक साध भेटे संजोग ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

शब्दार्थ : ते – त्याला, त्या प्रभू परमेश्वरास, बिसरै – विसरणे, सरपर – अवश्य, निश्चितपणे, निसतरै – उद्धार होतो, डीठा – दिसतो, आगिआकारी – आज्ञाधारक, गति – आध्यात्मिक अवस्था, संजोग – संयोगाने, भाग्याने.

भावार्थ : हे साधका! तू संतसज्जनांच्या संगतीतच प्रभुनामाचे श्रवण कर. संतसंगतीतच त्या प्रभू परमात्म्याचे गुणगान कर. संतांच्या संगतीने साधकाच्या मनास त्या परमेश्वराचे कधीही विस्मरण होत नाही. संतसज्जनांच्या संगतीने साधकाचा निश्चितपणे उद्धार होतो. साधुसंतांच्या संगतीने मानवाच्या मनात परमेश्वरामबद्दल आवड निर्माण होते. प्रभूचे नाव त्याला गोड वाटू लागते. एवढेच नव्हे तर तो परमेश्वर प्रत्येक घटाघटात प्रत्येक शरीरात वास करतो, हे ज्ञान संतसंगतीने प्राप्त होते व त्यामुळे साधकाच्या मनात सर्व प्राणिमात्राविषयी एकात्म भाव निर्माण होतो. हे सर्व जीव त्या एकाच प्रभू परमात्म्याची लेकरे आहेत असा भाव निर्माण होतो. संतसज्जनांच्या संगतीने साधक प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेत वागू लागतो व त्यामुळे त्याची आध्यात्मिक प्रगती होते. तो आध्यात्मिक दृष्ट्या उच्च पातळीवर जाऊन पोचतो. साधुसंतांच्या संगतीने साधक सर्व तऱ्हेच्या विषयविकारापासून, मायामोहातून मुक्त होतो व अंती परमेश्वराशी एकरूप होतो. पण अशी संतसंगत भाग्यानेच प्राप्त होते, असे नानक सांगतात.॥७॥

साध की महिमा बेद न जानहि ॥ जेता सुनहि तेता बखिआनहि ॥
 साध की महिमा तिहु गुण ते दूरि ॥ साध की उपमा रही भरपूरि ॥
 साध की सोभा का नाही अंत ॥ साध की सोभा सदा बेअंत ॥
 साध की सोभा ऊच ते ऊची ॥ साध की सोभा मूच ते मूची ॥
 साध की सोभा साध बनि आई ॥ नानक साध प्रभ भेदु न भाई ॥८॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

शब्दार्थ : जेता – जेवढे, तेता – तेवढे, तिहु गुण – तीनही गुण (सत्त्व, रज, तम), दूरी – पलिकडे, भरपूरि – सर्व व्यापक, मूच ते मूची – मोठ्यात मोठी, महानाहून महान, बनि – समजते, जाणतो.

भावार्थ : संतांचा महिमा अपार आहे. कोणीही तो पूर्णत्वाने जाणला नाही. प्रत्यक्ष वेदांनाही त्याचा पार लागला नाही. संतांचा महिमा ज्याला जितका समजला तितकाच त्याने तो वर्णन केला. संतांचा महिमा हा तीनही गुणांच्या (सत्त्व, रज, तम) पलिकडे आहे. सर्वत्र त्यांचा महिमा भरून राहिला आहे. संतांच्या महिमेला पारावर नाही. तो अपार अनंत आहे. संतांचा महिमा, परमोच्च आहे. तो सर्वश्रेष्ठ आहे. संतांचा महिमा तोच जाणू शकतो. जो स्वतः संतपदापर्यंत जाऊन

पोचला आहे. नानक सांगतात, संत आणि परमात्मा ह्यात कोणताही फरक नाही. संत हे भूलोकीचे प्रतिपरमेश्वरच होत; म्हणून संतांचा महिमाही परमेश्वराच्या महिम्याइतकाच अगाध, अपार आहे. ॥८ ॥७ ॥

॥ सलोकु ॥ मनि साचा मुखि साचा सोइ ॥ अवरु न पेखै एकसु बिनु कोइ ॥

नानक इह लक्षण ब्रहम गिआनी होइ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

भावार्थ : ब्रह्मज्ञानाची लक्षणे वर्णन करताना श्री गुरूनानकदेवजी सांगतात, ज्याच्या मनात, हृदयात तो सदैव सत्य, स्थिर असलेला परमेश्वर वास करत आहे, ज्याच्या मुखात सदैव त्या प्रभू परमात्म्याचेच नाव आहे, ज्याच्या डोळ्यांना सर्वत्र केवळ ईश्वर आणि ईश्वरच दिसतो, असा साधक ब्रह्मज्ञानी होय. ॥१॥

॥ असटपदी ॥ ब्रहम गिआनी सदा निरलेप ॥ जैसे जल महि कमल अलेप ॥

ब्रहम गिआनी सदा निरदोख ॥ जैसे सूरु सरब कउ सोख ॥

ब्रहम गिआनी कै द्रिसटि समानि ॥ जैसे राज रंक कउ लागै तुलि पवान ॥

ब्रहम गिआनी कै धीरजु एक ॥ जिउ बसुधा कोऊ खोदै कोऊ चंदन लेप ॥

ब्रहम गिआनी का इहै गुनाउ ॥ नानक जिउ पावक का सहज सुभाउ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

शब्दार्थ : निरलेप – निर्लेप, कलंकरहित, अलेप – निष्कलंक, निरदोख – निर्दोष, सूरु – सूर्य, सरब – सर्व, सोख – सुकवतो, द्रिसटि – दृष्टी, तुलि – समान, पवान – पवन, हवा, धीरजु – धैर्य, एक – समान, बरोबर, गुनाउ – गुण, पावक – अग्नी, सुभाउ – स्वभाव, बसुधा – वसुधा, धरती.

भावार्थ : चिखलात जन्म घेऊनही कमल सदैव कलंकरहित राहते. त्याच्यावर चिखलाचा यत्किंचितही डाग नसतो. त्याचप्रमाणे ह्या संसारात राहूनही ब्रह्मज्ञानी मायामोहापासून, विषयविकारापासून पूर्णपणे निष्कलंक असतो. सूर्य ज्याप्रमाणे आपल्या तप्त ज्वालांनी ह्या सृष्टीतील सर्व घाण, विषाणू जाळून टाकतो व ही धरती शुद्ध ठेवतो. त्याचप्रमाणे ब्रह्मज्ञानी आपल्या सत्य ज्ञानाने जीवनातील सर्व पापताप नष्ट करून, निर्दोष जीवन व्यतीत करतो. वाऱ्याची मंद झुळूक रावाला आणि रंकाला सारखाच गारवा देते. त्याचप्रमाणे ब्रह्मज्ञानी त्याच्या संगतीत येणाऱ्या सुष्ट, दुष्टांकडे समदृष्टीने पाहतो. ज्याप्रमाणे कोणी धरती खणून टाकतो तर कोणी धरती मातेची पूजा करतो. पण धरती खणणाऱ्याला शाप देत नाही वा पूजा करणाऱ्यास वरदानही देत नाही. तिच्या ठायी महान सहनशीलता असते. तशीच सहशीलता व धैर्य ब्रह्मज्ञान्यांच्या अंगी असते. ज्याप्रमाणे अग्नी त्याच्या संपर्कात येणाऱ्या प्रत्येक गोष्टीतील 'हीन' अशुद्धता, अपवित्रता दूर करतो व त्या गोष्टीस शुद्ध, पवित्र बनवतो. त्याचप्रमाणे ब्रह्मज्ञानी संगतीत येणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीचे ठायी असलेले दोष, हीन वासना दूर करून त्यास पवित्र करतो, शुद्ध करतो असे नानक सांगतात. ॥१॥

ब्रहम गिआनी निरमल ते निरमला ॥ जैसे मैलु न लागै जला ॥

ब्रहम गिआनी कै मनि होइ प्रगासु ॥ जैसे धर ऊपरि आकासु ॥

ब्रहम गिआनी कै मित्र सत्रु समानि ॥ ब्रहम गिआनी कै नाही अभिमान ॥

ब्रहम गिआनी ऊच ते ऊचा ॥ मनि अपनै है सभ ते नीचा ॥

ब्रहम गिआनी से जन भए ॥ नानक जिन प्रभु आपि करेइ ॥२ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

शब्दार्थ : मैलु – मळ, प्रगासु – प्रकाश, ज्ञानरूपी प्रकाश, धर – धरती, पृथ्वी, सत्रु – शत्रू, भए – होतो, करेइ – करतो.

भावार्थ : जसे पाणी कधीही मलिन होत नाही, ते सदैव शुद्धच असते. तद्वत ब्रह्मज्ञानी मनुष्य विषयविकार मळापासून सदैव दूर असतो. त्याचे अंतःकरण सदैव स्वच्छ असते. जसे 'पृथ्वीवर सदैव आकाशाचे आच्छादन असते, तसे ब्रह्मज्ञानाच्या मनात सदैव सत्याचा, ज्ञानाचा, प्रकाश प्रकाशत असतो. ब्रह्मज्ञानी माणसास शत्रू व मित्र समान वाटतात, त्याच्या मनात जराही अभिमान नसतो. ब्रह्मज्ञानी आध्यात्मिकदृष्ट्या उच्चतम पातळीवर पोचलेला असतो, पण जगात वागताना तो अत्यंत शालीन व नम्र असतो. तोच साधक ब्रह्मज्ञानीपदापर्यंत पोहचू शकतो, ज्याला तो प्रभू परमात्मा तशी प्रेरणा देतो.॥२॥

ब्रह्म गिआनी सगल की रीना ॥ आतम रसु ब्रह्म गिआनी चीना ॥

ब्रह्म गिआनी की सभ ऊपरि मइआ ॥ ब्रह्म गिआनी ते कछु बुरा न भइआ ॥

ब्रह्म गिआनी सदा समदरसी ॥ ब्रह्म गिआनी की द्रिसटि अंग्रितु बरसी ॥

ब्रह्म गिआनी बंधन ते मुक्ता ॥ ब्रह्म गिआनी की निरमल जुगता ॥

ब्रह्म गिआनी का भोजनु गिआनु ॥ नानक ब्रह्म गिआनी का ब्रह्म धिआनु ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७२)

शब्दार्थ : सगल – सगळे, रीना – पायधूळ, चरणरज, आतम रसु – आत्मरस, आत्मानंद, चीना – जाणतो, पाहणे, मइआ – कृपा, मुक्ता – मुक्त, जुगता – युक्ती, मर्यादा.

भावार्थ : ब्रह्मज्ञानी सदैव अत्यंत नम्र व लीन होऊन राहतो. कारण ब्रह्मज्ञान्याने आत्मानंद जाणलेला असतो. तो सदैव सर्वांवर कृपा करतो. त्याच्या मनात कधीही कोणाहीबद्दल वाईट विचार येत नाहीत. त्यामुळे त्याच्या हातून कोणतेही कुकर्म घडत नाही. ब्रह्मज्ञानी सदासर्वकाळ समदृष्टीने सर्व सृष्टीकडे पाहतो, सर्वांना समान लेखतो. त्याच्या नेत्रातून सदैव अमृताची वृष्टी होत असते. ब्रह्मज्ञानी सर्व भवपाशातून मुक्त असतो. कारण त्याची वृत्ती त्या निर्मल प्रभू परमात्म्याशी एकरूप झालेली असते. ब्रह्मज्ञानी आत्मज्ञानरूपी भोजन करतो. त्या ज्ञानावरच त्याचे भरणपोषण होत असते. नानक सांगतात, असा ब्रह्मज्ञानी सदैव ब्रह्माचेच ध्यान करतो.॥३॥

ब्रह्म गिआनी एक ऊपरि आस ॥ ब्रह्म गिआनी का नही बिनास ॥

ब्रह्म गिआनी कै गरीबी समाहा ॥ ब्रह्म गिआनी परउपकार उमाहा ॥

ब्रह्म गिआनी कै नाही धंधा ॥ ब्रह्म गिआनी ले धावतु बंधा ॥

ब्रह्म गिआनी कै होइ सु भला ॥ ब्रह्म गिआनी सुफल फला ॥

ब्रह्म गिआनी संगि सगल उधारु ॥ नानक ब्रह्म गिआनी जपै सगल संसारु ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७३)

शब्दार्थ : आस – आशा, आश्रय, आधार, बिनास – विनास, समाहा – नम्रता समावलेली, आनंद मानतो, उमाहा – उत्साह, आवड, रुची, उल्हास, धंधा – व्याप, गोंधळ, बंधा – बांधून ठेवणे, उधारु – उद्धार होतो.

भावार्थ : ब्रह्मज्ञानी माणसाचा प्रभू परमात्मा हाच एकमेव आधार असतो. त्याचे परमेश्वर सदैव रक्षण करतो. म्हणून ब्रह्मज्ञानी माणसाचा कधीही नाश होत नाही. प्रभुकृपेने तो सदैव अविनाशी होतो. ब्रह्मज्ञानी नम्र स्वभावी असतो. जे आहे त्यातच त्यास संतोष वाटतो, समाधान वाटते. जे आहे ते तो दोन्ही हातांनी दुसऱ्यांना देऊन टाकतो. परोपकार करण्यातच

त्यास आनंद वाटतो. उल्हास वाटतो. ब्रह्मज्ञान्याने आपले इतस्ततः भटकणारे मन बांधून ठेवलेले असते. त्यामुळे त्याच्या मनात कोणताही गोंधळ नसतो. मन सदैव स्थिर व शांत असते. ब्रह्मज्ञानी जे जे कर्म करतो, ते नेहमी चांगलेच कर्म करतो. त्यामुळे तो सदैव सफल होतो व श्रेष्ठ फल प्राप्त झाल्याने प्रफुल्लित असतो. ब्रह्मज्ञान्याच्या संगतीत राहाणाऱ्या सर्वांचाच उद्धार होतो. ते हा भवसागर पार करून जातात. कारण ब्रह्मज्ञान्याद्वारेच सारे जग त्या प्रभू परमात्म्याच्या नामात मग्न होतो.॥४॥

ब्रह्म गिआनी कै एकै रंग ॥ ब्रह्म गिआनी कै बसै प्रभु संग ॥
 ब्रह्म गिआनी कै नामु आधारु ॥ ब्रह्म गिआनी कै नामु परवार ॥
 ब्रह्म गिआनी सदा सद जागत ॥ ब्रह्म गिआनी अहंबुधि तिआगत ॥
 ब्रह्म गिआनी कै मनि परमानंद ॥ ब्रह्म गिआनी कै घरि सदा अनंद ॥
 ब्रह्म गिआनी सुख सहज निवास ॥ नानक ब्रह्म गिआनी का नही बिनास ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७३)

शब्दार्थ : एकै – त्या एकमेव परमेश्वराचा, रंग – प्रेम, बसै – राहतो, वास करतो, संग – सोबत, साथ, संगतीत, आधारु – आधार, आश्रय, अहंबुधि – मी पणा, ताठा, गर्व, अहंकार, परिवारु – परिवार, तिआगत – त्यागतो, टाकून देतो, सहजसुख – आत्मानंद, बिनास – नाश.

भावार्थ : ब्रह्मज्ञानी त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून जातो. त्या प्रेमामुळेच स्वयं प्रभू परमात्मा ब्रह्मज्ञान्याजवळ वास करतो. ब्रह्मज्ञान्याचा परमेश्वर हाच एक मात्र आधार असतो. त्याच्या ध्यानी, मनी, स्वप्नी तो एकमात्र परमात्माच असतो. तोच त्याचा संसार, तोच त्याचा परिवार. ब्रह्मज्ञानी मायामोहाच्या जाळ्यात अडकू नये म्हणून सदासर्वदा दक्ष असतो. जागृत असतो. त्याने अहंकाराचा पूर्णपणे त्याग केलेला असतो. ब्रह्मज्ञानी माणासाच्या मनात परमानंद वास करत असतो. त्यामुळे त्याचे हृदय सदैव आनंदाने भरून राहिलेले असते. ब्रह्मज्ञानी सहजावस्थेस पोचल्यामुळे सदैव आत्मानंदात निमग्न असतो. नानक सांगतात, असा ब्रह्मज्ञानी अविनाशी असतो. जन्ममरणाच्या चक्रातून तो मुक्त होतो.॥५॥

ब्रह्म गिआनी ब्रह्म का बेता ॥ ब्रह्म गिआनी एक संगि हेता ॥
 ब्रह्म गिआनी कै होइ अचिंत ॥ ब्रह्म गिआनी का निरमल मंत ॥
 ब्रह्म गिआनी जिसु करै प्रभु आपि ॥ ब्रह्म गिआनी का बड परताप ॥
 ब्रह्म गिआनी का दरसु बडभागी पाईऐ ॥ ब्रह्म गिआनी कउ बलि बलि जाईऐ ॥
 ब्रह्म गिआनी कउ खोजहि महेसुर ॥ नानक ब्रह्म गिआनी आपि परमेसुर ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७३)

शब्दार्थ : बेता – जाणणारा, ज्ञानी, एक संगि – परमेश्वरावर, हेता – प्रेम, अचिंत – सर्व चिंतांपासून मुक्त, निरमल – पवित्र, शुद्ध, मंत – मंत्र, उपदेश, बड – मोठे, परताप – नावलौकिक, दरसु – दर्शन, बडभागी – मोठ्या भाग्याने, पाईऐ – प्राप्त होते, बलि बलि जाईऐ – काया-वाचा-मने शरण जा. खोजहि – शोधतो, महेसुर – महेश्वर, परमेसुर – परमेश्वर, आपि – स्वतः.

भावार्थ : ब्रह्मज्ञानी ब्रह्म जाणतो. प्रत्यक्ष परमेश्वरास समजू लागतो आणि म्हणूनच तो त्या एकमात्र प्रभू परमेश्वरावर

अंतःकरणपूर्वक जिवेभावे प्रेम करतो. ब्रह्मज्ञानी ब्रह्म जाणल्याने सर्व चिंतांपासून मुक्त होतो. त्याने केलेला उपदेश साधकास शुद्ध करतो, पवित्र करतो. कोणीही ब्रह्मज्ञानी होऊ शकत नाही. ज्याच्यावर त्या प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, ज्याची तो स्वतः निवड करतो, तोच ब्रह्मज्ञानी पदास पोचतो. त्याचा सर्वत्र नावलौकिक होतो. मोठ्या परमभाग्याने ब्रह्मज्ञान्याचे दर्शन होते. अशा ब्रह्मज्ञान्यास काया – वाचा – मने शरण जा. त्याचेवर जीव ओवाळून टाका. ब्रह्मज्ञान्यास शिवशंकरासारखे ज्ञानी शोधत असतात. नानक म्हणतात, ब्रह्मज्ञानी हे भूलोकातील प्रत्यक्ष परमेश्वरच होत.॥६॥

ब्रह्म गिआनी की कीमति नाहि ॥ ब्रह्म गिआनी कै सगल मन माहि ॥
 ब्रह्म गिआनी का कउन जानै भेदु ॥ ब्रह्म गिआनी कउ सदा अदेसु ॥
 ब्रह्म गिआनी का कथिआ न जाइ अधाख्यरु ॥ ब्रह्म गिआनी सरब का ठाकुरु ॥
 ब्रह्म गिआनी की मिति कउनु बखानै ॥ ब्रह्म गिआनी की गति ब्रह्म गिआनी जानै ॥
 ब्रह्म गिआनी का अंतु न पारु ॥ नानक ब्रह्म गिआनी कउ सदा नमसकारु ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७३)

शब्दार्थ : कीमति – मूल्य, मोल, किंमत, आदेसु – नम्र, प्रणाम, कथिआ न जाइ – सांगता येत नाही, वर्णन करता येत नाही, अधाख्यरु – अंदाज, ठाकुरु – परमेश्वर, बखाने – वर्णन करणे.

भावार्थ : ब्रह्मज्ञान्याची योग्यता कोण जाणू शकेल? त्याचे मूल्य कोण करू शकेल ? कोणासही ते शक्य नाही. कारण ब्रह्मज्ञान्याच्या अंतरात सर्व सृष्टी सामावलेली आहे. त्याच्या अंतरात सर्व ईश्वरीय गुण पूर्णांशाने वास करतात. तिथपर्यंत पोचण्याची कोणाचीही क्षमता नाही. म्हणून ब्रह्मज्ञान्याचे मूल्य कोणीही करू शकत नाही. ब्रह्मज्ञान्याचे अंतरंगात कोण पोचू शकेल? कोणाचीही ती क्षमता नाही. आपल्या हाती एकच गोष्ट आहे आणि ती म्हणजे अशा ब्रह्मज्ञान्यास आपण सदैव आदरपूर्वक, विनम्रभावाने नमस्कार करावा. ब्रह्मज्ञानी व्यक्तीच्या विराट रूपाचे अल्पांशानेही कोणास ज्ञान नाही. म्हणून तो सर्व जीवमात्रांचा स्वामी होय. तो सर्वत्र पूजनीय आहे. अशा ह्या ब्रह्मज्ञान्याचा महिमा अन्य कोणीही जाणू शकत नाही. जो स्वतः ब्रह्मज्ञानी पदापर्यंत पोचला, तोच फक्त त्याचा महिमा जाणू शकतो. त्या ब्रह्मज्ञान्याचा अंत कोणासही लागणे शक्य नाही. तो अथांग सागरासारखा आहे. नानक सांगतात, हे मानवा! अशा ब्रह्मज्ञान्याच्या चरणी स्वतःला सदैव समर्पित करावे, त्याचे पायी लीन व्हावे, त्यास शरण जावे.॥७॥

ब्रह्म गिआनी सभ सिसटि का करता ॥ ब्रह्म गिआनी सद जीवै नही मरता ॥
 ब्रह्म गिआनी मुकति जुगति जीअ का दाता ॥ ब्रह्म गिआनी पूरन पुरखु बिधाता ॥
 ब्रह्म गिआनी अनाथ का नाथु ॥ ब्रह्म गिआनी का सभ ऊपरि हाथु ॥
 ब्रह्म गिआनी का सगल अकारु ॥ ब्रह्म गिआनी आपि निरंकारु ॥
 ब्रह्म गिआनी की सोभा ब्रह्म गिआनी बनी ॥ नानक ब्रह्म गिआनी सरब का धनी ॥८ ॥८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७३)

शब्दार्थ : सद – सदैव, मुकति जुगति – मुक्ती मिळवण्याची युक्ती, मुक्तीचा मार्ग, जीअ का दाता – जीवन देणारा, बिधाता – विधाता, कर्ता, पूरन पुरखु – पूर्णपुरुष, सर्वव्यापक परमेश्वर, सभ ऊपरि हाथु – सर्वांचा साहाय्यकर्ता, सगल आकारु – ह्या दृश्य सृष्टीतील सर्व वस्तू, निरंकारु – निराकार परमेश्वर.

भावार्थ : ब्रह्मज्ञानी ब्रह्मरूप असल्याने तो संपूर्ण सृष्टीचा कर्ता आहे. तो अमर आहे. जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त आहे.

ब्रह्मज्ञानी सर्व मानवजातीस मुक्तीचा मार्ग दाखवणारा मार्गदर्शक आहे. तो सर्वव्यापी पूर्णपुरुष परमात्मारूपी असल्याने सर्व सृष्टीचा कर्ता, विधाता आहे. ब्रह्मज्ञानी अनार्थांचा नाथ असून सर्व प्राणिमात्रावर त्याच्या कृपेचा वरदहस्त आहे. ही दिसते भासते ती सारी सृष्टी त्या ब्रह्मज्ञान्याचेच स्वरूप आहे. ब्रह्मज्ञानीचा महिमा ब्रह्मज्ञानीच जाणो. अन्य कोणी त्यास जाणूच शकत नाही. नानक सांगतात, अरे, ब्रह्मज्ञानी हा साऱ्या विश्वाचा धनी आहे.॥८॥८॥

॥ सलोकु ॥ उरि धारै जो अंतरि नामु ॥ सरब मै पेखै भगवानु ॥

निमख निमख ठाकुर नमसकारै ॥ नानक ओहु अपरसु सगल निसतारै ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : उरि – हृदयात, अंतरि – मनात, पेखै – पाहणे, अपरसु – अस्पर्श, शुद्ध, पवित्र, निसतारै – तारून नेणारा

भावार्थ : शिष्यांनी श्री गुरू अरजनदेवजी यांना विचारले, “शुद्ध, पवित्र माणसाची लक्षणे काय? कोणास पवित्र म्हणावे?” त्यावर गुरुदेव म्हणाले— जो मानव आपल्या हृदयात सदैव प्रभू परमात्म्याचे नाम धारण करतो, तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र सर्व जीवांचे ठायी विराजमान आहे असे जो जाणतो, जो क्षणोक्षणी प्रभू परमात्म्यास वंदन करतो, तोच खरा पवित्र जीव होय. असा पवित्र साधक सर्वांना भवसागर पार करून नेतो.॥१॥

॥असटपदी ॥ मिथिआ नाही रसना परस ॥ मन महि प्रीति निरंजन दरस ॥

पर त्रिअ रुपु न पेखै नेत्र ॥ साध की टहल संत संगि हेत ॥

करन न सुनै काहू की निंदा ॥ सभ ते जानै आपस कड मंदा ॥

गुर प्रसादि बिखिआ परहरै ॥ मन की बासना मन ते टरै ॥

इंद्री जित पंच दोख ते रहत ॥ नानक कोटि मधे को ऐसा अपरस ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : मिथिआ – मिथ्या, खोटे, रसना – जीभ, परस –स्पर्श, निरंजन – परमेश्वर, दरस – दर्शन, परत्रिअ – परस्त्री, पेखै – पाहतो, न्याहाळतो, टहळ – सेवा, हेत – प्रेम, करनं – कान, काहु – कोणाची, मंदा – हलका, हीन, दुय्यम, बिखिआ – विषय, मोहमाया, परहरै – नाश करतो, बासना – वासना, टरै – दूर होतात, इंद्रीजित – ज्याने इंद्रियांवर विजय मिळवला आहे असा, पंच दोख – पाच दोष, (काम, क्रोध, मोह, लोभ, अहंकार), रहत – रहित, दूर राहाता, अपरस – पवित्र, शुद्ध

भावार्थ : शुद्ध, पवित्र माणसाची आणखी लक्षणे सांगताना गुरुदेव सांगतात—

ज्याची वाणी असत्य शब्द मुखावाटे कधीही उच्चारत नाही, ज्याच्या हृदयास सदैव प्रभू दर्शनाची ओढ लागलेली आहे, जो कधीही परस्त्रीची अभिलाषा धरत नाही, जो सदैव संतसेवेत, संतसंगतीत रंगून जातो, ज्याचे कान कधीही कोणाची निंदा ऐकत नाहीत, स्वतःस हीनाहून हीन लेखतो, ज्याने गुरुकृपेने विषयविकारांचा त्याग केला आहे, साऱ्या दुष्ट वासना नष्ट केल्या आहेत, ज्याने आपल्या सर्व इंद्रियांवर विजय प्राप्त केला आहे, काम, क्रोध, मोह, लोभ, अहंकार, आदी पंच विकारांपासून जो मुक्त झाला आहे, असा माणूस हाच केवळ शुद्ध, पवित्र, म्हणण्यास योग्य आहे. नानक सांगतात, पण असा शुद्ध, पवित्र माणूस कोटी कोटी माणसातून एखादाच आढळतो.॥१॥

बैसनो सो जिसु ऊपरि सु प्रसंन ॥ बिसन की माइआ ते होइ भिन ॥

करम करत होवै निहकरम ॥ तिसु बैसनो का निरमल धरम ॥

खंड २ [३१३]

काहू फल की इच्छा नहीं बाछै ॥ केवल भगति कीरतन संगि राचै ॥
मन तन अंतरि सिमरन गोपाल ॥ सभ ऊपरि होवत किरपाल ॥
आपि द्विडै अवरह नामु जपावै ॥ नानक ओहु बैसनो परम गति पावै ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : बैसनो – वैष्णव, विष्णूचे उपासक, बिसन – विष्णू, भिन – विरक्त, मुक्त, निहकरम – निष्कर्म, तिसु – त्या, बाछै – इच्छा करतो, राचै – रंगून जातो, निमग्र राहतो, किरपाल – कृपा करतो, दया करतो, आपि – प्रभू परमात्मा, अवरह – इतरांनाही, ओहु – तो, पावै – प्राप्त करतो.

भावार्थ : पुढे श्रीगुरू अरजनदेवजींना शिष्य 'वैष्णवाची' लक्षणे विचारतात. गुरुदेव सांगतात – खरा वैष्णव मोहमायेपासून मुक्त असतो व त्याच्यावर प्रत्यक्ष प्रभू परमात्मा सदैव प्रसन्न असतो. वैष्णव ह्या जगात कर्म करत असतो; पण त्या कर्मात तो गुंतून पडत नाही. तो कर्म करूनही कर्मापासून मुक्त असतो. त्यामुळे तो निष्कर्मी होतो. हाच वैष्णवाचा परमधर्म होय. तो केल्या कर्माच्या फलाची आकांक्षा धरत नाही. तो केवळ प्रभू परमेश्वराच्या भक्ती, कीर्तनात सदैव रममाण झालेला असतो. त्याच्या तनमनात, रोमरोमात, गोपालाचेच स्मरण भरून राहिलेले असते. त्याची साऱ्या चराचर सृष्टीवर सदैव कृपादृष्टी असते. सर्वांना सदासर्वदा मदत करण्यास तो सदैव झटत असतो. तो स्वतः प्रभुनामावर सदैव दृढ असतोच व इतरांनाही तो प्रभुनामस्मरणास उद्युक्त करतो. नानक सांगतात, असा हा वैष्णव परमगती प्राप्त करतो. ॥२॥

भगउती भगवंत भगति का रंगु ॥ सगल तिआगै दुसट का संगु ॥
मन ते बिनसै सगला भरमु ॥ करि पूजै सगल पारब्रहमु ॥
साधसंगि पापा मलु खोवै ॥ तिसु भगउती की मति ऊतम होवै ॥
भगवंत की टहल करै नित नीति ॥ मनु तनु अरपै बिसन परीति ॥
हरि के चरन हिरदै बसावै ॥ नानक ऐसा भगउती भगवंत कउ पावै ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : भगउती – भागवत, भगवंताचा उपासक, दुसट – दुष्ट, टहल – सेवा, स्मरण, अरपै – अर्पण करणे, हिरदै – हृदयात, नित नीति – नित्य नेमाने.

भावार्थ : श्रीगुरू अरजनदेवांना शिष्य खऱ्या 'भागवताची' लक्षणे विचारतात. श्रीगुरुदेव सांगतात – खरा 'भागवत' तो की जो भगवत्भक्तीत रंगून जातो आणि दुष्ट संगतीचा सदैव त्याग करतो. त्याच्या चित्तातून सर्व भ्रमाचा विनाश झालेला असतो व भगवंत सर्वत्र विराजमान आहे हे जाणून तो त्या परब्रह्माची पूजा करतो. खरा भागवत संतसज्जनांच्या संगतीने आपल्या मनातील सर्व मळ धुऊन टाकतो. त्यामुळे त्याची बुद्धी श्रेष्ठ होते. तो सदैव भगवंताच्या सेवेत निमग्र असतो व तो आपले तन-मन सर्वस्व परमेश्वराप्रत अर्पण करतो. खरा भागवत आपल्या हृदयात हरिचरण दृढपणे धरून ठेवतो. नानक सांगतात, असा भागवत भगवंतास प्राप्त करतो. भगवंतरूप होऊन जातो. ॥३॥

सो पंडितु जो मनु परबोधै ॥ राम नामु आतम महि सोधै ॥
राम नाम सारु रसु पीवै ॥ उसु पंडित कै उपदेसि जगु जीवै ॥
हरि की कथा हिरदै बसावै ॥ सो पंडितु फिरि जोनि न आवै ॥

बेद पुरान सिम्रिति बूझै मूलु ॥ सूखम महि जानै असथूलु ॥
चहु वरना कउ दे उपदेसु ॥ नानक उसु पंडित कउ सदा अदेसु ॥ ४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : परबोधै – प्रबोधन करतो, आतम महि – आत्म्यात, आत्मा, सोधै – शोधतो, सारु – चांगला, श्रेष्ठ, जोनि – जन्म, सुखम – सूक्ष्म, असथूलु – स्थूल, वरना – वर्ण.

भावार्थ : शिष्य विचारतात, 'पंडिता' चे लक्षण काय ? गुरुदेव सांगतात – खरा पंडित तो की जो मनाचे प्रबोधन करतो. सत्य-असत्य, सार-असार, स्थिर – अस्थिर हा भेद मनास समजावतो. त्या रामनामास आपल्या अंतरातच शोधतो. तो रामनामरूपी अमृतरस पितो. त्याच्या उपदेशाने साऱ्या जीवांना जगण्याचा हेतू समजतो. ज्या पंडिताच्या हृदयात सदैव हरिकथा भरून राहिलेली असते, असा पंडित जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो. तो धर्माचे मूळ असलेल्या परमेश्वरास समजू लागतो. वेद, स्मृती, पुराणे यांचे खरे मर्म तो जाणतो. सर्व दृश्यमान सृष्टी त्या अदृश्य प्रभूच्या आधारे उभी आहे. हे जाणतो. खरा पंडित चारही वर्णांना (ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र) त्यांच्या विहित कर्तव्यांचे व परब्रह्माचे ज्ञान देतो. नानक सांगतात, अशा पंडितास माझा सदैव नमस्कार असो.॥४॥

बीज मंत्रु सरब को गिआनु ॥ चहु वरना महि जपै कोऊ नामु ॥
जो जो जपै तिस की गति होइ ॥ साधसंगि पावै जनु कोइ ॥
करि किरपा अंतरि उरधारै ॥ पसु प्रेत मुघद पाथर कउ तारै ॥
सरब रोग का अउखदु नामु ॥ कलिआण रूप मंगल गुण गाम ॥
काहू जुगति कितै न पाईए धरमि ॥ नानक तिसु मिलै जिसु लिखिआ धुरि करमि ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : बिज मंत्र – सर्व मंत्रांचे बीज असलेला, मूल मंत्र, कोऊ – कोणीही, तिस – त्यास, त्याची, जनु – जन, माणूस, उरधारै – हृदयाशी धरतो, अउखदु – औषध, कलिआण – कल्याण, जुगति – युक्ती, कितै – कोठेही कोणत्याही, लिखिआ – लिहिलेले, धुरि – प्रभूकडून, करमि – कृपेद्वारा.

भावार्थ : सर्व मंत्रांचा जो बीज मंत्र 'एक ओंकार' आहे, तो सर्व प्राणिमात्रांच्या ठायी बीज-रूपाने विराजमान असतोच. एवढेच नव्हे, प्रत्येक प्राणिमात्र जाणतो की तो त्या परमात्म्याचाच अंश आहे. चारही वर्णांचे लोक नाम जपाच्या साहाय्याने हे ज्ञान प्राप्त करून घेतात. जो मनुष्य नामाचा जप करतो तो उत्तम गती प्राप्त करतो. संतसज्जनांच्या संगतीत काही थोड्यांना हे नामजप प्राप्त होते. जो मानव पशुवृत्तीचा, तमोगुणी, मूर्ख वा पाषाणहृदयी असतो त्याचाही प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने उद्धार होतो. सर्व रोगांवर एकच रामबाण औषध आहे. ते म्हणजे 'रामनाम'. सर्वांचे कल्याण करणारे, मंगल करणारे प्रभू परमात्म्याचे पुण्यप्रद नाम ! नामाशिवाय अन्य कोणत्याही मार्गाने, धर्मकर्माने, व्रत वैकल्याने, तो प्रभू परमात्मा प्राप्त करता येत नाही. नानक सांगतात, हे नाम त्यालाच प्राप्त होते, ज्याच्या भाळी त्या परमात्म्याने तसे लिहिले असेल. अन्य कोणास नाही.॥५॥

जिस कै मनि पारब्रहम का निवासु ॥ तिस का नामु सति रामदासु ॥
आतम रामु तिसु नदरी आइआ ॥ दास दसंतण भाइ तिनि पाइआ ॥
सदा निकटि निकटि हरि जानु ॥ सो दासु दरगह परवानु ॥

खंड २ [३१५]

अपुने दास कउ आपि किरपा करै ॥ तिसु दास कउ सभ सोझी परै ॥

सगल संगि आतम उदासु ॥ ऐसी जुगति नानक रामदासु ॥६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७४)

शब्दार्थ : सति – सत्य, सच्चा, खराखुरा, तिस – त्याला, तिसु – त्याच्या, नदरी – नजरेस, दृष्टीस, आइआ – येत, जाणतो, दास दसंतण भाइ – दासांचा दास होतो, तिनि – त्याला, निकटि – जवळ, जानु – जाणतो, दरगह – प्रभू परमेश्वराचा दरबार, परवानु – प्रवेश प्राप्त होतो, सोझी परै – समजून येते.

भावार्थ : ज्याच्या हृदयात सदैव त्या प्रभू परमात्म्याचा वास असतो, तोच खरा रामाचा दास रामदास होय. त्याला सर्वत्र त्या प्रभू परमात्म्याचे अस्तित्व जाणवते व तो दासांचा दास बनून त्या परमेश्वरास प्राप्त करतो. ज्याला सदा सर्वदा तो प्रभू परमात्मा आपल्याजवळच आहे असे जाणवते, त्याला त्या प्रभू परमात्म्याच्या दरबाराचे दरवाजे सदैव उघडे असतात. प्रभू त्यास आपले जवळ स्थान देतो. ज्या सेवकावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, ज्या सेवकाचा तो परमेश्वर स्वीकार करतो, त्या सेवकास सर्व ज्ञान प्राप्त होते. असा प्रभूचा सेवक ह्या संसारात राहतो, वावरतो, पण तो सर्व मोहमायेपासून मुक्त असतो. ह्या संसारातील सर्व व्यवहारापासून विरक्त असतो. ह्याच मार्गाने तो खरा 'रामदास' बनतो.॥६॥

प्रभ की आगिआ आतम हितावै ॥ जीवन मुकति सोऊ कहावै ॥

तैसा हरखु तैसा उसु सोगु ॥ सदा अनंदु तह नही बिओगु ॥

तैसा सुवरनु तैसी उसु माटी ॥ तैसा अंम्रितु तैसी बिखु खाटी ॥

तैसा मानु तैसा अभिमानु ॥ तैसा रंकु तैसा राजानु ॥

जो वरताए साई जुगति ॥ नानक ओहु पुरखु कहीए जीवन मुकति ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७५)

शब्दार्थ : आगिआ – आज्ञा, आतम – हृदयात, हितावै – हितावह, सोऊ – त्याला, कहावै – म्हणावे, हरखु – हर्ष, उसु – त्याला, सोगु – शोक, तह – त्याला, बिओगु – वियोग, दुःख, बिखु – विष, खाटी – कडू, वरताए – वर्तन करतो, घडवतो, साई – तेच.

भावार्थ : ज्याच्या हृदयात अशी दृढ श्रद्धा असते, की प्रभू परमात्म्याची जी काही आज्ञा असेल ती आपल्या हिताचीच असेल, असा माणूस जीवनमुक्त अवस्थेप्रत पोचलेला आहे असे जाणावे. त्याला हर्ष, शोक सारखेच वाटतात. आनंद – दुःख, सोने – माती, अमृत – विष, मान – अपमान, सारे सारे सारखेच वाटतात; कोणी वंदो, कोणी निंदो त्यास तो सारखेच मानतो; राव आणि रंक दोघांनाही समदृष्टीने पाहतो; असे ज्याचे वर्तन आहे व जो परमेश्वराची इच्छा शिरसावंध मानून त्या प्रमाणे आपले जीवन व्यतीत करतो, नानक म्हणतात, अशा माणसास जीवनमुक्त म्हणावे.॥७॥

पारब्रहम के सगले ठाउ ॥ जितु जितु घरि राखै तैसा तिन नाउ ॥

आपे करन करावन जोगु ॥ प्रभ भावै सोई फुनि होगु ॥

पसरिओ आपि होइ अनत तरंग ॥ लखे न जाहि पारब्रहम के रंग ॥

जैसी मति देइ तैसा परगास ॥ पारब्रहमु करता अबिनास ॥

सदा सदा सदा दइआल ॥ सिमरि सिमरि नानक भए निहाल ॥ ८ ॥ ९ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७५)

शब्दार्थ : सगळे – सगळे, ठाउ – स्थान, ठिकाण, जितु – ज्यात, ज्या ठिकाणी, घरि – घरात, तिन – त्याचे, नाउ – नाव, करन करावन – कर्ताकरविता, भावै – वाटते, इच्छा करतो, योग्य वाटते, सोई – तसेच, फुनि – पुन्हा, पसरिओ – पसरलेला आहे, अनत – अनंत, तरंग – लाटा, लहर, लखे न जाहि – वर्णन करता येत नाही.

भावार्थ : तो परब्रह्म परमात्मा प्रत्येक जीवाचे ठायी आहे. त्यामुळे जगात ज्या स्थानी, ज्या योनीत प्रभू जीवास जन्मास घालतो, त्या प्रमाणेच, त्या नावानेच, तो ओळखला जातो. ह्या संसारात सर्व काही करणारा आणि करवणारा तो प्रभू परमात्मा एकमात्र आहे. जशी त्या प्रभू परमात्म्याची इच्छा होईल तसेच घडते. जसे जलाशयात तरंग उठतात व त्या सर्वत्र पसरत जातात. तसेच तो प्रभू आपल्या मायेने नानाविध रूपाने ही सृष्टी व्यापून राहतो. त्याच्या व्याप्तीचे त्याच्या लीलेचे कोणासही पूर्णज्ञान होत नाही. तो प्रभू जसजशी बुद्धी देईल, तसतसा अंतरात प्रकाश पडत जातो व कळते की तो प्रभू सदैव, सर्वत्र अस्तित्वमान असून अविनाशी आहे. तो प्रभू सदैव अत्यंत दयावंत, कृपावंत आहे. नानक सांगतात, जो त्या प्रभूचे स्मरण करतो तो सुखी होतो.॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ सलोकु ॥ उसतति करहि अनेक जन अंतु न पारावार ॥

नानक रचना प्रभि रची बहु बिधि अनिक प्रकार ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७५)

शब्दार्थ : उसतति – स्तुती, रचना – सृष्टीची रचना, रची – निर्माण केली, बहु बिधि – कित्येक प्रकारची.

भावार्थ : अनेक लोक अनेक प्रकारे त्या प्रभू परमात्म्याची स्तुती करतात; पण कोणासही त्याचा अंत, त्याचा पारावार लागत नाही. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमात्म्याने ही सृष्टी उत्पन्न केली. ती अनेक नियमांनी बद्ध असूनही त्यात त्याने खूप खूप विविधता निर्माण केली आहे. त्या परमेश्वराचा अंत लागणे केवळ अशक्य आहे.॥१॥

॥ असटपदी ॥ कई कोटि होए पूजारी ॥ कई कोटि आचार बिउहारी ॥

कई कोटि भए तीरथ वासी ॥ कई कोटि बन भ्रमहि उदासी ॥

कई कोटि वेद के स्रोते ॥ कई कोटि तपीसुर होते ॥

कई कोटि आतम धिआनु धारहि ॥ कई कोटि कबि काबि बीचारहि ॥

कई कोटि नवतन नाम धिआवहि ॥ नानक करते का अंतु न पावहि ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७५)

शब्दार्थ : होए – आहेत, आचार बिउहारी – धार्मिक आचार, कर्मकांड, भए – होतात, तीरथवासी – तीर्थस्थानी जाऊन राहतात, भ्रमहि – भ्रमण करतात, फिरत राहतात, स्रोते – श्रोते, तपीसुर – तपस्वी, धिआनु – ध्यान, धारहि – धरतात, करतात, कबि काबि – कवी होऊन काव्य करतात, बीचारहि – विचार करतात, नवतन – नवनवीन.

भावार्थ : अनेक लोक अनेक प्रकारे त्या प्रभू परमात्म्यास जाणण्याचा प्रयत्न करतात. कोटी कोटी लोक पूजा – अर्चा करतात. कोटी कोटी लोक कर्मकांडात लिप्त असतात. कोटी कोटी लोक तीर्थस्थानी जाऊन राहतात. कोटी कोटी लोक संसाराप्रती उदास होऊन रानावनात भटकत असतात. कोटी कोटी लोक वेद पाठ-श्रवण करतात, तर काही कोटी तपस्वी होतात. कोटी कोटी लोक आत्म्याचे ध्यान करतात. कोटी कोटी लोक कवी बनून ईश्वराचे काव्यरूपाने वर्णन करतात. अनेक कोटी लोक नित्य, नवनवीन नामाने त्याचे ध्यान करतात. पण नानक सांगतात, त्या कर्त्याकरवित्या परमेश्वराचा अंत कोणासही लागत नाही.॥१॥

कई कोटि भए अभिमानी ॥ कई कोटि अंध अगिआनी ॥
 कई कोटि किरपन कठोर ॥ कई कोटि अभिग आतम निकोर ॥
 कई कोटि पर दरब कउ हिरहि ॥ कई कोटि पर दूखना करहि ॥
 कई कोटि माइआ स्रम माहि ॥ कई कोटि परदेस भ्रमाहि ॥
 जितु जितु लावहु तितु तितु लगना ॥ नानक करते की जानै करता रचना ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७५)

शब्दार्थ : अभिमानी – अहंकारी, अंध अगिआनी – घोर अज्ञानी, किरपन – कृपण, कंजूष, कठोर – पाषाणहृदयी, निर्दयी, अभिग – दयाहीन, निकोर – दयाहीन, परदुखना – दुसऱ्याची निंदा करतात, जितु – ज्या, तितु – त्या.

भावार्थ : कोटी कोटी लोक अहंकारी आहेत. तर अनेक कोटी लोक घोर अज्ञानात बुडून गेले आहेत. कोटी कोटी लोक कृपण असतात, तर अनेक कोटी लोक पाषाणहृदयी असतात. कित्येक कोटी लोकांचे अंगी ताठा असतो. कित्येक कोटी दयाहीन असतात. कित्येक कोटी लोक दुसऱ्याचे द्रव्य हरण करण्याचे कामात व्यस्त असतात, तर अनेक कोटी लोक दुसऱ्याची निंदा – नालस्ती करण्यात धन्यता मानतात. अनेक कोटी लोक मायामोहाच्या फेऱ्यात सापडले आहेत, तर अनेक कोटी लोक देश-विदेशात भटकत फिरत असतात. हे प्रभो! तू जितक्या जितक्या व्यापात लोकांना अडकवतोस तितक्या तितक्या व्यापात ते अडकून पडतात. नानक म्हणतात, त्या प्रभू परमात्म्याच्या करणीचा कोणासही पार लागत नाही.॥२॥

कई कोटि सिध जती जोगी ॥ कई कोटि राजे रस भोगी ॥
 कई कोटि पंखी सरप उपाए ॥ कई कोटि पाथर बिरख निपजाए ॥
 कई कोटि पवण पाणी बैसंतर ॥ कई कोटि देस भू मंडल ॥
 कई कोटि ससीअर सूर नख्यत्र ॥ कई कोटि देव दानव इंद्र सिरि छत्र ॥
 सगल समग्री अपनै सूति धारै ॥ नानक जिसु जिसु भावै तिसु तिसु निसतारै ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७५)

शब्दार्थ : सिध – सिद्ध, जती – यती, जोगी – योगी, रस – ऐश्वर्य, मौज, उपाए – उत्पन्न केले, निपजाए – निर्माण केले, बैसंतर – अग्नी, ससीअर – शशिधर, चंद्र, सूर – सूर्य, नख्यत्र – नक्षत्र, दानव – राक्षस, दैत्य, सिरि – डोक्यावर, धारै – धारण केला, सूति – सूत्रात, भावै – आवडतो, निसतारै – उद्धार करतो.

भावार्थ : तर कित्येक कोटी लोक राज वैभव उपभोगत आहेत. प्रभू परमात्म्याने कित्येक कोटी पक्षी व सरपटणारे प्राणी निर्माण केले आहेत. कित्येक कोटी प्रकारचे दगड व वृक्ष निर्माण केले आहेत. कित्येक कोटी कोटी यती सिद्ध, योगी आहेत. नाना रूपातील पवन, पाणी निर्माण केले आहेत. अग्नी, कोटी कोटी देशविदेश, भूमंडले, कोटी कोटी सूर्य, चंद्र, तारे, नक्षत्रे त्याने आकाशी ठेवले आहेत. कोटी कोटी देव, दानव, इंद्र डोक्यावर छत्र मिरवीत आहेत. इतके अनंत प्रकार असले तरी सर्वांना त्या प्रभू परमात्म्याने एका सूत्रात बांधून आपल्या ताब्यात ठेवले अहे. नानक सांगतात, ह्यापैकी ज्यांच्या ज्यांच्यावर तो प्रसन्न होतो, त्यांनाच तो या भवसागरातून पार करतो.॥३॥

कई कोटि राजस तामस सातक ॥ कई कोटि बेद पुरान सिधिति अरु सासत ॥
 कई कोटि कीए रतन समुद ॥ कई कोटि नाना प्रकार जंत ॥

खंड २ [३१८]

कई कोटि कीए चिर जीवे ॥ कई कोटि गिरी मेर सुवरन थीवे ॥
 कई कोटि जख्य किंनर पिसाच ॥ कई कोटि भूत प्रेत सूकर म्रिगाच ॥
 सभ ते नै सभहू ते दूरि ॥ नानक आपि अलिपतु रहिआ भरपूरि ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : सातक – सात्त्विक, सासत – शास्त्रे, जंत – जीवजंतू, गिरी – पर्वत, मेर – मेरुपर्वत, सुमेरु पर्वत, थीवे – झाले, जख्य – यक्ष, सुकर – डुकर, म्रिगाच – मृगभक्षक, हिंस्र पशु, नै – जवळ.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याने ह्या जगात कोट्यावधी राजस, तामस, सात्त्विक लोक निर्माण केले आहे. कित्येक कोटी लोक वेद, पुराणे, स्मृती, शास्त्रे यांचे अध्ययन करतात. त्या रत्नाकराने समुद्रात कोटी कोटी रत्ने निर्माण केली आहेत. कोटी कोटी जीवजंतू निर्माण केले आहेत. कित्येकांना दीर्घ आयुष्य दिले. कित्येक कोटी सुवर्णमय सुमेरु पर्वत निर्माण केले. कित्येक कोटी यक्ष, किन्नर, पिशाच्चे निर्माण केली. तर कित्येक कोटी भूत, प्रेत, डुकर व मृगभक्षक पशू निर्माण केले. पण तो प्रभू परमात्मा, ज्याने हे सगळे निर्माण केले, तो स्वतः मात्र ह्या सर्वांच्या जितक्या जवळ असतो, तितकाच तो ह्या सर्वांपासून दूर असतो. नानक सांगतात, तो सृष्टिकर्ता करविता परमेश्वर स्वतः मात्र ह्या सगळ्यापासून अलिप्त असतो. ॥४॥

कई कोटि पाताल के वासी ॥ कई कोटि नरक सुरग निवासी ॥
 कई कोटि जनमहि जीवहि मरहि ॥ कई कोटि बहु जोनी फिरहि ॥
 कई कोटि बैठत ही खाहि ॥ कई कोटि घालहि थकि पाहि ॥
 कई कोटि कीए धनवंत ॥ कई कोटि माइआ महि चिंत ॥

जह जह भाणा तह तह राखे ॥ नानक सभु किछु प्रभ कै हाथे ॥५ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : जनमहि – जन्मतात, मरहि – मरतात, बहु – अनेक, जोनि – योनी, बैठत ही – बसल्याजागी, खाहि – खातो, घालहि – परिश्रम करून, थकि पाहि – थकून जातात, किए – करतो, चिंत – चिंता, भाणा – इच्छा करतो, ठरवतो.

भावार्थ : कित्येक कोटी लोक पाताळात राहतात. कित्येक कोटी स्वर्ग-नरकाचे निवासी होतात. कित्येक कोटी लोक जन्मतःच मरतात. तर कोटी कोटी जीव अनंत योनीत परत परत जन्म घेतात. कित्येक कोटी लोकांना बसल्याजागी सर्व काही प्राप्त होते, तर कित्येक कोटी लोकांना आपल्या उदर भरणासाठी कठोर परिश्रम करावे लागतात. कित्येक कोटी लोकांना तो धनवंत करतो, तर कित्येक कोटी लोकांना पैशापैशा करता चिंता करावी लागते. परमेश्वर प्रत्येकास कोठे ठेवावे हे ठरवतो व त्याप्रमाणेच त्याला ठेवतो. नानक सांगतात, सर्व काही त्या प्रभू परमात्म्याच्या हाती आहे. आपल्या हाती काही नाही. ॥५॥

कई कोटि भए बैरागी ॥ राम नाम संगि तिनि लिव लागी ॥
 कई कोटि प्रभ कउ खोजंते ॥ आतम महि पारब्रहमु लहंते ॥
 कई कोटि दरसन प्रभ पिआस ॥ तिन कउ मिलिओ प्रभु अबिनास ॥
 कई कोटि मागहि सतसंगु ॥ पारब्रहम तिन लागा रंगु ॥
 जिन कउ होए आपि सुप्रसंन ॥ नानक ते जन सदा धनि धंनि ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : तिन – त्याला, लिव लागी – लीन होतो, खोजंते – शोधतात, लहंते – शोधतात, पाहतात, पिआस – तहान, इच्छा, मिलिओ – प्राप्त होतो, धनि धंनि – धन्य धन्य, भाग्यवान.

भावार्थ : कित्येक कोटी लोग वैराग्य प्राप्त करून प्रभुनामात लीन होऊन गेले आहेत. कित्येक कोटी प्रभू परमात्म्याच्या शोधात असतात, तर काही त्या परब्रह्मास आपल्या अंतरात पाहतात. कित्येक कोटी संतसंगाची याचना करतात व प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातात. नानक सांगतात, ज्या कोणावर स्वतः प्रभू परमात्मा प्रसन्न होतो, ते खरोखर भाग्यवान आहेत त्यांचे जिणे धन्य धन्य होय.॥६॥

कई कोटि खाणी अरु खंड ॥ कई कोटि अकास ब्रहमंड ॥

कई कोटि होए अवतार ॥ कई जुगति कीनो बिसथार ॥

कई बार पसरिओ पासार ॥ सदा सदा इकु एकंकार ॥

कई कोटि कीने बहु भाति ॥ प्रभ ते होए प्रभ माहि समाति ॥

ता का अंतु न जानै कोइ ॥ आपे आपि नानक प्रभु सोइ ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : खाणी – उत्पत्ती स्रोत (अंडज, जारज, श्वेतज, उदभिज), खंड – पृथ्वीवरील नवखंड, ब्रहमंड – ब्रह्मांड, अवतार – प्राणी, बिसस्थार – विस्तार, पासार – पसारा, पसरिओ – पसरलेला, एकंकार – एक ओंकार, भाति – प्रकारे, समाति – सामावून जाते.

भावार्थ : त्या प्रभू परमात्म्याने नवखंड पृथ्वी निर्माण केली. त्यात चारही योनीतील प्राणी (जारज, स्वेदज, अंडज, उदभिज) निर्माण केले. कोटी कोटी आकाश, कोटी कोटी ब्रह्मांडे निर्माण केली. कोटी कोटी जीव जन्मास घातले. अनेक युक्त्या प्रयुक्त्या योजून त्याने हा विश्वाचा पसारा विस्तारला. हाच पसारा त्या प्रभूने परत परत पसरला. पण सदा स्थिर असलेला तो प्रभू परमात्मा तो एक ओंकार स्वतः मात्र सदैव एकाच रूपात स्थिर असतो. तो अनेक प्रकारे ह्या कोटी कोटी ब्रह्मांडाचा विस्तार करतो; पण सरते शेवटी हा सारा पसारा त्या प्रभू परमात्म्याच्या रूपात सामावून जातो. खरोखर त्या प्रभू परमात्म्याचा अंत कोणासही लागला नाही. नानक सांगतात, ह्या चराचरातील प्रत्येक वस्तूत, प्रत्येक स्थानी तो विराजमान आहे. त्याची बरोबरी करणारा कोणी नाही, त्याचे सामर्थ्य तोच जाणतो.॥७॥

कई कोटि पारब्रहम के दास ॥ तिन होवत आतम परगास ॥

कई कोटि तत के बेते ॥ सदा निहारहि एको नेत्रे ॥

कई कोटि नाम रसु पीवहि ॥ अमर भए सद सद ही जीवहि ॥

कई कोटि नाम गुन गावहि ॥ आतम रसि सुखि सहजि समावहि ॥

अपुने जन कउ सासि सासि समारे ॥ नानक ओइ परमेसुर के पिआरे ॥ ८ ॥ १० ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : होवत – होतो, परगास – प्रकाश, तत – तथ्य, वस्तुस्थिती, बेते – जाणणारे, आतम परगास – आत्मप्रकाश, निहारहि – न्याहाळतात, निरखून पाहतात, एको – एकमात्र परमेश्वर, पीवहि – पितात, प्राशन करतात, सदसद – सदासर्वदा, जीवहि – जीवित राहतात, गावहि – गातात, आतम रसि – आत्मरसात, समावहि – सामावून जातात, सासि सासि – प्रत्येक श्वासागणिक, समारे – स्मरण करतात, अपुने – आपल्या, ओइ – ते भक्त.

भावार्थ : ह्या जगात कित्येक कोटी लोक प्रभू परमात्म्याचे सेवक बनतात त्यांना आत्मज्ञान प्राप्त होते. कोटी कोटी लोक तत्त्ववेत्ते असतात. त्यांचे नेत्र सर्वदा त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याकडे लागून राहिलेले असतात. कोटी कोटी लोक प्रभुनामाचा अमृतमधुर रस प्राशन करतात व जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होऊन अमरत्व प्राप्त करतात. कोटी कोटी जन प्रभुनामाचे गुण गाऊन आत्मरसात सुखाने सहजावस्था प्राप्त करतात. तो प्रभू परमात्माही आपल्या भक्तांचा प्रत्येक श्वासागणिक संभाळ करतो. नानक म्हणतात, असे भक्तच प्रभुप्रेम प्राप्त करतात.

॥ सलोकु ॥ करण कारण प्रभु एकु है दूसर नाही कोइ ॥

नानक तिसु बलिहारणै जलि थलि महीअलि सोइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : करण कारण – कर्ताकरविता, एकु – एकमात्र, तिसु – त्या, बलिहारणै – समर्पित होतो, जलि – जलात, थलि – स्थळी, महीअलि – पाताळ, सोई – भरून राहिला आहे, मही – धरती.

भावार्थ : ह्या साऱ्या विश्वाचा कर्ताकरविता तो एकमेव प्रभू परमात्मा आहे. अन्य दुसरा कोणीही नाही. असा हा प्रभू परमेश्वर जळी, स्थळी, काष्ठी, पाषाणी, पृथ्वी, आकाश सर्वत्र भरून राहिलेला आहे. नानक म्हणतात, अशा ह्या प्रभू परमात्म्याच्या चरणी मी माझे जीवन समर्पित करतो.॥१॥

॥असटपदी ॥ करन करावन करनै जोगु ॥ जो तिसु भावै सोई होगु ॥

खिन महि थापि उथापनहारा ॥ अंतु नही किछु पारावारा ॥

हुकमे धारि अधर रहावै ॥ हुकमे उपजै हुकमि समावै ॥

हुकमे ऊच नीच बिउहार ॥ हुकमे अनिक रंग परकार ॥

करि करि देखै अपनी वडिआई ॥ नानक सभ महि रहिआ समाई ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७६)

शब्दार्थ : जोगु – योग्य, सामर्थ्यवान, तिसु – त्याला, भावै – आवडेल, सोई – तेच, होगु – होते, खिनमहि – क्षणात, थापि – स्थापन करतो, निर्माण करतो, उथापन हारा – नष्ट करणारा, धारि – धारण करतो, निर्माण करतो, अधर – आकाश, निराधार, रहावै – राखतो, परकार – प्रकार, देखै – पाहतो, वडिआई – बढाई, स्तुती.

भावार्थ : ह्या विश्वात घडणारी प्रत्येक गोष्ट, प्रत्येक कार्य करण्याची व करवून घेण्याची शक्ती केवळ त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याच्या ठायी आहे. अन्य कोणातही नाही. त्याला जे वाटते तेच होते. तो क्षणात हवे ते निर्माण करतो, तर क्षणात एखादी गोष्ट नष्ट करतो. त्याच्या शक्तीचा, त्याच्या इच्छेचा कोणासही अंत लागला नाही, कोणासही त्याच्या सामर्थ्याचा पारावार लागला नाही. त्याच्याच आज्ञेने ही सृष्टी निर्माण झाली व कोणत्याही आधाराशिवाय ती अस्तित्वात आहे. त्याच्याच आज्ञेने सारे काही निर्माण होते व त्याच्याच आज्ञेने त्याचा शेवटही होतो. श्रेष्ठ, कनिष्ठ लोकांकडून होणारी बरी-वाईट सर्व कर्मे, त्या प्रभू परमात्म्याच्याच आज्ञेने होत असतात. ह्या दुनियेत नित्य घडणारे रंगी बहुरंगी प्रकारही त्याच्याच आज्ञेने होत असतात. हे सर्व तो स्वतः स्वतःच्या आज्ञेने इच्छेने घडवत असतो व स्वतःच अलिप्तपणे गंमत बघत असतो. नानक म्हणतात, तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र भरून राहिला आहे.॥१॥

प्रभ भावै मानुख गति पावै ॥ प्रभ भावै ता पाथर तरावै ॥

प्रभ भावै बिनु सास ते राखै ॥ प्रभ भावै ता हरि गुण भाखै ॥

प्रभ भावै ता पतित उधारै ॥ आपि करै आपन बीचारै ॥
दुहा सिरिआ का आपि सुआमी ॥ खेलै बिगसै अंतरजामी ॥
जो भावै सो कार करावै ॥ नानक द्रिसटी अवरु न आवै ॥ २ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७७)

शब्दार्थ : तरावै – तारतो, उद्धार करतो, बिनु सास – विना श्वासोच्छ्वास, भाखै – उच्चार करतो, गुणगान गातो, उधारै – उद्धार करतो. आपन बिचारै – आपल्याच विचाराने, दुहा सिरिआ – दोन्ही लोक, इह परलोक, खेलै – खेळ खेळणे, बिगसै – प्रसन्न होतो, आनंदित होतो, कार करावै – कार्य करवितो, द्रिसटि – दृष्टी.

भावार्थ : ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, त्या माणसास परमगती प्राप्त होते. प्रभूच्या इच्छेने पाषाणही पाण्यावर तरंगतात. प्रभू परमात्म्याची कृपा असेल तर एखादा श्वासोच्छ्वास न करताही जिवंत राहू शकेल. ज्याच्यावर त्या प्रभू परमात्म्याची कृपा होते तो माणूस प्रभूचे गुणगान करू लागतो. प्रभूच्या कृपेने पतिताचाही उद्धार होतो. प्रभू परमात्मा जे काही करतो, ते स्वतःच्या इच्छेने करतो. दोनही लोकांचा – इह परलोकाचा – तोच स्वामी आहे. ह्या संसारातील हा सारा खेळ तोच खेळतो व स्वतःच्या खेळावर तोच प्रसन्न होतो. तो सर्वांच्या ठायी विराजमान आहे, तो अंतर्दामी आहे. त्यास योग्य वाटते तेच तो घडवतो. नानक म्हणतात, त्याच्यासारखा दुसरा कोणी दिसत नाही. त्याच्यासारखा तोच. ॥२॥

कहु मानुख ते किआ होइ आवै ॥ जो तिसु भावै सोई करावै ॥
इस कै हाथि होइ ता सभु किछु लेइ ॥ जो तिसु भावै सोई करेइ ॥
अनजानत बिखिआ महि रचै ॥ जे जानत आपन आप बचै ॥
भरमे भूला दह दिसि धावै ॥ निमख माहि चारि कुंट फिरि आवै ॥ ॥
करि किरपा जिसु अपनी भगति देइ ॥ नानक ते जन नामि मिलेइ ॥ ३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७७)

शब्दार्थ : कहु – सांगा, किआ – काय, होई आवै – करू शकतो, तिसु – त्याला, त्या परमेश्वराला, भावै – भावेल, आवडेल, सोई – तेच, करेइ – करवतो, अनजानत – अजाणता, अज्ञानाने, बिखिआ – विषयविकार, माया, बचै – बचाव करतो, रक्षण करतो, कुंट – कोपरा, दिशा, फिरि आवै – फिरफिरून परत येतो, मिलेइ – लीन होतो.

भावार्थ : सांगा बरं! माणूस आपल्या इच्छेने, आपल्या सामर्थ्याने काय करू शकतो ? काहीही नाही. जे प्रभू परमात्म्यास योग्य वाटते तेच तो मानवाकडून करवून घेतो. जर माणसाच्या हातात असतं, तर त्याला हवे ते त्याने प्राप्त करून घेतले असते; पण प्रत्यक्षात तसे घडू शकत नाही. घडत नाही. जे प्रभू परमात्मा इच्छितो, तेच तो मानवाकडून करवून घेतो. अज्ञानाने माणूस विषयविकारांच्या जाळ्यात – मायेत फसतो. पण जे जाणते असतात, ज्ञानी असतात, ते मात्र स्वतःचा मायेपासून बचाव करतात. भ्रमात भुललेला माणूस सैरभैर होऊन सुखासाठी दाही दिशांना धावत सुटतो. क्षणात चौदिशांना संचार करतो. पण ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, त्याच्याच मनात तो भक्ती जागृत करतो. नानक सांगतात, असा भाग्यवान परमेश्वरनामात लीन होऊन जातो. ॥३॥

खिन महि नीच कीट कउ राज ॥ पारब्रहम गरीब निवाज ॥
जा का द्रिसटि कछू न आवै ॥ तिसु ततकाल दह दिस प्रगटावै ॥

खंड २ [३२२]

जा कउ अपुनी करै बखसीस ॥ ता का लेखा न गनै जगदीस ॥
 जीउ पिंडु सभ तिस की रासि ॥ घटि घटि पूरन ब्रहम प्रगास ॥
 अपनी बणत आपि बनाई ॥ नानक जीवै देखि बडाई ॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७७)

शब्दार्थ : कीट – कीटक, निवाज – दयाळू, कृपाळू, दह दिस – दाही दिशा, बखसीस – कृपारूपी बक्षीस, गनै – मोजणे, जिउ – जीव, पिंडु – शरीर, तिस – त्याची, रासि – संपत्ती, बणत – निर्मिती.

भावार्थ : प्रभु परमात्मा गरिबांवर दया करतो. जो डोळ्याने अंधळा आहे, ज्याच्या दृष्टीस काहीही दिसत नाही, त्यास प्रभुकृपेने दाही दिशेस पसरलेला प्रकाश दिसू लागतो. अडाणी माणूसही प्रभुकृपेने दाही दिशात प्रसिद्ध होतो. मानवाला प्राप्त झालेले हे शरीर त्यात वास करणारा प्राण, ही सारी त्या प्रभू परमात्म्याचीच ठेव आहे. प्रत्येक शरीरात त्या परब्रह्म परमात्म्याचा प्रकाश भरून राहिलेला आहे. नानक सांगतात, ह्या सर्व सृष्टीत असणारी प्रत्येक वस्तू ही त्या प्रभू परमात्म्याची निर्मिती आहे. त्याने निर्माण केलेली ही महान सृष्टी पाहून तो स्वतः प्रसन्न होतो.

इस का बलु नाही इसु हाथ ॥ करन करावन सरब को नाथ ॥
 आगिआकारी बपुरा जीउ ॥ जो तिसु भावै सोई फुनि थीउ ॥
 कबहू ऊच नीच महि बसै ॥ कबहू सोग हरख रंगि हसै ॥
 कबहू निंद चिंद बिउहार ॥ कबहू ऊभ अकास पइआल ॥
 कबहू बेता ब्रहम बीचार ॥ नानक आपि मिलावणहार ॥ ५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७७)

शब्दार्थ : आगिआकारी – आज्ञाधारी, बपुरा – बापुडा, बिचारा, जीउ – जीव, थिउ – होते, कबहू – केव्हा, बसै – वास करतो, निंद चिंद – निंदा, स्तुती, बिउहार – व्यवहार, उभ – उच्च, पइआल – पाताळ, बेता – जाणणारा, बीचारा – विचार, कबहू – कधी कधी, मिलावणहार – प्रभूशी मिलन घडवून आणणारा.

भावार्थ : ह्या मानवप्राण्याच्या हाती काहीही नाही. सर्व कर्ता करविता प्रभू परमात्माच सर्व शक्तिवान आहे. हा बापडा जीव त्याच्या आज्ञेत बांधला गेला आहे. त्या प्रभू परमात्म्यास वाटेल तेच केवळ घडते. कधी तो उच्च लोकांत वावरतो, कधी नीच लोकांत वावरतो. केव्हा हर्ष-शोकाच्या रंगात रंगून जातो. केव्हा निंदा-स्तुतीच्या व्यवहारात अडकून राहतो. केव्हा आनंदाच्या हिंदोळ्यावर उंच आकाशात भरारी घेतो. तर कधी दुःखाच्या आघाताने खोल पाताळात जाऊन पडतो. कधी शास्त्राधारे ब्रह्माचा विचार करून ब्रह्मवेत्ता होतो. नानक सांगतात, जीवांना आपल्यात सामावून घेणाराही तो प्रभू परमात्माच आहे. ॥५॥

कबहू निरति करै बहु भाति ॥ कबहू सोइ रहै दिनु राति ॥
 कबहू महा क्रोध बिकराल ॥ कबहू सरब की होत रवाल ॥
 कबहू होइ बहै बड राजा ॥ कबहू भेखारी नीच का साजा ॥
 कबहू अपकीरति महि आवै ॥ कबहू भला भला कहावै ॥
 जिउ प्रभु राखै तिव ही रहै ॥ गुर प्रसादि नानक सचु कहै ॥ ६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७७)

शब्दार्थ : निरति – नृत्य, करै – करतो, बहु भाति – नाना प्रकारे, खाल – चरणरज, चरणाची धूळ, बहै – बसून राहतो, साजा – रूप, स्वरूप.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा सर्व जीवांमध्ये व्याप्त राहून नाना गोष्टी करतो. कधी तो नाना प्रकारची नृत्ये करतो, तर कधी दिवसरात्र झोपा काढतो. कधी क्रोधाविष्ट होऊन महाविक्राळ रूप धारण करतो. तर कधी अगदी नम्र, लोकांच्या पायाची धूळ, बनून राहतो. केव्हा तो राजाधिराज बनून सिंहासनाधिष्ठित होतो, तर कधी तो भिकाऱ्याचे रूप धारण करतो. केव्हा त्याची सर्व लोक वाहवा करतात, तर कधी तो अपकीर्तीचा धनी होतो. खरोखर ह्या जीवाच्या हाती काही नाही. तो प्रभू परमात्मा त्यास ठेवील तसा तो राहतो. नानक सांगतात, जसे प्रभू राखतो तसेच राहावे लागते.॥६॥

कबहू होइ पंडितु करे बख्यानु ॥ कबहू मोनिधारी लावै धिआनु ॥
कबहू तट तीरथ इसनान ॥ कबहू सिध साधिक मुखि गिआन ॥
कबहू कीट हसति पतंग होइ जीआ ॥ अनिक जोनि भरमै भरमीआ ॥
नाना रुप जिउ स्वागी दिखावै ॥ जिउ प्रभ भावै तिवै नचावै ॥
जो तिसु भावै सोई होइ ॥ नानक दूजा अवरू न कोइ ॥ ७ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७७)

शब्दार्थ : पंडितु – पंडित, बख्यानु – व्याख्यान, प्रवचन, मोनिधारि – मौनव्रती, धिआनु – ध्यान, सिध – संपूर्ण योगी, गिआन – ज्ञान, कीट – कीटक, हसति – हत्ती, पतंग – पतंगा, जिआ – जीवन जगतो, स्वागी – बहुरूपी.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याची लीला अगाध आहे. तो नाना रंगात नानारूपात ह्या सृष्टीत जीवास नाचवत असतो. कधी तो जीव पंडित बनून व्याख्याने देत हिंडतो, तर कधी मौनव्रत धारण करून ध्यान लावून बसतो. कधी तीर्थस्थानी जाऊन तीर्थात स्नान करतो. कधी सिद्ध व साधक बनून मुखाने ज्ञानाच्या गोष्टी करतो. कधी कीटक, कधी हत्ती तर कधी फुलपाखराचे जिणे जगतो. हा जीव अनंत योनीत भटकत फिरत असतो. बहुरूपाप्रमाणे नाना रंगात नाना रूपात हा जीव ह्या सृष्टीत वावरत असतो. जसे त्या परमात्म्याला वाटेल तसा तो ह्या जीवास नाचवत असतो. नानक सांगतात, ह्या सृष्टीत त्या प्रभू परमात्म्यास जे वाटेल, जसे वाटेल, तसेच घडते. त्या प्रभू परमात्म्यासारखा अन्य कोणी नाही.॥७॥

कबहू साधसंगति इहु पावै ॥ उसु असथान ते बहुरि न आवै ॥
अंतरि होइ गिआन परगासु ॥ उसु असथान का नही बिनासु ॥
मन तन नामि रते इक रंगि ॥ सदा बसहि पारब्रहम कै संगि ॥
जिउ जल महि जलु आइ खटाना ॥ तिउ जोती संगि जोति समाना ॥
मिटि गए गवन पाए बिस्राम ॥ नानक प्रभ कै सद कुरबान ॥ ८ ॥ ११ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : पावै – प्राप्त करतो, उसु – तेथून, असथान – स्थान, बहुरि – पुन्हा परत, दुसऱ्यांदा, अंतरि – अंतरात, गिआन परगासु – ज्ञानरूपी प्रकाश, बिनासु – नाश, इकरंगि – एकाच रंगात, प्रभुनामाच्या रंगात, बसहि – राहतो, खटाना – मिळून जाणे, एकरूप होणे, गवन – येरझाऱ्या.

भावार्थ : कधी जीव साधुसंतांची संगत प्राप्त करतो. मग त्या ठिकाणाहून परत यावे असे त्यास वाटतच नाही. त्याच्या अंतरात ज्ञानाचा, आत्मज्ञानाचा प्रकाश पसरतो व तो अशा स्थानी जाऊन पोहोचतो की ते स्थान अविनाशी असते. तो

जीव मग तनमनाने प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातो व सदैव प्रभू परमात्म्याजवळ स्थान प्राप्त करतो. पाण्यात पाणी मिसळते किंवा ज्योतीत ज्योत मिसळून जाते, एकरूप होते, तसा तो जीव प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो. परमात्म्याच्या रूपात विलीन होतो. असा जीव जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतो. नानक म्हणतात, अशा ह्या प्रभू परमात्म्याच्या चरणी मी समर्पित होतो.॥८॥१॥

॥ सलोकु ॥ सुखी बसै मसकीनीआ आपु निवारि तले ॥

बडे बडे अहंकारीआ नानक गरबि गले ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : बसै – राहतात, मसकीनीआ – अहंकारमुक्त शक्तिशाली पुरुष, नम्रतापूर्वक, गरबि – गर्वनि, गले – नष्ट झाले.

भावार्थ : ज्याने अहंकार टाकून दिला आहे, प्रभुपदी विनम्र झाला आहे, अशी व्यक्ती सदैव सुखी होते. नानक सांगतात, अनेक विख्यात लोक अहंकारामुळे नष्ट झाले.॥१॥

॥ असटपदी ॥ जिस कै अंतरि राज अभिमानु ॥ सो नरकपाती होवत सुआनु ॥

जो जानै मै जोबनवंतु ॥ सो होवत बिसटा का जंतु ॥

आपस कउ करमवंतु कहावै ॥ जनमि मरै बहु जोनि भ्रमावै ॥

धन भूमि का जो करै गुमानु ॥ सो मूरखु अंधा अगिआनु ॥

करि किरपा जिस कै हिरदै गरीबी बसावै ॥ नानक ईहा मुकतु आगै सुखु पावै ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : राज – राज्य, अभिमानु – अहंकार, नरकपाती – नरकात जाणारे, नरकाचे अधिकारी, जानै – जाणतो, समजतो, जोबनवंतु – यौवनाने मुसमुसलेला, बिसटा – विष्ठा, जंतु – किडे, भ्रमावै – भटकतात, गुमानु – अहंकार, गर्व, ईहा – येथे, ह्या जीवनात, आगै – पुढे, परलोकात, सुखु पावै – सुख प्राप्त करतात.

भावार्थ : मी राजा आहे, महाराजा आहे असा ज्याच्या मनात गर्व असतो, तो अहंकारी माणूस अंती नरकात जातो व पुढे श्वानयोनीत जन्म घेतो. जो स्वतःला सुंदर तरुण समजतो, त्या तारुण्याच्या मस्तीतच जगतो तो पुढील जन्मी विष्टेतील किड्याचा जन्म घेतो व विष्टेतच वळवळत राहतो. जो स्वतःस महान कर्तृत्ववान समजतो. आपल्या कर्तृत्वाचा अहंकार बाळगतो, तो जन्ममरणाच्या चक्रात अडकून पडतो. ज्याला स्वतःच्या धनसंपत्तीचा, जमीनजुमल्याचा गर्व असतो तो मूर्ख, अंधळा, अज्ञानी होय. त्यास ही साधी गोष्ट कळत नाही. की ही धनदौलत, हा जमीनजुमला हे सारे सारे नश्वर आहे. एक तो प्रभू परमात्माच स्थिर, शाश्वत आहे. तो प्रभू परमात्मा आपल्या कृपेने ज्याच्या हृदयात नम्रताभाव निर्माण करतो, नानक सांगतात, असा जीव जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो व अंती शाश्वत सुखास प्राप्त करतो.॥१॥

धनवंता होइ करि गरबावै ॥ त्रिण समानि कछु संगि न जावै ॥

बहु लसकर मानुख ऊपरि करे आस ॥ पल भीतरि ता का होइ बिनास ॥

सभ ते आप जानै बलवंतु ॥ खिन महि होइ जाइ भसमंतु ॥

किसै न बदै आपि अहंकारी ॥ धरमराइ तिसु करे खुआरी ॥

गुर प्रसादि जा का मिटै अभिमानु ॥ सो जनु नानक दरगह परवानु ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : धनवंता – श्रीमंत, गरबावै – गर्व करतो, त्रिण – गवताची काडी, संगि – बरोबर, बहु – खूप मोठे, आस – आशा, भसमंतु – भस्मसात, नष्ट होणे, राखरांगोळी, बदै – तुच्छ समजणे, धरमराइ – धर्मराज, खुआरि – शिक्षा करतो, मिटै – नाहीसा होतो.

भावार्थ : जो श्रीमंत आपल्या श्रीमंतीचा धनदौलतीचा अहंकार बाळगतो, त्याच्या हे लक्षात येत नाही, की हे सारे वैभव तृणवत आहे. गवताचे पाते जसे वाऱ्याबरोबर उडून जाते तसे हे सारे वैभव क्षणात नष्ट होणार आहे. बरोबर काहीही येणार नाही. राजे रजवाडे चतुरंगसेना पदरी बाळगतात, त्या सैन्य दलावर ते विश्वासून राहतात; पण क्षणात सारे काही नष्ट होऊन जाते. कोणी स्वतःस इतरांपेक्षा बलवान समजतो पण अंती क्षणात त्याची राख होऊन जाते. अहंकारी पुरुष स्वतःस सर्वश्रेष्ठ समजतो. आपल्या तोडीचा, तोलामोलाचा जगात कोणीही नाही असा गर्व करतो; पण शेवटी तो यमराज त्यास त्याच्याबद्दल कडक शिक्षा करतो. गुरू नानक देव सांगतात, प्रभुकृपेने ज्याचा अहंकार गळून पडला आहे, तो प्रभूच्या दरबारात प्रवेश करण्यास पात्र होतो.॥२॥

कोटि करम करै हउ धारे ॥ स्रमु पावै सगले बिरथारे ॥
 अनिक तपसिआ करे अहंकार ॥ नरक सुरग फिरि फिरि अवतार ॥
 अनिक जतन करि आतम नही द्रवै ॥ हरि दरगह कहु कैसे गवै ॥
 आपस कउ जो भला कहावै ॥ तिसहि भलाई निकटि न आवै ॥
 सरब की रेन जा का मनु होइ ॥ कहु नानक ता की निरमल सोइ ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : हउ धारे – अभिमान बाळगतो, गर्व करतो, स्रमु – श्रम, सगले – सगळे, बिरथारे – व्यर्थ, वाया, तपसिआ – तपस्वी, तपश्चर्या, फिरि फिरि – पुनःपुन्हा, अवतार – जन्म घेतात, अनिक – अनेक, जतन – यत्न, द्रवै – द्रवणे, दया उत्पन्न होणे, तिसहि – त्याच्या, रेन – चरणधूळ, सोई – शोभा.

भावार्थ : कोटी कोटी सुकर्म केलेलीत; पण त्याचा अहंकार बाळगलात तर तुम्ही केलेले सर्व श्रम वाया जातात. घोर तपश्चर्या केलीत, तपसाधना केलीत, पण त्याचा तुम्हाला गर्व वाटत असेल, तर स्वर्गनरकाचे फेरे फिरून, पुन्हा तुम्हास जन्मास यावे लागते. अनेक प्रयत्न करून ज्याच्या मनात यत्किंचितही दयेचा पाझर फुटत नसेल, तर अशा मानवास प्रभू दरबारात कसा प्रवेश मिळेल? जो सदैव स्वतःच्या मोठेपणाचा टेंभा मिरवतो, खरे तर मोठेपण त्याच्या सावलीलाही शिवत नाही. खरे मोठेपण त्याच्यापासून चार कोस दूर राहते. जो मनुष्य सदैव नम्र असतो, स्वतःस जो जनसामान्याच्या पायाची धूळ समजतो, नानक सांगतात, अशा माणसाचा सर्वजण आदर करतात. तो सर्वांच्या प्रेमास पात्र होतो.॥३॥

जब लगु जानै मुझ ते कछु होइ ॥ तब इस कउ सुखु नाही कोइ ॥
 जब इह जानै मै किछु करता ॥ तब लगु गरभ जोनि महि फिरता ॥
 जब धारै कोऊ बैरी मीतु ॥ तब लगु निहचलु नाही चीतु ॥
 जब लगु मोह मगन संगि माइ ॥ तब लगु धरमराइ देइ सजाइ ॥
 प्रभ किरपा ते बंधन तूटै ॥ गुर प्रसादि नानक हउ छूटै ॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : जब लगु – जोपर्यंत, इस कउ – त्याला, कोइ – कोणत्याही प्रकारे, धारै – धारण करतो, मानतो, निहचलु – निश्चल, तब लगु – तोपर्यंत.

भावार्थ : जोपर्यंत माणसात अहंकार आहे, त्या अहंकारापोटी हे सारं काही मीच करतो असं मानतो, तोपर्यंत त्याला कोणत्याही प्रकारे सुख प्राप्त होत नाही. जोपर्यंत जीव असा अहंकार बाळगतो, की मी हे सर्व काही करतो आहे, तोपर्यंत तो परत परत ह्या लक्षलक्ष योनीत जन्म घेतो. जन्ममरणाच्या चक्रात अडकून पडतो. जोपर्यंत त्याच्या मनात हा माझा शत्रू, तो माझा मित्र, असा द्वैतभाव आहे, तोपर्यंत त्याचे मन निश्चल होत नाही, स्थिर होत नाही. जोपर्यंत मानव मोहमायेच्या संगतीत रमून जातो, तोपर्यंत यमराज त्याच्या पापपुण्याचा निवाडा करून त्यास शिक्षा देतो. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने ही सारी मोहमायेची, द्वैताची, बंधने गळून पडतात व गुरुकृपेने अहंकारही नष्ट होतो.॥४॥

सहस खटे लख कउ उठि धावै ॥ त्रिपति न आवै माइआ पाछै पावै ॥

अनिक भोग बिखिआ के करै ॥ नह त्रिपतावै खपि खपि मरै ॥

बिना संतोख नही कोऊ राजै ॥ सुपन मनोरथ बिथे सभ काजै ॥

नाम रंगि सरब सुखु होइ ॥ बडभागी किसै परापति होइ ॥

करन करावन आपे आपि ॥ सदा सदा नानक हरि जापि ॥५ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २७८)

शब्दार्थ : सहस – हजारो, खटे – मिळाले, कमावले, उठि धावै – धावपळ करतो, त्रिपति – तृप्ती, खपिखपि – कष्ट करकरून, मरै – मरतो, परापति – प्राप्ती.

भावार्थ : माणूस काय हावट आहे पाहा ! हजारो रुपये मिळाले तरी लाखो कसे मिळतील ह्यासाठी त्याची धावाधाव चालू असते. त्याची कधीही तृप्ती होत नाही. तो सदैव मायेच्या मागे धावत असतो. अनेक भोग भोगूनही मानवी मनाची तृप्ती कधी होतच नाही. विषयाच्या मागे धावून अखेर तो माणूस दुःखीच राहतो. मनाच्या आंतरिक संतोषाशिवाय माणूस कधीही सुखी आनंदी होत नाही. त्याचे सारे मनोरथ, इच्छा, शेवटी स्वप्नवत होतात. कधीही फलद्रूप होत नाहीत. जीवनात केलेला सारा खटाटोप व्यर्थ होतो. सारे सुख प्रभुनामात साठवलेले आहे, जो नामात रंगला, त्याने सारी सुखे प्राप्त केली. फार मोठ्या भाग्यानेच प्रभुनामाची प्राप्ती होते. सारे काही करणारा, सारे काही करवणारा तो स्वयं प्रभू परमात्माच आहे. नानक सांगतात, हे मानवा सदासर्वदा प्रभुनामाचे स्मरण कर. चिंतन कर.॥५॥

करन करावन करनैहारु ॥ इस कै हाथि कहा बीचारु ॥

जैसी द्रिसटि करे तैसा होइ ॥ आपे आपि आपि प्रभु सोइ ॥

जो किछु कीनो सु अपनै रंगि ॥ सभ ते दूरि सभहू कै संगि ॥

बूझै देखै करै बिबेक ॥ आपहि एक आपहि अनेक ॥

मरै न बिनसै आवै न जाइ ॥ नानक सद ही रहिआ समाइ ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७९)

शब्दार्थ : बिचारु – विचार कर, करन करावन – कर्ताकरविता, करनै हारु – करण्याची क्षमता असलेला, हाथ – हातात, जैसी – जशी, द्रिसटि – दृष्टी, इच्छेप्रमाणे, आपे आपि – आपण स्वतः, आपि – स्वयं, कीनो – निर्माण करतो, सु- ते, बुझै – समजतो, देखै – पाहतो, करै – करतो.

भावार्थ : हे मानवप्राण्या! विचार करून पाहा. तुझ्या हातात काय आहे ? काहीही नाही. सारे काही त्या प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेप्रमाणे होते, तोच कर्ता आहे, तोच करविता आहे. सारे काही तोच आहे. त्याच्या इच्छेला येईल तसेच होते. तो प्रभू

परमात्मा पूर्वीही अस्तित्वमान होता. आजही आहे. भविष्यातही असेल. तो सदैव सर्वकाल अस्तित्वमान आहे. ही सारी सृष्टी त्याने आपल्याच मायेने निर्माण केली आहे. पण तो त्या सगळ्यापासून दूर आहे. आणि तो सर्वात, सर्वत्र, सर्वदा विराजमान आहे. तो सारे काही पाहत असतो, विचार करत असतो. विवेकही करत असतो. स्वतः प्रत्यक्ष प्रभू परमेश्वर निर्गुण निराकार आहे पण तो सगुण होऊन अनेक रूपे धारण करतो. तो प्रभू परमात्मा अमर आहे. अविनाशी आहे. नानक सांगतात, तो सारे चराचर व्यापून राहिला आहे.॥६॥

आपि उपदेशै समझै आपि ॥ आपे रचिआ सभ कै साथि ॥
 आपि कीनो आपन बिसथारु ॥ सभु कछु उस का ओहु करनैहारु ॥
 उस ते भिन कहहु किछु होइ ॥ थान थनंतरि एकै सोइ ॥
 अपुने चलित आपि करणैहार ॥ कउतक करै रंग आपार ॥
 मन महि आपि मन अपुने माहि ॥ नानक कीमति कहनु न जाइ ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७९)

शब्दार्थ : उपदेशै – उपदेश करतो, समझै – समजावून घेतो, रचिआ – सामावून जातो, कीनो – केला, आपन – आपला, बिसथारु – विस्तार, ओहु – त्याने, चलित – खेळ, लीला, कउतक – कौतुक, कीमति – किंमत, मूल्य.
भावार्थ : प्रभूची लीला अगाध आहे. तो स्वतः गुरू बनून उपदेश करतो तर तो उपदेश ग्रहण करणारा शिष्यही तोच असतो. तो स्वतः सर्वत्र सर्व गोष्टीत सामावून राहतो. त्या प्रभूने आपल्यातून ह्या साऱ्या सृष्टीचा विस्तार केला आहे. सर्व काही तोच आहे. त्यानेच निर्माण केले आहे. हे सारे करण्याची क्षमताही फक्त त्या प्रभू परमात्म्याचीच आहे. सांगा बरं, त्याच्यापासून भिन्न वेगळी एक तरी वस्तू आहे का? सर्वत्र तो एकच परमात्मा भरून राहिला आहे. हा सर्व खेळ त्यानेच मांडला आहे. ही सर्व त्याचीच निर्मिती आहे आणि ह्या खेळात तो स्वतः पूर्ण रंगून गेला आहे. प्रत्येक जीवाच्या अंतरात तो प्रभू परमात्मा विराजमान आहे व त्याच्यातच सारे जीव समाविष्ट आहेत. नानक सांगतात, त्या परमात्म्याच्या शक्तीचे मोल करताच येत नाही.॥७॥

सति सति सति प्रभु सुआमी ॥ गुर परसादि किनै वखिआनी ॥
 सचु सचु सचु सभु कीना ॥ कोटि मधे किनै बिरलै चीना ॥
 भला भला भला तेरा रूप ॥ अति सुंदर अपार अनूप ॥
 निरमल निरमल निरलम तेरी बाणी ॥ घटि घटि सुनी स्रवन बख्याणी ॥
 पवित्र पवित्र पवित्र पुनीत ॥ नामु जपै नानक मनि प्रीति ॥८ ॥१२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७९)

शब्दार्थ : सति – सत, सदा स्थिर, गुर परसादि – गुरुकृपेने, वखिआनी – वर्णन करणे, कीनै – क्वचितच कोणी, किना – निर्माण केले, बिरलै – विरळा, चीना – ओळखतो, अनुप – ज्याला उपमा नाही असा, बाणी – वाणी.

भावार्थ : तो सकल जगाचा स्वामी पूर्वीही अस्तित्वमान होता, आजही अस्तित्वमान आहे, पुढेही अस्तित्वमान राहाणार आहे. तो कालातीत आहे, त्रिकाल स्थिर आहे. पण हे सत्य गुरुकृपेने कोणा एखाद्याच माणसासच समजते. प्रभू परमात्म्याची प्रत्येक गोष्ट सत्य आहे. भविष्यातही सत्यच असणार आहे. पण हे तथ्य कोटी कोटी जीवातून एखादा अपवादात्मक जीवच ओळखू शकतो. अहाहा ! त्या परमेश्वराचे रूपही किती चांगले आहे. सुंदर, अति सुंदर ! त्या सौंदर्याचा पार लागू शकत

नाही. त्याला कोणतीही उपमा पुरी पडत नाही. तो अनुपमेय आहे ! हे निर्मल प्रभू परमात्म्या तुझी वाणीही निर्मलाहून निर्मल आहे, निर्मळतम आहे. जो जो प्राणी निर्मल अंतःकरणाने ही नामवाणी कानाद्वारे ऐकतो, नानक म्हणतात, त्याचे सारे जीवन पावित्र्याने उजळून जाते.॥८॥१२॥

॥ सलोकु ॥ संत सरनि जो जनु परै सो जनु उधरनहारु ॥

संत की निंदा नानका बहुरि बहुरि अवतार ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७९)

शब्दार्थ : जनु –लोक मनुष्य, परै –जाते, उधरन हारु –उद्धार होण्यास योग्य, बहुरि बहुरि –वारंवार, अवतार घेतो, जन्म घेतो.

भावार्थ : जी व्यक्ती संतांना शरण जाते, त्या व्यक्तीचा उद्धार होतो. तो जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतो. जी व्यक्ती संतांची निंदा करते, ती व्यक्ती जन्ममरणाच्या चक्रात अडकून पडते.॥१॥

॥ असटपदी ॥ संत कै दूखनि आरजा घटै ॥ संत कै दूखनि जम ते नही छुटै ॥

संत कै दूखनि सुखु सभु जाइ ॥ संत कै दूखनि नरक महि पाइ ॥

संत कै दूखनि मति होइ मलीन ॥ संत कै दूखनि सोभा ते हीन ॥

संत के हते कउ रखै न कोइ ॥ संत कै दूखनि थान भ्रसटु होइ ॥

संत क्रिपाल क्रिपा जे करै ॥ नानक संत संगि निंदकु भी तरै ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७९)

शब्दार्थ : दुखनि – निंदा, चुका, आरजा – आयुष्य, घटै – कमी होते, जम – यम, छुटै – सुटका, मति – बुद्धी, सोभा – आदर मान, हते – हत्या, निर्भर्त्सना दुःख दिल्याने, थान भ्रसटु – स्थान भ्रष्ट, पदावनत.

भावार्थ : संतांचा अनादर केल्याने, त्यांना दुःख दिल्याने, त्यांची निंदा केल्याने निंदकाचे आयुष्य घटते. त्याची यमाच्या पाशातून सुटका होत नाही. संतांच्या निंदकाचे सर्व सुख नष्ट होते आणि तो नरकात जाऊन पडतो. संतांची निंदा करणाऱ्याची बुद्धी मलिन होते. समाजातील त्याचा मानसन्मानही नष्ट होतो. ज्यांची संत निर्भर्त्सना करतात. त्यास कोणीही जवळ करत नाही. संतांची अवहेलना करणारा स्थानभ्रष्ट होतो. नानक सांगतात, संत ज्यांच्यावर कृपा करतात, ते निंदक, संतसंगतीने भवसागर तरून जातात.

संत के दूखन ते मुखु भवै ॥ संत कै दूखनि काग जिउ लवै ॥

संत कै दूखनि सरप जोनि पाइ ॥ संत कै दूखनि त्रिगद जोनि किरमाइ ॥

संत कै दूखनि त्रिसना महि जलै ॥ संत कै दूखनि सभु को छलै ॥

संत कै दूखनि तेजु सभु जाइ ॥ संत कै दूखनि नीचु निचाइ ॥

संत दोखी का थाऊ को नाहि ॥ नानक संत भावै ता ओइ भी गति पाहि ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २७९)

शब्दार्थ : मुखु भवै – तोंड वाकडे होते, काग – कावळा, जिउ – सारखा, लवै – सवय जडते, त्रिगद – किडेमकोडे हीन योनी, त्रिसना – तृष्णा, जलै – जळतो, छलै – छळतो, निचु निचाइ – नीचाहून नीच, थान – स्थान आधार, ता – तर, ओइ – तो, गति पाहि – मुक्त होतो, मुक्ती प्राप्त करतो.

भावार्थ : संतांची निंदा करणाऱ्याचे तोंड वाकडे होते. संतांची निंदा करणारा कावळ्याचे जिणे जगतो. संतांची निंदा करणारे सरपटणाऱ्या प्राण्यांच्या योनीत जन्म घेतात. संतांची निंदा करणारे पुढील जन्मात कृमी कीटकांसारख्या क्षुद्र योनीत जन्म घेतात. संतांची निंदा करणारे सदैव मोहमायेच्या तृष्णेत बुडून जातात. संतांची निंदा करणारे सर्वांचाच छळ करतात. संतांची निंदा करणाऱ्याचे सर्व तेज नष्ट होते व तो नीचाहून नीच होतो. जो संतांची निंदानालस्ती करतो, त्याला कोणीही आधार देत नाही, जवळ करत नाही. नानक सांगतात, जर संतांची कृपा झाली तर असा निंदकही भवसागर पार करून मुक्ती प्राप्त करतो.॥२॥

संत का निंदकु महा अतताई ॥ संत का निंदकु खिनु टिकनु न पाई ॥
 संत का निंदकु महा हतिआरा ॥ संत का निंदकु परमेसुरि मारा ॥
 संत का निंदकु राज ते हीनु ॥ संत का निंदकु दुखीआ अरु दीनु ॥
 संत के निंदक कउ सरब रोग ॥ संत के निंदक कउ सदा बिजोग ॥
 संत की निंदा दोख महि दोखु ॥ नानक संत भावै ता उस का भी होइ मोखु ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८०)

शब्दार्थ : अतताई – त्रास देणारा, खिनु – क्षणभरही, टिकनु – स्थिर, न पाई – शकत नाही, हतिआरा – हत्यारा, हत्या करणारा, मारा – तिरस्कृत, राज – सुख, हीनु – पारखा होतो, दुखिया – दुःखी, दीन – लाचार, बिजोग – वियोग, दोखु – दोष, कुकर्म

भावार्थ : संतांची निंदा करणारा महा आततायी असतो. तो क्षणभरही स्थिर राहू शकत नाही. त्याचे चित्त सदैव सैरभैर असते. संतांचा निंदक महाहत्यारा, महापातकी असतो. प्रत्यक्ष प्रभू परमात्माही अशा संत निंदकाचा तिरस्कार करतो. संतांची निंदा करणारा राजवैभव, ऐश्वर्य यांना पारखा होतो. संतांचा निंदक सदा दुःखी-कष्टी व लाचार होतो. संतांची निंदा करणारा सर्व आधिव्याधींनी ग्रस्त होतो. असा संत-निंदक, प्रभुकृपेस कायमचा पारखा होतो. संतांची निंदा हे सर्वात महान कुकर्म आहे, महापातक आहे. नानक सांगतात, ज्याच्यावर संतांची कृपा होते, अशांनाच मोक्ष प्राप्त होतो.॥३॥

संत का दोखी सदा अपवितु ॥ संत का दोखी किसै का नही मितु ॥
 संत के दोखी कउ डानु लागै ॥ संत के दोखी कउ सभ तिआगै ॥
 संत का दोखी महा अहंकारी ॥ संत का दोखी सदा बिकारी ॥
 संत का दोखी जनमै मरै ॥ संत की दूखना सुख ते टरै ॥
 संत के दोखी कउ नाही ठाउ ॥ नानक संत भावै ता लए मिलाइ ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८०)

शब्दार्थ : अपवितु – अपवित्र, डानु – दण्ड, यमाचा दण्ड, सभ तिआगै – त्यांची सर्वजण संगत सोडतात, बिकारी – विषयविकारात मग्न, टरै – पारखा होतो, ठाउ – स्थान, आधार, लए मिलाइ – परमेश्वराशी मिलन घडवून आणतो.

भावार्थ : जो मनुष्य संतांची निंदा करतो तो सदा अपवित्र असतो. त्याला कोणीही मित्र नसतात. धर्मशास्त्राप्रमाणे चार प्रकारचे दण्ड आहेत. (ऋषि दण्ड, पितृ दण्ड, देव दण्ड व यम दण्ड). संतांची निंदा करणाऱ्यास हे सर्व दण्ड भोगावे लागतात. सर्व लोक अशा माणसाची संगत सोडतात. संतांची निंदा करणारा महाअहंकारी असतो व तो सदैव विषयविकारात लिप्त असतो. त्यास कोणी जवळ करीत नाही. संतांची निंदा करणारा जन्ममरणाच्या फेऱ्यात अडकून पडतो. तो सर्व

सुखांना पारखा होतो. अशा ह्या संत निंदकास कोठेही स्थान नाही. फक्त संतांना दया आली, तर ते त्या दुरात्म्याचे परमेश्वराशी मिलन घडवून आणतात.॥४॥

संत का दोखी अध बीच ते टूटै ॥ संत का दोखी कितै काजि न पहूचै ॥
संत के दोखी कउ उदिआन भ्रमाईऐ ॥ संत का दोखी उझड़ि पाईऐ ॥
संत का दोखी अंतर ते थोथा ॥ जिउ सास बिना मिरतक की लोथा ॥
संत के दोखी की जड़ किछु नाहि ॥ आपन बीजि आपे ही खाहि ॥
संत के दोखी कउ अवरु न राखनहारु ॥ नानक संत भावै ता लए उबारि ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८०)

शब्दार्थ : अध बीच ते- अर्ध्या मधेच, कितै काजि- कोणतेही काम, उदिआन - जंगल, उझड़ि - कुमार्गावर वाईट कामात, थोथा- रिता, मोकळा, लोथा - प्रेत, जड़- पाया, बीजि - पेरले, खाहि - फळ मिळते, राखन हारु- रक्षणकर्ता, वाली, उबारि - रक्षण करतो.

भावार्थ : संतांची निंदा करणाऱ्याची सर्व कामे अर्धवटच राहतात. त्याचे एकही काम तडीस जात नाही. पूर्णत्वास जात नाही. संतांची निंदा करणारा विषयवासनेच्या जंगलात भटकत राहतो. तो सदैव कुमार्गावरच चालत राहतो. संतांची निंदा करणारा जिवंत असूनही मेल्यासारखाच असतो. प्राण निघून गेलेल्या मृत शरीरासारखा असतो. संतांची निंदा करणाऱ्यास कोणतीही जीवननिष्ठा नसते, भक्कम विचार नसतो. स्वतः पेरलेल्या कुकर्मरूपी बीजाचीच कडू फळे त्यास भोगावी लागतात. संतांची निंदा करणाऱ्याचा वाली कोणीही नसतो. संकटकाळी त्याचे रक्षण करणाराही कोणी नसतो. नानक सांगतात, जर संतांनीच मनावर घेतले, संतांनी कृपा केली तर तेच त्याचा उद्धार करू शकतात, अन्य कोणीही नाही.॥५॥

संत का दोखी इउ बिललाइ ॥ जिउ जल बिहून मछुली तड़फड़ाइ ॥
संत का दोखी भूखा नही राजै ॥ जिउ पावकु ईधनि नही ध्रापै ॥
संत का दोखी छुटै इकेला ॥ जिउ बूआडु तिलु खेत माहि दुहेला ॥
संत को दोखी धरम ते रहत ॥ संत का दोखी सद मिथिआ कहत ॥
किरतु निंदक का धुरि ही पड़आ ॥ नानक जो तिसु भावै सोई थिआ ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८०)

शब्दार्थ : बिललाइ - विलाप करतो, रडतो, बिहून- शिवाय, भूखा नही राजै - भूक शमत नाही, तृप्त होत नाही., ईधनि - इंधन, ध्रापै - शांत होणे, छुटै - राहतो, इकेला - एकटा, बुआडु - जळालेला, दुहेला - दुःखी, धरम तेरहत- धर्मविहीन, मिथिआ - असत्य, खोटे, किरतु - केल्याकर्माचे फळ, धुरि ही पड़आ - मुळापासून, तिसु - त्याला, त्या प्रभू परमात्म्यास, थिआ-होते.

भावार्थ : संतांची निंदा करणारे निंदक आपल्या कुकर्मांमुळे इतके हाल भोगतात, तडफडतात, जशी पाण्याबाहेर काढलेली मासोळी. संतांच्या निंदकाची विषयाची भूक कधीही भागत नाही. जसे अग्रीत तुपाची आहुती दिली तर अग्नी शमत तर नाहीच उलट भडकतोच, उफाळून येतो तसाच संतांची स्तुती ऐकून निंदकाची ईर्ष्या अधिक वाढतच राहते. जसं तिळाच्या शेतातील रोगाने मेललेले रोप दुःखीत होते. कोणीही त्याकडे लक्ष देत नाही. त्याच प्रमाणे संतांच्या निंदकाकडे सगळे दुर्लक्ष

करतात. तो जगात एकटाच पडतो. संतांचा निंदक धर्महीन होतो व सदा खोटे बोलतो. संतनिंदकास मुळातच निंदा करण्याची सवय जडलेली असते व त्या कुकर्माची फळे तो जन्मभर भोगत असतो. नानक सांगतात, प्रभू परमेश्वराची जशी इच्छा असेल तसेच घडते.॥६॥

संत का दोखी बिगड़ रूपु होइ जाइ ॥ संत के दोखी कउ दरगह मिलै सजाइ ॥

संत का दोखी सदा सहकाईऐ ॥ संत का दोखी न मरै न जीवाईऐ ॥

संत के दोखी की पुजै न आसा ॥ संत का दोखी उठि चलै निरासा ॥

संत कै दोखि न त्रिसटै कोइ ॥ जैसा भावै तैसा कोई होइ ॥

पड़आ किरतु न मेटै कोइ ॥ नानक जानै सचा सोइ ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८०)

शब्दार्थ : बिगड़रूप - भ्रष्टरूप, दरगह - परमेश्वराचा दरबार, सजाइ - शिक्षा, सहकाईऐ- सदैव रडणे , पुजै - पुरी होणे, उठि चलै - ह्या संसारातून उठून जातो, मरतो, त्रिसटै - तृप्त होणे.

भावार्थ : जो संतजनांची निंदा करतो तो भ्रष्ट होतो, विद्रूप होतो. त्याला प्रभू परमेश्वराच्या दरबारात शिक्षा होते. संतांची निंदा करणारा सदैव दुर्दैवाच्या फेऱ्यात अडकतो व सदैव दुःखी राहतो. तो धड जगतही नाही आणि मरतही नाही. तो जिवंत असूनही मेल्यासारखाच असतो. संतांची निंदा करणाऱ्याची कोणतीही आशा-आकांक्षा पूर्ण होत नाही. तो अखेर निराश होऊनच ह्या जगातून निघून जातो. संतांची निंदा करणारा कधीही तृप्त होत नाही. तो सदैव अस्वस्थ, अतृप्त, अस्थिर असतो. त्या प्रभू परमात्म्याची जशी इच्छा असेल तशी ती व्यक्ती बनते. केलेल्या कर्माचे फळ भोगावेच लागते त्यापासून सुटका नाही. नानक सांगतात, तो सत्यरूप परमेश्वर सर्व काही जाणतो.॥७॥

सभ घट तिस के ओहु करनैहारु ॥ सदा सदा तिस कउ नमसकारु ॥

प्रभ की उसतति करहु दिनु राति ॥ तिसहि धिआवहु सासि गिरासि ॥

सभु कछु वरतै तिस का कीआ ॥ जैसा करे तैसा को थीआ ॥

अपना खेलु आपि करनैहारु ॥ दूसर कउनु कहै बीचारु ॥

जिस नो क्रिपा करै तिसु आपन नामु देइ ॥ बडभागी नानक जन सेइ ॥ ८ ॥१३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८०)

शब्दार्थ : तिस के - त्या परमेश्वराचे, ओहु - तो प्रभू परमात्मा, करनै हारु - करणारा कर्ता, तिस - त्या, उसतति - स्तुती, धिआवहु - ध्यान करा, सासि - श्वास, गिरासि - प्रत्येक श्वासास, वरतै - होते, घडते, थिआ - होते, बीचारु - विचार, सेइ - ते

भावार्थ : ह्या सृष्टीतील सर्व जीव त्यानेच निर्माण केले आहेत. सर्व काही करण्याची केवळ त्याचीच क्षमता आहे. सदासर्वदा त्याला नमस्कार असो. हे प्राण्या! रात्रंदिवस त्या प्रभू परमात्म्याची स्तुती कर. प्रत्येक श्वासोच्छ्वासागणिक त्या प्रभू परमात्म्याचे ध्यान कर. ह्या जगात जे काही दिसते ते सारे त्यानेच निर्माण केले आहे. त्याची इच्छा असेल तसेच सर्व काही घडते. हा सारा संसार ही त्याचीच लीला आहे. काय व्हावे काय घडावे हे तोच ठरवतो. त्याला सल्ला देण्याचा, असं नाही, असं कर, असं सांगण्याची अन्य कोणाचीही क्षमता नाही. तो प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करतो त्यास तो नामभक्तीचे ज्ञान देतो. नानक म्हणतात, ज्यांच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते ते खरोखर मोठे भाग्यवान होत.॥८॥१३॥

॥ सलोकु ॥ तजहु सिआनप सुरि जनहु सिमरहु हरि हरि राइ ॥

एक आस हरि मनि रखहु नानक दुखु भरमु भउ जाई ॥ १ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : सिआनप – शहाणपण, चतुराई, सुरि जनहु – श्रेष्ठ पुरुष, आस – आशा, रख हु – ठेवा

भावार्थ : हे श्रेष्ठ पुरुषांनो ! आपल्या बुद्धीचा अहंकार थोडा बाजूला ठेवा आणि क्षणोक्षणी त्या प्रभू परमात्म्याचे, त्या हरीचे स्मरण करा. नानक सांगतात, त्या एकमात्र हरीवर श्रद्धा ठेवा. त्यामुळेच तुमचा जन्ममरणाचा फेरा चुकेल. सर्व भ्रमापासून तुम्ही मुक्त व्हाल व त्या कळीकाळाचे भय तुम्हास राहणार नाही. ॥१॥

॥ असटपदी ॥ मानुख की टेक ब्रिथी सभ जानु ॥ देवन कउ एकै भगवानु ॥

जिस कै दीअै रहै अघाइ ॥ बहुरि न त्रिसना लागै आइ ॥

मारै राखै एको आपि ॥ मानुख कै किछु नाही हाथि ॥

तिस का हुकमु बुझि सुखु होइ ॥ तिस का नामु रखु कंठि परोइ ॥

सिमरि सिमरि सिमरि प्रभु सोइ ॥ नानक बिघनु न लागै कोइ ॥ १ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : टेक – टेक, आधार, ब्रिथी – व्यर्थ, जानु – जाण, एकै – एकमात्र, अघाइ – तृप्त, बहुरि – परत, मारै – मारते, राखै – रक्षण करतो, किछु – काहीही, तिस – त्याचा, त्या परमेश्वराचा, बिघनु – विघ्न.

भावार्थ : हे मना! ह्या जगात तुला खरा आधार कोणाचा? कोणी व्यक्ती, कोणी माणूस तुला साहाय्य करील अशी व्यर्थ आशा करू नकोस. तुला खरा आधार त्या एकमात्र परमेश्वराचा, हे तू नीट जाण. त्या प्रभू परमात्म्याने जे दिले, जेवढे दिले, त्यात संतोष मान. अधिकाची हाव करू नकोस. तारणारा-मारणारा तो एकमात्र परमेश्वर आहे. माणसाच्या हातात काही नाही. त्या प्रभू परमेश्वराच्या आज्ञेप्रमाणे तू तुझे जीवन व्यतीत कर, त्यानेच तू सुखी होशील. त्याचेच नामस्मरण तुझ्या ओठी राहू दे. सदैव त्या प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणात दंग होऊन जा. नानक सांगतात, असे करणाऱ्याच्या वाटेत कोणतेही विघ्न येत नाही. त्याची जीवनयात्रा निर्विघ्नपणे पार पडते. ॥१॥

उसतति मन महि करि निरंकार ॥ करि मन मेरे सति बिउहार ॥

निरमल रसना अंग्रित पीउ ॥ सदा सुहेला करि लेहि जीउ ॥

नैनहु पेखु ठाकुर का रंगु ॥ साधसंगि बिनसै सभ संगु ॥

चरन चलउ मारगि गोबिंद ॥ मिटहि पाप जपीऐ हरि बिंद ॥

कर हरि करम स्रवनि हरि कथा ॥ हरि दरगह नानक ऊजल मथा ॥ २ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : उसतति – स्तुती, निरंकार – निराकार प्रभू परमेश्वर, सति – सत्य, सदा अस्तित्वात असलेला परमेश्वर, बिउहार – व्यवहार, सुहेला – सुखी, नैनहु – डोळ्यांनी, पेखु – पाहा, रंगु – बहुरंगी जग, बिनसै – नाश होतो, चलउ – चाला, मारगि – मार्ग, बिंद – काही वेळ, थोडा वेळ

भावार्थ : हे मना! तू सदा अंतरात त्या निराकार प्रभू परमात्म्याची स्तुती कर आणि मनापासून त्या सदा अस्तित्वात असलेल्या प्रभू परमात्म्यास चांगला वाटेल असा व्यवहार कर. हे जिव्हे! तू नामाचे अमृत प्राशन कर आणि आपले जीवन

सदासर्वदा सुखी, संतोषमय बनव. हे डोळ्यांनो! तुम्ही सदैव त्या प्रभू परमात्म्याच्या लीला पाहा. संतसज्जनांच्या संगतीत राहून ह्या जगाच्या मोहमायेपासून दूर राहा. हे चरणांनो! त्या गोविंदाच्या मार्गाने जा. क्षणभर का होईना हरिनामाचा जप करा. त्याने सर्व पापांचा नाश होईल. हातांनो! सदैव देवाने सांगितलेले कर्म करा. कानांनो! हरिकथा श्रवण करा. नानक सांगतात, असे करणारा माणूस उजळ माथ्याने प्रभूच्या दरबारात प्रवेश करील.॥२॥

बडभागी ते जन जग माहि ॥ सदा सदा हरि के गुन गाहि ॥
 राम नाम जो करहि बीचार ॥ से धनवंत गनी संसार ॥
 मनि तनि मुखि बोलहि हरि मुखी ॥ सदा सदा जानहु ते सुखी ॥
 एको एकु एकु पछानै ॥ इत उत की ओहु सोझी जानै ॥
 नाम संगि जिस का मनु मानिआ ॥ नानक तिनहि निरंजनु जानिआ ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : बडभागी – महाभाग्यवान, बीचार – विचार, गनी – गणले, जातात, जान हु – जाणले जातात, ओळखले जातात. पछानै – ओळखतो, इत – इहलोक, उत – परलोक, ओहु – तो, जानै – जाणतो, मानिआ – एकरूप झाले, तिनही – त्याने.

भावार्थ : जो सदैव हरिगुण गातो, तो जगात महाभाग्यवंत ठरतो. ज्यांच्या मनात सदैव रामनामाचा विचार असतो, तो खरा श्रीमंत होय. ज्याच्या तन-मनात सदैव हरी आहे, मुखाने हरिनामाचे स्मरण करत आहे, तो सदैव सुखी असतो. एकमात्र परमेश्वर सर्व काळात स्थित आहे हे जो जाणतो, त्याला इह-परलोकाचे ज्ञान होते. ज्याचे मन प्रभुनामाशी एकरूप झाले आहे, नानक म्हणतात, त्याने त्या निरंजन प्रभू परमात्म्यास जाणले.॥३॥

गुर प्रसादि आपन आपु सुझै ॥ तिस की जानहु तिसना बुझै ॥
 साधसंगि हरि हरि जसु कहत ॥ सरब रोग ते ओहु हरि जनु रहत ॥
 अनदिनु कीरतनु केवल बख्यानु ॥ ग्रिहसत महि सोई निरबानु ॥
 एक उपरि जिसु जन की आसा ॥ तिस की कटिऐ जम की फासा ॥
 पारबहम की जिसु मनि भूख ॥ नानक तिसहि न लागहि दूख ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : सुझै – समजते, जानहु – जाणा, बुझै – नाहिशी होते, रहत – रहत, नाहीशी होतात, अनुदिनु – रोज, बख्यानु – उच्चारतो, ग्रिहसत – गृहस्थ, एक – परमेश्वर, जिसु – ज्या, आसा – आशा, कटिऐ – तुटतात.

भावार्थ : गुरुकृपेने जो स्वतःचे आत्मस्वरूप ओळखतो, तो मायामोहाच्या तृष्णेतून मुक्त झाला असे ओळखा. जो सदासर्वकाळ हरियश गातो, तो सर्व भवरोगांपासून सुरक्षित राहतो. जो सदासर्वकाळ हरिनामकीर्तन करतो, मुखाने हरिनामाचा उच्चार करतो, तो ह्या भवसागरात राहूनही, गृहस्थाश्रमात असूनही, निर्वाणपद प्राप्त करतो. ज्याचा सदैव एकमात्र परमेश्वरावर भरोसा असतो, त्याची यमपाशातून मुक्तता होते. ज्याच्या मनात त्या परब्रह्माची इच्छा असते, भूक असते. नानक सांगतात, तो सर्व दुःखातून मुक्त होतो.॥४॥

जिस कउ हरि प्रभु मनि चिति आवै ॥ सो संतु सुहेला नही डुलावै ॥
जिसु प्रभु अपुना किरपा करै ॥ सो सेवकु कहु किस ते डरै ॥
जैसा सा तैसा द्रिसटाइआ ॥ अपुने कारज महि आपि समाइआ ॥
सोधत सोधत सोधत सीझिआ ॥ गुर प्रसादि ततु सभु बूझिआ ॥
जब देखउ तब सभु किछु मूलु ॥ नानक सो सूखमु सोई असथूलु ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : जिस – ज्या, कउ – कोणा, सुहेला – सुखी, डुलावै – घाबरतो, किस ते – कोणालाही, डरै – घाबरणे, द्रिसटाइआ – दिसतो, सोधत – विचार करता, सिझिआ – यशस्वी होतो, ततु – तत्त्व, बुझिआ – ज्ञान प्राप्त होते, सुखमु – सूक्ष्म, असथूलु – स्थूल.

भावार्थ : ज्या मानवाच्या मनात सदैव प्रभू परमात्म्याचाच विचार असतो, तो खरा संत होय. तो सदैव सुखी असतो, सर्व भीतीपासून मुक्त असतो. ज्या सेवकावर प्रभूची कृपा होते तो मग कधी कोणाला कसा घाबरेल? अशा सेवकास परमेश्वराचे सत्य स्वरूप समजून येते. त्याला कळते, की प्रभू परमात्मा आपल्याच कार्यात मग्न आहे. साधक जसजसा विचार करतो, तसतसे त्यास हे ज्ञान प्राप्त होते. गुरुकृपेने अशा सेवकास ह्या साऱ्या सृष्टीच्या मूळ तत्त्वाचा बोध होतो व तो जे पाहतो ते सर्व प्रभुमय आहे ह्याचे त्यास ज्ञान प्राप्त होते. नानक सांगतात – हे सर्व स्थूल स्वरूप जग हा त्या सूक्ष्मरूप परमात्म्याचेच रूप आहे. ह्या सर्व पसान्यात तोच एक सर्वत्र स्थित आहे. ॥५॥

नह किछु जनमै नह किछु मरै ॥ आपन चलितु आप ही करै ॥
आवनु जावनु द्रिसटि अनद्रिसटि ॥ आगिआकारी धारी सभ स्रिसटि ॥
आपे आपि सगल महि आपि ॥ अनिक जुगति रचि थापि उथापि ॥
अबिनासी नाही किछु खंड ॥ धारण धारि रहिओ ब्रहमंड ॥
अलख अभेव पुरख परताप ॥ आपि जपाए त नानक जाप ॥६ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८१)

शब्दार्थ : नह – नाही, किछु – कोणी, चलितु – खेळ, लीला, द्रिसटि – दृश्यमान जग, अनद्रिसटि – अदृश्य जग, सूक्ष्म जग, अनिक – अनेक, थापि – स्थापन करतो, जन्माला घालतो, उत्पन्न करतो, उथापि – नष्ट करणे, खंड – तुकडे, नाश, धारि – रचना, अभेव – भेदरहित, अलख – जाणता न येण्याजोगा.

भावार्थ : ह्या जगात वास्तविक कोणीही जन्मत नाही, कोणीही मरत नाही. हा सारा त्या प्रभू परमात्म्याचा खेळ आहे. तोच जीवांना जन्म-मरण देतो. ह्या जगात नवनवीन गोष्टी निर्माण होतात, नष्ट होतात. ही दृश्य-अदृश्य सृष्टी हे सारे त्या प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेने होत असते. तो प्रभू परमात्मा निर्लेप आहे. सर्वव्याप्त आहे. तो सर्व जीवांना निर्माण करून त्यातच स्थित असतो. नवनवीन गोष्टी निर्माण करतो. जुन्या मोडून टाकतो. हा त्याचा खेळ अविरोध चालूच असतो. प्रभू परमात्मा अविनाशी आहे. त्याचे भाग पडत नाहीत. तो सदैव अखंड आहे. हे सारे ब्रह्मांड तोच निर्माण करतो, त्याची धारणा करतो. तो प्रभू, प्रतापीपुरुष, भेदरहित, अनाकलनीय आहे. नानक म्हणतात, त्या प्रभू परमात्म्याची ज्याच्यावर कृपा होते, त्यालाच नामजपाची गोडी लागते. ॥६॥

जिन प्रभु जाता सु सोभावंत ॥ सगल संसारु उधरै तिन मंत ॥
प्रभ के सेवक सगल उधारन ॥ प्रभ के सेवक दूख बिसारन ॥

खंड २ [३३५]

आपे मेलि लए किरपाल ॥ गुर का सबदु जपि भए निहाल ॥
उन की सेवा सोई लागै ॥ जिस नो क्रिपा करहि बडभागै ॥
नामु जपत पावहि बिस्रामु ॥ नानक तिन पुरख कउ ऊतम करि मानु ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : जिन – ज्याने, जाता – जाणले, ओळखले, तिन मंत – त्याच्या उपदेशाने, उधारन – उद्धार करणारा, दूख बिसारन – दुःखे नाश करणारा, मेलि – मिळवून घेतो, एकरूप करून घेतो, निहाल – आनंदी, सुखी.

भावार्थ : ज्याने प्रभू परमात्म्याचे सत्यस्वरूप जाणले आहे, तो जगात आदरास प्राप्त होतो. त्याच्या उपदेशाने साऱ्या जगाचा उद्धार होतो. असा हा प्रभू परमात्म्याचा सेवक सगळ्यांच्या उद्धाराची क्षमता राखतो. तो सगळ्यांची सगळी दुःखे नाहीशी करतो. अशा सेवकास प्रभू परमात्मा आपल्या जवळ स्थान देतो. असा सेवक गुरूकडून प्राप्त झालेल्या नामजपाने सदैव आनंदात, उत्साहात असतो. ज्याच्यावर महाभाग्याने प्रभू परमात्मा कृपा करतो, अशीच व्यक्ती वर वर्णन केलेल्या प्रभुसेवकांचे सेवेत रूजू होते. जी व्यक्ती नामजपाने परमपद प्राप्त करते, नानक म्हणतात, ती व्यक्ती सर्वोत्तम होय. ॥७॥

जो किछु करै सु प्रभ कै रंगि ॥ सदा सदा बसै हरि संगि ॥
सहज सुभाइ होवै सो होइ ॥ करणैहारु पछाणै सोइ ॥
प्रभ का कीआ जन मीठ लगाना ॥ जैसा सा तैसा दिसटाना ॥
जिस ते उपजे तिसु माहि समाए ॥ ओइ सुख निधान उनहू बनि आए ॥
आपस कउ आपि दीनो मानु ॥ नानक प्रभ जनु एको जानु ॥८ ॥१४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : सहज सुभाई – सहज स्वाभाविक, होवै सो होई – जसे होणार तसे होते, करणैहारु – कर्ताकरविता, पछाणै – ओळखतो, योग्य वाटते, दिसटाना – दिसते, ओइ – तो.

भावार्थ : खरा सेवक जे काही करतो ते प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून करतो. तो सदासर्वदा हरीच्याच विचारात मग्न असतो. खरा सेवक, जे काही सहज स्वाभाविकपणे घडते ते त्या प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेप्रमाणे, त्याला जे योग्य वाटते त्याप्रमाणे घडते, असे जाणतो. त्याला, त्या सेवकाला प्रभू परमात्म्याने केलेली प्रत्येक गोष्ट योग्य वाटते, चांगलीच वाटते. कारण त्या प्रभूचे सर्व व्यापक स्वरूप त्याने ओळखलेले असते. तो सेवक, ज्याला त्या प्रभू परमात्म्याने निर्माण केले, त्या परमेश्वराशी एकरूप होऊन जातो. त्या परमेश्वराचा सुखाचा ठेवा त्यास प्राप्त होतो. अशा सेवकाचा प्रभू परमात्मा आदरपूर्वक स्वीकार करतो. नानक सांगतात, असे सेवक व परमेश्वर हे एकरूपच असतात हे लक्षात ठेवा. ॥८॥१४॥

॥ सलोकु ॥ सरब कला भरपूर प्रभ बिरथा जाननहार ॥
जा कै सिमरनि उधरीए नानक तिसु बलिहार ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : कला – शक्ती, ताकद, बिरथा – व्यथा, दुःख, जाजनहार – जाणतो, उधरीए – उद्धार होतो, जा कै – ज्याच्या.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा सर्व शक्तिमान आहे. साऱ्या जीवांच्या व्यथा, दुःख तो जाणतो. त्याच्या स्मरणाने जीवाची

भवतापातून मुक्तता होते. त्याचा उद्धार होतो. नानक म्हणतात, त्या प्रभू परमात्म्यास मी अनन्यभावाने शरण जातो. त्यापुढे नतमस्तक होतो.॥१॥

॥असटपदी ॥ टूटी गाढनहार गोपाल ॥ सरब जीआ आपे प्रतिपाल ॥
सगल की चिंता जिसु मन माहि ॥ तिस ते बिरथा कोई नाहि ॥
रे मन मेरे सदा हरि जापि ॥ अबिनासी प्रभु आपे आपि ॥
आपन कीआ कछू न होइ ॥ जे सउ प्राणी लोचै कोइ ॥
तिसु बिनु नाही तैरै किछु काम ॥ गति नानक जपि एक हरि नाम ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : टूटी – तुटलेली, गाढनहार – जोडणारा, बिरथा – निराश, रिक्त हस्ते, शिवाय, सउ – शेकडो, लोचै – इच्छा करतो, तिसु – त्याच्या, बिनु – विना, गति – मुक्ती, तैरै – तुझ्या.

भावार्थ : ह्या संसारात जीवन जगत असताना मायामोहाच्या बंधनाने जीवाचा प्रभू परमात्म्याशी असलेला संबंध तुटतो. पण तो प्रभू गोपाल तो तुटलेला संबंध परत जोडतो. तो प्रभू परमात्मा आपण स्वतः सर्व जीवांचा प्रतिपाल करतो. त्या प्रभू परमात्म्यास सर्व जीवांची चिंता असते. तो सर्वांना सर्व काही देतो. कोणासही निराश करत नाही. त्याला शरण जाणाऱ्याचे सर्व मनोरथ तो पूर्ण करतो. हे माझ्या मना! तू त्या प्रभू परमात्म्याचा सदैव जप कर. तो अविनाशी आहे. सर्वत्र विराजमान आहे. सर्व शक्तिमान आहे. त्याचा सारखा तो एकमेव आहे. त्याच्या सारखा अन्य कोणी नाही. जर कोणा प्राण्याची अशी कल्पना असेल की तो सर्व काही करू शकतो, तर, ती केवळ भ्रंती आहे. खरोखर मानवप्राणी काहीही करू शकत नाही. अगदी शेकडो वेळा प्रयत्न करूनही तो काहीही करू शकत नाही. त्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपेशिवाय काहीही होत नाही. त्या प्रभू परमात्म्याच्या स्मरणाशिवाय, त्याची कृपायाचना केल्याशिवाय, माणसाने केलेल्या कोणत्याही कार्यास काहीही अर्थ नाही. नानक सांगतात, सद्गती प्राप्त करण्याचा एकमेव मार्ग म्हणजे हरिनामाचा जप. हे मानवा! तू हरिनामाचा जप कर आणि ह्या भवसागरातून मुक्त हो.॥१॥

रुपवंतु होइ नाही मोहै ॥ प्रभ की जोति सगल घट सोहै ॥
धनवंता होइ किआ को गरबै ॥ जा सभु किछु तिस का दीआ दरबै ॥
अति सूरु जे कोऊ कहावै ॥ प्रभ की कला बिना कह धावै ॥
जे को होइ बहै दातारु ॥ तिसु देनहारु जानै गावारु ॥
जिसु गुर प्रसादि तूटै हउ रोगु ॥ नानक सो जनु सदा अरोगु ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : नाही मोहै – गर्व न करणे, अभिमान न बाळगणे, सोहै – शोभून दिसते, गरबै – गर्व करणे, जा – जे काही आहे, दरबै – द्रव्य, धन, सूरु – शूर, बहादूर, कहावै – म्हणवतो, कह – कोठे, धावै – धावते, होइ बहै – मानतो समजतो, दातारु – दानशूर, देनहारु – देणारा, जानै – ओळखा, समजा, गावारु – मूर्ख, जिसु – ज्याचा, गुर प्रसादि – ईश्वरीकृपेने, तूटै – तुटते, नष्ट होते. हउ – हाव, अहंकार, अरोगु – आरोग्यपूर्ण.

भावार्थ : एखादा माणूस रूपवान असेल, सुंदर असेल तरी त्याने आपल्या सौंदर्याचा अभिमान बाळगू नये. कारण प्रत्येक

जीवात त्या प्रभूच्या ज्योतीचा प्रकाश तेवत आहे त्यामुळे प्रत्येक व्यक्ती ही सुंदरच आहे. जर कोणी एखादा धनवान असेल तर त्याने त्या धनाचा गर्व का बाळगावा? अरे, ते सारे धन हे तर त्या प्रभू परमात्म्यानेच तुला दिले आहे. ते सारे त्याचेच आहे. कोणी एखादा स्वतःस मोठा महापराक्रमी, योद्धा, शूर वीर समजत असेल, तर त्याने हे नीट लक्षात घ्यावे की प्रभू कृपेशिवाय तो काहीही करू शकत नाही. जर कोणी स्वतःला मोठा दानशूर म्हणवत असेल, तर तो त्याचा मूर्खपणाच होय. कारण सर्व काही देणारा खरा दाता तो एकमात्र प्रभू परमात्माच आहे. प्रभुकृपेने ज्याचा अहंकाररूपी रोग नष्ट झाला, नानक सांगतात, तोच खरे निरामय जीवन जगतो.॥२॥

जिउ मंदर कउ थामै थंमनु ॥ तिउ गुर का सबदु मनहि असथंमनु ॥
जिउ पाखाणु नाव चडि तरै ॥ प्राणी गुर चरण लगतु निसतरै ॥
जिउ अंधकार दीपक परगासु ॥ गुर दरसनु देखि मनि होइ बिगासु ॥
जिउ महा उदिआन महि मारगु पावै ॥ तिउ साधू संगि मिलि जोति प्रगटावै ॥
तिन संतन की बाछउ धूरि ॥ नानक की हरि लोचा पूरि ॥३॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : जिउ – जसे, मंदर – घर, थामै – आधार, थंमनु – स्तंभ, खांब, वासा, गुर का सबदु – गुरुवचन, गुरुपदेश, असथंमनु – आधाराचा वासा, पाखाणु – पाषाण, नाव – नौका, चडि – चढून, आधार देऊन, तरै – तरून जातो, लगतु – आधारे, बिगासु – विकास, उदिआन – जंगल, मारगु – रस्ता, मार्ग.

भावार्थ : जसा कोणत्याही वास्तूस खांबाचा आधार असतो, तसा गुरूचा शब्द हा मनाचा आधार असतो. दगड पाण्यात टाकला तर तो बुडतो. पण तोच दगड नावेत ठेवला तर मात्र तो तरून जातो. तसेच गुरुचरणांचा आसरा घेतलेला भक्त भवसागर तरून जातो. ज्याप्रमाणे दिव्याचा प्रकाश अंधकार नाहीसा करतो. त्याप्रमाणे गुरुदर्शनाने भक्ताच्या मनाचा विकास होतो. मनात परमेश्वरी ज्योतीचा प्रकाश पडतो. ज्या प्रमाणे भयाण जंगलात माणूस स्वप्रयत्नाने रस्ता शोधतो. त्याप्रमाणे संतसज्जनांच्या संगतीने भक्त आपल्या अंतःकरणातील ती परमात्म स्वरूपाची ज्योत प्रज्वलित करतो. नानक सांगतात, हे प्रभो! अशा संतसज्जनांची चरणधूळ मला प्राप्त होवो, ही माझी इच्छा पूर्ण कर.

मन मूरख काहे बिललाईऐ ॥ पुरब लिखे का लिखिआ पाईऐ ॥
दूख सूख प्रभ देवनहारु ॥ अवर तिआगि तू तिसहि चितारु ॥
जो कछु करै सोई सुखु मानु ॥ भूला काहे फिरहि अजान ॥
कउन बसतु आई तरै संग ॥ लपटि रहिओ रसि लोभी पतंग ॥
राम नाम जपि हिरदे माहि ॥ नानक पति सेती घरि जाहि ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८२)

शब्दार्थ : काहे – कां?, बिललाईऐ – विलाप करतोस, पुरब लिखे – पूर्वजन्मी केलेल्या, लिखिआ – लिहिलेले, पाईऐ – प्राप्त होते, देवनहारु – देणारा, अवर – अन्य, तिआगि – त्यागून, चितारु – चित्ती धर, आठव, भूला फिरहि – विसरून फिरतोस, अजान – अज्ञानी, अडाणी वेडा, लपटि रहिओ – चिकटून राहतोस, पति सेती – आदरपूर्वक, घरि – परमेश्वराचे घरी, जाहि – जाशील.

भावार्थ : हे वेड्या मना! का विलाप करतोस ? तू पूर्वजन्मी जी कर्मे केलीस त्याचा जो हिशोब प्रभू दरबारी लिहिला गेला,

त्याचीच फळे तू ह्या जन्मी भोगतो आहेस. सुख-दुःख सर्व काही देणारा तो एकमात्र प्रभू परमात्मा आहे. अन्य सर्वांचा त्याग कर आणि त्या एकमात्र परमेश्वरास चित्तात दृढ कर. तो जे काही करतो त्यातच सुख मान. अरे वेड्या का उगाच ह्या मोहमायेत भ्रमिष्टासारखा फिरतोस ? अरे ह्या मायावी जगातील कोणती वस्तू शेवटी तुझ्या बरोबर येणार आहे ? काहीही येणार नाही. हे नीट लक्षात घे. मग लोभी भ्रमरासारखा ह्या मायारसास का घट्ट चिकटून बसतोस ? नानक सांगतात, हे प्राण्या ! तू हृदयात रामनाम धारण कर. त्यानेच तू परमेश्वराच्या घरी, निजधामी सन्मानाने प्रवेश करशील.॥४॥

जिसु वखर कउ लैनि तू आइआ ॥ राम नामु संतन घरि पाइआ ॥
तजि अभिमानु लेहु मन मोलि ॥ राम नामु हिरदे महि तोलि ॥
लादि खेप संतह संगि चालु ॥ अवर तिआगि बिखिआ जंजाल ॥
धंनि धंनि कहै सभु कोइ ॥ मुख ऊजल हरि दरगह सोइ ॥
इहु वापारु विरला वापारै ॥ नानक ता कै सद बलिहारै ॥५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८३)

शब्दार्थ : वखर – वस्तू, सामान, लैनि – घेण्यास खरेदी करण्यास, आइआ – आलास, पाइआ – प्राप्त होते, मिळते, लेहु – घे, खरेदी कर, मन मोलि – मनचे मोल मोजून, तोलि – पारखून ठेव, लदि खेप – व्यापाराचा माल, बिखिआ जंजाल – विषय विकाररूपी धंदा, धंनि – धन्य, ताकै – त्याला.

भावार्थ : हे प्राण्या! जी वस्तू खरेदी करण्यासाठी तू ह्या विश्वाच्या बाजारात आला आहेस, ती वस्तू – रामनाम – तुला संतसज्जनांचे घरीच मिळेल. अन्य कोठेही नाही. अंहकार सोडून दे आणि जिवाच्या मोलाने ती वस्तू – रामनाम – खरेदी कर आणि आपल्या हृदयाशी घट्ट धरून ठेव. हाच माल घेऊन तू संतांच्या संगतीने चाल. अन्य विषयांचा त्याग कर. असे केलेस तर सारे जग तुझी प्रशंसा करील. तुला धन्य, धन्य म्हणतील आणि तू उजळ माथ्याने प्रभू परमेश्वराचे दरबारी पोहोचशील. हा नामाचा व्यापार काही वेगळाच आहे आणि असा व्यापार करणारे व्यापारीही विरलेच. नानक सांगतात, अशा लोकांवर जीव ओवाळून टाकावा.॥५॥

चरन साध के धोइ धोइ पीउ ॥ अरपि साध कउ अपना जीउ ॥
साध की धूरि करहु इसनानु ॥ साध ऊपरि जाईऐ कुरबानु ॥
साध सेवा वडभागी पाईऐ ॥ साधसंगि हरि कीरतनु गाईऐ ॥
अनिक बिघन ते साधू राखै ॥ हरि गुन गाइ अंम्रित रसु चाखै ॥
ओट गही संतह दरि आइआ ॥ सरब सूख नानक तिह पाइआ ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८३)

शब्दार्थ : धोइ – धुऊन, पीउ – प्यावे, अरपि – अर्पण करणे, धूरि – पायाची धूळ, इसनानु – स्नान, कुरबानु – जीव ओवाळून टाकावा, वडभागी – मोठ्या भाग्याने, अनिक – अनेक, बिघन – विघ्न, राखै – रक्षण करतो, चाखै – चाखतो, प्राशन करतो, ओट – आश्रय, आधार.

भावार्थ : संतजनांचे पाय धुऊन ते चरणतीर्थ प्राशन करावे. संतजनांचे चरणी आपला जीव समर्पित करावा. संतसज्जनांच्या चरणधुळीने स्नान करावे. संतजनांवर जीव ओवाळून टाकावा. मोठ्या महत्भाग्याने संतजनांची सेवा करण्याची संधी प्राप्त होते. संतसंगतीत हरिकीर्तन करावे. जो मानव हरिगुण गातो, तो अमृतरसाचे प्राशन करतो. जो संतजनांचा आश्रय घेतो, जो संतजनांचे दारी विनम्र होतो, नानक सांगतात, अशा माणसास सर्व सुखांची प्राप्ती होते.॥६॥

मिरतक कउ जीवालनहार ॥ भूखे कउ देवत अधार ॥
 सरब निधान जा की द्रिसटी माहि ॥ पुरब लिखे का लहणा पाहि ॥
 सभु किछु तिस का ओहु करनै जोगु ॥ तिसु बिनु दूसर होआ न होगु ॥
 जपि जन सदा सदा दिनु रैणी ॥ सभ ते ऊच निरमल इह करणी ॥
 करि किरपा जिस कउ नामु दीआ ॥ नानक सो जनु निरमलु थीआ ॥ ७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८३)

शब्दार्थ : मिरतक – मृत, मेलेला, जीवालनहार – जीवन देणारा, जिवंत करणारा, भूखे – भुकेलेला, उपाशी, देवत – देतो, निधान – संपत्ती, खजिना, ऐश्वर्य, लहणा – फळ, घेणे ओहु – तोच, करनै जोगु – करण्यायोग्य, करणारा, तिसु – त्याच्या, रैणी – रात्र, दिनु रैणी – दिवसरात्र.

भावार्थ : प्रभू परमात्मा मुडद्यालाही जीवन देतो. भुकेलेल्यांचा आधार बनतो. त्याच्या केवळ नेत्रकटाक्षात सारे ऐश्वर्य साठवलेले आहे. पण ज्या व्यक्तीच्या भाग्यात पूर्वकर्मानुसार तसे लिहिलेले असेल त्यासच तो प्राप्त होतो. सारे काही त्या प्रभू परमात्म्याचेच आहे. केवळ तो आणि तोच सर्व काही करू शकतो. त्याच्या शिवाय हे सर्व करू शकणारा कोणी अन्य ह्यापूर्वी झाला नाही, भविष्यातही होणार नाही. त्याच्यासारखा केवळ तोच. हे जीवा! तू सदासर्वदा रात्रंदिवस त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याचा जप कर. सर्व कामात हेच एकमेव कार्य सर्वश्रेष्ठ, निर्मळ कार्य होय. नानक सांगतात, त्याचेच जीवन कृतार्थ होते, ज्याला तो प्रभू परमात्मा कृपावंत होऊन नामसाधना देतो. ॥७॥

जा कै मनि गुर की परतीति ॥ तिसु जन आवै हरि प्रभु चीति ॥
 भगतु भगतु सुनीऐ तिहु लोइ ॥ जा कै हिरदै एको होइ ॥
 सचु करणी सचु ता की रहत ॥ सचु हिरदै सति मुखि कहत ॥
 साची द्रिसटि साचा आकारु ॥ सचु वरतै साचा पासारु ॥
 पारब्रह्म जनि सचु करि जाता ॥ नानक सो जनु सचि समाता ॥ ८ ॥ १५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८३)

शब्दार्थ : जा कै – ज्याच्या, परतीति – विश्वास, श्रद्धा, चिति – चित्तात, तिहु लोई – तिन्ही लोक, ता की – त्याची, वरतै – वर्तन, वागणे, आकारु – सृष्टीचा सर्व पसारा, पासारु – व्याप, विस्तार.

भावार्थ : ज्याच्या मनात प्रभू परमात्म्याबद्दल दृढ विश्वास आहे, प्रेम आहे, त्याच्या चित्तात स्वयं प्रभू परमात्म्याचा वास असतो. ज्याच्या हृदयात तो एकमात्र प्रभू परमात्मा वास करतो, त्यालाच तिन्ही लोक श्रेष्ठ भक्त म्हणून ओळखतात. अशा ह्या श्रेष्ठ भक्ताचे सारे वागणे, राहणे हे प्रभुरंगाने रंगलेले असते. त्याची कर्मे ही सत्यरूप असतात. त्याच्या हृदयात सदैव तो सत्यरूप परमेश्वर असतो. त्याच्या मुखातून सदा सत्यवचन बोलले जाते. अशा माणसाचा सारा व्यापही सत्याचेच दर्शन घडवितो. नानक सांगतात, ज्याने त्या परब्रह्माचे सत्यस्वरूप जाणले, तो अंती त्या सत्यस्वरूपात विलीन होतो. प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो, मुक्त होतो. ॥८॥१५॥

॥ सलोकु ॥ रूपु न रेख न रंगु किछु त्रिहु गुण ते प्रभु भिन ॥
 तिसहि बुझाए नानका जिसु होवै सुप्रसन्न ॥ १॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८३)

शब्दार्थ : रेखा – रेखा, तिहु गुण – तीन गुण (रजो, स्ततो, तमोगुण), बुझाए – समजावतो, सुप्रसन – प्रसन्न.

भावार्थ : प्रभू परमात्मा कसा आहे हे सांगताना श्री गुरुनानक सांगतात, त्या परमेश्वरास कोणतेही विशिष्ट रूप नाही. तो 'अरूप' आहे. त्याला कोणताही एक आकार नाही, तो निराकार आहे. त्याला कोणताही रंग नाही, साऱ्या रंगात तोच आहे. तो तीनही सत्त्व, रज, तम, गुणांपासून भिन्न आहे. त्या प्रभू परमात्म्यास जाणण्याचे सामर्थ्य कोणातही नाही. तो प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करतो, त्यास तो आपल्या सत्य स्वरूपाचे ज्ञान देतो.॥१॥

॥असटपदी ॥ अबिनासी प्रभु मन महि राखु ॥ मानुख की तू प्रीति तिआगु ॥

तिस ते परै नाही किछु कोइ ॥ सरब निरंतरि एको सोइ ॥

आपे बीना आपे दाना ॥ गहिर गंभीरु गहीरु सुजाना ॥

पारब्रह्म परमेसुर गोबिंद ॥ क्रिपा निधान दइआल बखसंद ॥

साध तेरे की चरनी पाउ ॥ नानक कै मनि इहु अनराउ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८३)

शब्दार्थ : अबिनाशी – अविनाशी, परै – पलिकडे, निरंतरि – एकरूप, एको – एकमात्र, सोइ – तोच, बीना – ओळखणारा, दाना – शहाणा, समजूतदार, गहरु – नितांत, सुजाना – ज्ञानी, बखसंद – क्षमा करणारा, क्षमाशील, अनराउ – अनुराग, प्रेम. इच्छा.

भावार्थ : हे जीवा! तू त्या अविनाशी प्रभूस आपल्या मनात धारण कर. तुझ्या अवतीभवती असणाऱ्या माणसांच्या मोहात पडू नकोस. अरे, त्या प्रभू परमात्म्याशिवाय ह्या जगात अन्य काहीही नाही. ह्या सृष्टीतील सर्व वस्तूत, सर्व जीवात तोच एकमात्र विराजमान आहे. तो प्रभू परमात्मा सर्व सृष्टीची देखभाल करतो. कोणाला काय हवे आहे ते तोच जाणतो व ते देणाराही तोच एकमेव आहे. तो घनगंभीर आहे, परमज्ञानी आहे. तो परब्रह्म परमेश्वर गोविंद, अत्यंत कृपाळू, दयाळू व क्षमाशील आहे. नानक म्हणतात, हे परमेश्वरा! मी संतांच्या चरणी लीन व्हावे हीच माझ्या मनीची एकमेव इच्छा आहे.॥१॥

मनसा पूरन सरना जोग ॥ जो करि पाइआ सोई होगु ॥

हरन भरन जा का नेत्र फोरु ॥ तिस का मंत्रु न जानै होरु ॥

अनद रूप मंगल सद जा कै ॥ सरब थोक सुनीअहि घरि ता कै ॥

राज महि राजु जोग महि जोगी ॥ तप महि तपीसरु ग्रिहसत महि भोगी ॥

धिआइ धिआइ भगतह सुखु पाइआ ॥ नानक तिसु पुरख का किनै अंतु न पाइआ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८४)

शब्दार्थ : मनसा – मनीषा, मनातील इच्छा, सरना जोग – शरण देण्यायोग्य, करि – हातात, पाइआ – प्राप्त केले, सोइ – तेच, होगु – होते, हरन – नाश, भरन – पोषण, फोरु – क्षण, कटाक्ष, होरु – अन्य कोणी, अनद – आनंद, सद – सदा, जा कै – ज्याचे, थोक – वस्तू, सुनी आह – आम्ही एकतो, तपीसरु – महातपस्वी, ग्रिहसत – गृहस्थ, धिआइ – ध्यान करणे, तिसु – त्या, किनै – कोणीही.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा सर्व जीवांच्या मनोकामना पूर्ण करतो. शरण आलेल्याचे रक्षण करतो, जीवांचे भरण पोषण करतो. तो जे ठरवतो तेच होते. तो निमिषार्धात उत्पन्न करतो वा नष्टही करतो त्या प्रभू परमात्म्याचे रहस्य मात्र अन्य कोणीही जाणू शकत नाही. तो प्रभू परमात्मा आनंदरूप आहे. मंगलस्वरूप आहे. त्याच्याकडे कशाचीही कमतरता नाही. सर्व काही

त्याच्याकडे भरपूर उपलब्ध आहे. किती आहे त्याला पारावारच नाही. तो राजांचा महाराजा आहे, योग्यांमधील महायोगी आहे, तपस्व्यांमधील महातपस्वी आहे, तर गृहस्थामधील महाभोगी आहे. अशा ह्या परमेश्वराचे ध्यान करून करून भक्त परमसुख प्राप्त करतो. नानक सांगतात, त्या परमपुरुषाचा, त्या प्रभू परमात्म्याचा कोणासही पार लागत नाही. त्याचे कोणासही पूर्ण ज्ञान होत नाही. कितीही वर्णन केले तरी तो त्या पलीकडे आहे.॥२॥

जा की लीला की मिति नाहि ॥ सगल देव हारे अवगाहि ॥
 पिता का जनमु कि जानै पूतु ॥ सगल परोई अपुनै सूति ॥
 सुमति गिआनु धिआनु जिन देइ ॥ जन दास नामु धिआवहि सेइ ॥
 तिहु गुण महि जा कउ भरमाए ॥ जनमि मरै फिरि आवै जाए ॥
 ऊच नीच तिस के असथान ॥ जैसा जनावै तैसा नानक जान ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८४)

शब्दार्थ : हारे – पराजित झाले, हारे अवगाहि – शोधून थकले ते शोध घेत हारले, पूतु – पुत्र, परोई – बांधून ठेवणे, सूति – सूत्रात, जिन देइ – ज्यांना देतो, सेइ – ते, धिआवहि – ध्यान करतो, असथान – स्थान, जैसा – जसे, तैसा – तसे, जनावै – ज्ञान देतो.

भावार्थ : परमेश्वरी लीला अगाध आहे ! सारे देव सुद्धा त्याचे वर्णन करण्यात यशस्वी होऊ शकले नाहीत. पित्याचा जन्म मुलगा सांगू शकतो का? तसेच परमेश्वराचा पार कोणासही लागू शकलेला नाही. साऱ्या सृष्टीला त्याने एका सूत्रात बांधून ठेवले आहे. ज्यांना तो प्रभू परमात्मा सुबुद्धी देतो, ज्ञान देतो व ध्यान करण्याची प्रेरणा देतो, तेच प्रभूचे सेवक, प्रभूचे दास त्याच्या ध्यानात निमग्न होतात, तर काहींना तो ह्या त्रिगुणात्मक (सत्त्व, रज, तम) सृष्टीत भटकत ठेवतो. असे लोक परत परत जन्मतात आणि मरतात. जन्ममरणाच्या चक्रात अडकून पडतात. नानक सांगतात, कोणाला तो उच्च स्थानी प्रतिष्ठित करतो तर कोणास नीच स्तरावर ठेवतो. तो प्रभू परमात्मा, ज्याला जशी बुद्धी देतो त्याप्रमाणेच त्या जीवाची क्षमता असते.॥३॥

नाना रूप नाना जा के रंग ॥ नाना भेख करहि इक रंग ॥
 नाना बिधि कीनो बिसथारु ॥ प्रभु अबिनासी एकंकारु ॥
 नाना चलित करे खिन माहि ॥ पूरि रहिओ पूरनु सभ ठाइ ॥
 नाना बिधि करि बनत बनाई ॥ अपनी कीमति आपे पाई ॥
 सभ घट तिस के सभ तिस के ठाउ ॥ जपि जपि जीवै नानक हरि नाउ ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८४)

शब्दार्थ : भेख – वेश, बिधि – प्रकारांनी, कीनो – केला, बिसथारु – विस्तार, एकंकारु – अद्वैत रूप, ओंकारस्वरूप, ब्रह्म स्वरूप, चलित – चमत्कार, लीला, पुरि – पूर्ण.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा नाना रूपे घेतो, नाना रंगात रंगलेला दिसतो, नाना वेशात नटतो, पण वस्तुतः तो एकच आहे. तो नाना प्रकारे विस्तारलेला दिसतो पण प्रत्यक्षात तो स्वतः अविनाशी एक ओंकारस्वरूप आहे. तो क्षणाक्षणाला निरनिराळे खेळ दाखवतो, लीला करून दाखवतो पण प्रत्यक्षात तो परिपूर्ण आहे, एकमात्र पूर्णपरमेश्वर आहे. तो सर्वव्याप्त आहे. त्याने ह्या सृष्टीत अनेकविध रचना केल्या आहेत, त्या सर्वात तो आहे. पण त्याचे सत्यस्वरूप मात्र त्याचे तोच जाणतो.

प्रत्येक जीवाच्या ठायी तो आहे, सर्व जीवांच्या ठायी तो विराजमान आहे. नानक सांगतात, मी त्याच्या नामजपाचे आधारेच माझे जीवन चालवत आहे.॥४॥

नाम के धारे सगले जंत ॥ नाम के धारे खंड ब्रह्मंड ॥
नाम के धारे सिम्रिति बेद पुरान ॥ नाम के धारे सुनन गिआन धिआन ॥
नाम के धारे आगास पाताल ॥ नाम के धारे सगल आकार ॥
नाम के धारे पुरीआ सभ भवन ॥ नाम कै संगि उधरे सुनि स्रवन ॥
करि किरपा जिसु आपनै नामि लाए ॥ नानक चउथे पद महि सो जनु गति पाए ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८४)

शब्दार्थ : नाम – प्रभू परमेश्वर, धारे – आधारेने, जंत – जीवजंतू, खंड – भाग, ब्रह्मंड – ब्रह्मांड, सुनन – ऐकणे, श्रवण करणे, आकार – शरीर, पुरीआ – शहर, नगर, शरीर, भवन – तिन्ही लोक, आकाश, पाताळ, धरा, स्वर्ग, भू, नरक, स्रवन – कानांनी, सुनि – ऐकणे, चउथे पद महि – परमपद, मायेच्या त्रिगुणाच्या अतीत असलेला चवथा पद, म्हणजे परमपद, मोक्ष, मुक्ती.

भावार्थ : हे सारे जीवजंतू त्या प्रभू परमात्म्याच्या आधारेनेच जगत आहेत. ही नवखंड पृथ्वी, हे सारे ब्रह्मांड त्याच्याच आधारेने उभे आहे. वेद स्मृती पुराणांचा आधारही तो परमात्माच आहे. ज्ञान, श्रवण, ध्यान, धारणा यांनाही त्या परमेश्वराचाच आधार आहे. त्या आकाश पाताळांना, साऱ्या स्थूल शरीरांना त्याच एकमेव परमपिता परमेश्वराचा आधार आहे. तीन्ही लोक प्रभू परमात्म्याच्या आधारेनेच टिकून आहेत. त्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपेनेच जीवांचा उद्धार होतो. नानक सांगतात, ज्या जीवाचे, परमेश्वरी कृपेने, प्रभुनामाशी नाते जुळते, असा जीव चतुर्थावस्था प्राप्त करतो, परमपद प्राप्त करतो, मुक्त होतो.॥५॥

रूपु सति जा का सति असथानु ॥ पुरखु सति केवल परधानु ॥
करतूति सति सति जा की बाणी ॥ सति पुरख सभ माहि समाणी ॥
सति करमु जा की रचना सति ॥ मूलु सति सति उतपति ॥
सति करणी निरमल निरमली ॥ जिसहि बुझाए तिसहि सभ भली ॥
सति नामु प्रभ का सुखदाई ॥ बिस्वासु सति नानक गुर ते पाई ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८४)

शब्दार्थ : सति – सदा, स्थिर असणारा, संपूर्ण, परधानु – प्रधान, सर्वश्रेष्ठ, करतुती – कर्म, कार्य, उतपति – उत्पत्ती, करणी – कार्य शैली, बुझाए – समजावतो, ज्ञान देतो.

भावार्थ : त्या प्रभू परमेश्वराचे स्वरूप व त्याचे स्थान हे सदा स्थिर आहे. तो परमपुरुषच केवळ सर्वश्रेष्ठ आहे. त्याचे कार्य सदा स्थिर आहे. त्याची वाणी सदा स्थिर आहे तो सत्यरूप परमेश्वर सर्वत्र सामावलेला आहे. त्याने निर्माण केलेली रचना, केलेले कार्य, सर्व काही संपूर्ण परिपूर्ण आहे. त्यात अल्पांशानेही त्रुटी नाही. तो सर्वांचे मूळ आहे. तो स्थिर आहे. त्यामुळे त्याच्यापासून उत्पन्न झालेले सर्व काही परिपूर्ण आहे. प्रभू परमात्म्याची करणी अति पवित्र निर्मळ आहे. प्रभूकडून ज्याला हे ज्ञान प्राप्त झाले तो पूर्णरूपाने सुखी झाला. अशा ह्या प्रभू परमात्म्याचे नाम सर्व सुखदायी आहे. नानक सांगतात, हा विश्वास, ही श्रद्धा केवळ गुरुकृपेनेच प्राप्त होते.॥६॥

सति बचन साधू उपदेस ॥ सति ते जन जा कै रिदै प्रवेस ॥
 सति निरति बूझै जे कोइ ॥ नामु जपत ता की गति होइ ॥
 आपि सति कीआ सभु सति ॥ आपे जानै अपनी मिति गति ॥
 जिस की सिसटि सु करणैहारु ॥ अवर न बूझि करत बीचारु ॥
 करते की मिति न जानै कीआ ॥ नानक जो तिसु भावै सो वरतीआ ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८४)

शब्दार्थ : रिदै – हृदयात, निरति – निर्णय, बुझै – जाणतो, ता की – त्याची, त्याला, करणै हारु – पालनकर्ता, करते – करणारा, कर्ता, किआ – केलेला, वरतीआ – होते, घडते.

भावार्थ : साधुसंतांचे वचन, त्यांनी केलेला उपदेश, हा नेहमी परमेश्वरस्वरूप असतो. ते सत्य वचन असते. ज्यांनी तो ऐकला तेही परमेश्वररूप होतात. जो जीव प्रभू परमात्म्याचा निर्णय जाणतो. तो त्या परमेश्वराच्या नामजपाने परमगती प्राप्त करतो. त्या स्थिर परमेश्वराने जे जे निर्माण केले ते स्थिर राहणारे आहे. फक्त प्रभू परमेश्वरच स्वतःच्या मर्यादा व गती विधी जाणतो. ज्या प्रभू परमेश्वराने ही सृष्टी निर्माण केली तोच तिचे पालनपोषण करतो. दुसरा कोणी ते करतो असं तू समजू नकोस. परमेश्वराने निर्माण केलेला जीव त्या कर्त्याची सीमा जाणू शकत नाही. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमेश्वराची जशी इच्छा असेल तसेच घडते.॥७॥

बिसमन बिसम भए बिसमाद ॥ जिनि बूझिआ तिसु आइआ स्वाद ॥
 प्रभ कै रंगि राचि जन रहे ॥ गुर कै बचनि पदारथ लहे ॥
 ओइ दाते दुख काटनहार ॥ जा कै संगि तरै संसार ॥
 जन का सेवकु सो वडभागी ॥ जन कै संगि एक लिव लागी ॥
 गुन गोबिद कीरतनु जनु गावै ॥ गुर प्रसादि नानक फलु पावै ॥८॥१६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

शब्दार्थ : बिसमन बिसम – आश्चर्यच आश्चर्य, बिसमाद – आनंद, राचि रहे – आनंदात राहतात, बचनि – उपदेशाने, लहे – प्राप्त करतात, ओई – तेच, दाते – देणारे, काटनहार – नष्ट करणारे, लिव लागी – तल्लीन होतात, तक्षकार होतात, एकरूप होतात, रंगून जातात .

भावार्थ : प्रभूची करणी ही आश्चर्याने थक्क करणारी आहे. माणूस ती पाहून आश्चर्यचकित होऊन जातो. ज्यास हे ज्ञान प्राप्त होते, तोच त्याचा आनंद, आस्वाद घेतो. संतसज्जन प्रभूच्या रंगात रंगून जातात आणि ईश्वरीकृपेने सर्व काही प्राप्त करतात. असे संतसज्जन दुसऱ्यांना प्रभुनामाचे दान देऊन त्यांची दुःखे दूर करतात. अशा संतांच्या संगतीने माणूस हा भवसागर तरून जातो. अशा संतांचे सेवकही महाभाग्यवान असतात कारण त्यांच्या संगतीने तेही प्रभुरूपाशी एकरूप होऊन जातात. जे जन प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करतात, प्रभू कीर्तनात तल्लीन होतात. नानक सांगतात, ईश्वरीकृपेने असे लोक इष्ट फल प्राप्त करतात.॥८॥१६॥

॥ सलोकु ॥ आदि सचु जुगादि सचु ॥
 है भि सचु नानक होसी भि सचु ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

भावार्थ : श्री गुरू नानकदेवजी परमात्म्याबद्दल सांगतात- तो प्रभू परमेश्वर काळाच्याही आधी अस्तित्वात होता. युगांच्या आरंभीही अस्तित्वात होता. आज ह्या वर्तमान काळातही तो अस्तित्वात आहे व भविष्यातही तो अस्तित्त्वमान असणार आहे. ॥१॥

॥असटपदी ॥ चरन सति सति परसनहार ॥ पूजा सति सति सेवदार ॥

दरसनु सति सति पेखनहार ॥ नामु सति सति धिआवनहार ॥

आपि सति सति सभ धारी ॥ आपे गुण आपे गुणकारी ॥

सबदु सति सति प्रभु बकता ॥ सुरति सति सति जसु सुनता ॥

बुझनहार कउ सति सभ होइ ॥ नानक सति सति प्रभु सोइ ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

शब्दार्थ : सति- सदैव स्थिर असणारा, परसन हार - स्पर्श करणारा, दरसनु - दर्शन, पेखन हार - पाहणारा, दर्शन घेणारा, धिआवनहार - स्मरण करणारा, आपि - आपण, प्रभू स्वतः, धरि- धारण केलेले, गुणकारि - गुण देणारा, गुण निर्माण करणारा, सबदु - शब्द, बकता - वक्ता, सुनता- ऐकणारा, बुझनहार - समजणारा, जाणणारा, सभ - सर्व काही

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचे चरण सदा स्थिर आहेत. त्या चरणांना स्पर्श करणारा साधक अमर होतो. प्रभू परमात्म्यांची पूजा एक सत्यकर्म आहे. त्यामुळे असे सत्यकर्म करणारा सेवक अमर होतो. प्रभू परमात्म्याचे दर्शन करणारा जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो. प्रभू परमात्म्याचे नाम सत्य आहे. ते नाम घेणारा, त्याचे स्मरण करणाराही स्थिर होतो. तो परमेश्वर गुणरूप आहे. प्रभूच गुण देणारा आहे. प्रभुनाम सदा अटल आहे व ते नाम घेणाराही अटल होतो. प्रभू परमात्म्याशी नाते जोडणे हे सत्यकर्म आहे. जो प्रभूचे यशोगान ऐकतो तोही सत्यरूप होतो. जो त्या प्रभू परमात्म्यास जाणतो, तो हेही जाणतो, की तो प्रभू सर्वत्र विराजमान आहे म्हणून सारे काही सत्य आहे. नानक म्हणतात, तो प्रभू परमात्मा स्वतःही सत्य आहे म्हणून तो सदैव स्थिर, सदा अस्तित्त्वमान आहे. ॥१॥

सति सरुपु रिदै जिनि मानिआ ॥ करन करावन तिनि मूलु पछानिआ ॥

जा कै रिदै बिस्वासु प्रभ आइआ ॥ ततु गिआनु तिसु मनि प्रगटाइआ ॥

भै ते निरभउ होइ बसाना ॥ जिस ते उपजिआ तिसु माहि समाना ॥

बसतु माहि ले बसतु गडाई ॥ ता कउ भिन न कहना जाई ॥

बूझै बूझनहारु बिबेक ॥ नाराइन मिले नानक एक ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

शब्दार्थ : सरुपु - स्वरूप, जिनि - ज्याने, हिदै - हृदयात, मानिआ - अनुभवले, जाणले, करन करावन - कर्ताकरविता, तिनी - त्याने, मुलु - मूळ स्वरूप, पछानिआ - ओळखले, बिस्वासु - विश्वास, ततु गिआनु - यथार्थ ज्ञान, तिसु - त्याला, प्रगटाइआ - प्रगट होते, ते - पासून, गडाई - मिसळून जाणे, मिळून जातो, विलय होतो, बूझै - समज, बूझनहारु - जाणणारा, समजावून घेणारा, बिबेक - ज्ञानी, बुद्धीवान.

भावार्थ : ज्याने आपल्या हृदयात त्या सत्‌रूपी परमेश्वरास स्थापित केले आहे. त्याला त्या कर्त्याकरवित्या परमेश्वराचे मूळ स्वरूपाचे ज्ञान होते, ज्याच्या हृदयात परमेश्वरावरील दृढ विश्वास उत्पन्न झाला आहे, त्याला त्या कर्त्याकरवित्या परमेश्वराच्या मूळ स्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त होते. असा ज्ञानी भक्त सर्व भयापासून मुक्त होऊन जीवन जगतो व अंती ज्या प्रभू परमेश्वरापासून तो उत्पन्न झाला, त्याच्यातच तो विलीन होतो. प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो. जर एखादी वस्तू त्याच प्रकारच्या वस्तूत

मिसळली तर तिचे वेगळे अस्तित्व शिल्लक राहत नाही, तसे जो भक्त परमेश्वराशी एकरूप झाला, तो त्या प्रभू परमात्म्यापासून वेगळा ओळखू येत नाही. त्याचे अस्तित्व परमात्म्याच्या स्वरूपात विलीन होते. द्वैत संपते व तो भक्त अद्वैतानंदात लीन होतो. पण परमात्म्याचे मूळस्वरूप जाणणारा असा ज्ञानी भक्त कोटी कोटी लोकात क्वचितच एखादा असतो. नानक सांगतात – जो जीव प्रभू परमात्म्यास जाणतो, तो त्याच्याच रूपाशी एकरूप होतो. ॥२॥

ठाकुर का सेवकु आगिआकारी ॥ ठाकुर का सेवकु सदा पूजारी ॥
 ठाकुर के सेवक कै मनि परतीति ॥ ठाकुर के सेवक की निरमल रीति ॥
 ठाकुर कउ सेवकु जानै संगि ॥ प्रभ का सेवकु नाम कै रंगि ॥
 सेवक कउ प्रभ पालनहारा ॥ सेवक की राखै निरंकारा ॥
 सो सेवकु जिसु दइआ प्रभु धारै ॥ नानक सो सेवकु सासि सासि समारै ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

शब्दार्थ : आगिआकारी – आज्ञेत राहणारा, आज्ञांकित, परतीति – प्रचिती, विश्वास, श्रद्धा, रीति – वागणूक, संगि – सहकारी, सोबती, रंगि – रंगून जातो, धारै – करतो.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचा सेवक सदैव परमेश्वराच्या आज्ञेत राहतो. तो सदैव त्या प्रभू परमात्म्याची पूजा करतो. प्रभू परमेशाच्या सेवकाच्या मनात परमेश्वराची प्रचिती आल्याने त्याची परमेश्वरावर पूर्ण श्रद्धा असते, दृढ विश्वास असतो. त्याचे वागणे बोलणे अत्यंत निर्मळ असते. प्रभू परमात्म्याच्या सेवकाची वृत्ती अशी असते, की तो प्रभू सदैव आपला सांगाती आहे. ‘ जेथे जातो तेथे तू माझा सांगाती, चालवीसी हाती धरुनीया ’ त्यामुळे तो प्रभूचा सेवक प्रभुनामात पूर्णपणे रंगून जातो. अशा सेवकाचे पालनपोषण प्रभू स्वतः करतो. त्या सेवकाचा सर्व भार प्रभू स्वतः वाहतो व तो निराकार प्रभू आपल्या सेवकाच्या मानसन्मानाचे रक्षण करतो. ज्या सेवकावर त्या प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, नानक सांगतात, असा सेवक प्रत्येक श्वासागणिक त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो. ॥३॥

अपुने जन का परदा ढाकै ॥ अपने सेवक की सरपर राखै ॥
 अपने दास कउ देइ वडाई ॥ अपने सेवक कउ नामु जपाई ॥
 अपने सेवक की आपि पति राखै ॥ ता की गति मिति कोइ न लाखै ॥
 प्रभ के सेवक कउ को न पहूचै ॥ प्रभ के सेवक ऊच ते ऊचे ॥
 जो प्रभि अपनी सेवा लाइआ ॥ नानक सो सेवकु दह दिसि प्रगटाइआ ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

शब्दार्थ : परदा ढाकै – अवगुणांवर पांघरूण घालतो, सरपर – अवश्य, हमखास, राखै – लाज राखतो, वडाई – मोठेपणा, पति राखै – पत राखतो, गति – आध्यात्मिक अवस्था, मिति – मोजमाप, लाखै – समजणे, दह दिसि – दाही दिशांना, प्रगटाइआ – विख्यात होतो.

भावार्थ : प्रभू परमात्मा आपल्या भक्तांच्या उणिवांवर पांघरूण घालतो व आपल्या सेवकांची लज्जारक्षण करतो. प्रभू परमात्मा आपल्या भक्तांना मोठेपण प्रदान करतो व त्याच्याकडून नामजप करवून घेतो. प्रभू परमात्मा आपल्या सेवकाची पत सांभाळतो. अशा सेवकाच्या आध्यात्मिक उंचीचे कोणीही मोजमाप करू शकत नाही. तो प्रभू परमात्मा आपल्या सेवकास इतक्या उंचीवर नेऊन ठेवतो की तेथे कोणीही पोहचू शकत नाही. प्रभू आपल्या सेवकास सर्वश्रेष्ठपदी नेऊन

बसवतो. ज्या सेवकास तो प्रभू परमात्मा आपल्या सेवेत मग्न करतो, नानक सांगतात, तो प्रभू त्या सेवकाची महती दशदिशात प्रगट करतो. ॥४॥

नीकी कीरी महि कल राखै ॥ भसम करै लसकर कोटि लाखै ॥
जिस का सासु न काढत आपि ॥ ता कउ राखत दे करि हाथ ॥
मानस जतन करत बहु भाति ॥ तिस के करतब बिरथे जाति ॥
मारै न राखै अवरु न कोइ ॥ सरब जीआ का राखा सोइ ॥
काहे सोच करहि रे प्राणी ॥ जपि नानक प्रभ अलख विडाणी ॥ ५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८५)

शब्दार्थ : नीकी – लहान, कीरी – किडा, मुंगी, कल – शक्ती, मानस – माणूस, जतन – यत्न, बहु भाति – नानाप्रकारे, करतब – कर्तव्य, काम, बिरथे – व्यर्थ, जाति – जातात, मारै – मारतो, राखै – रक्षण करतो, अवरु – इतर कोणी, सोइ – तोच, परमेश्वर, सोच – विचार, चिंता, काळजी, विडाणी – आश्चर्य.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याच्या शक्तीचा पार कोणास लागला आहे ? जर तो प्रभू परमात्मा आपली शक्ती एखाद्या क्षुद्र कीटकास प्रदान करील, तर तो क्षुद्र कीटक लाखो करोडो सेनेला भस्मसात करू शकेल. मरणासन्न झालेल्या व्यक्तीस तो प्रभू परमात्मा हात देऊन, साहाय्य करून, सर्व आपत्तींपासून त्याचे रक्षण करतो. माणसाने कितीही प्रयत्न केले तरी जोवर प्रभू परमात्म्याची त्याच्यावर कृपा होत नाही, तोवर ते सारे प्रयत्न फोल होतात. जीवाला मारावयाचे की तारावयाचे ते तोच प्रभू परमात्मा ठरवत असतो. अन्य कोणासही ते शक्य नाही, अन्य कोणाच्यात ते सामर्थ्य नाही. सर्व जीवांचा तोच एक तारणहार. नानक सांगतात – हे प्राण्या ! का व्यर्थ चिंता करतोस ? त्या सर्व शक्तिमान परमेश्वराचा सदैव जप कर, त्यास शरण जा. तू सर्व चिंतातून, सर्व संकटातून मुक्त होशील. ॥५॥

बारंबार बार प्रभु जपीऐ ॥ पी अंघ्रितु इहु मनु तनु ध्रपीऐ ॥
नाम रतनु जिनि गुरमुखि पाइआ ॥ तिसु किछु अवरु नाही द्रिसटाइआ ॥
नामु धनु नामो रुपु रंगु ॥ नामो सुखु हरि नाम का संगु ॥
नाम रसि जो जन त्रिपताने ॥ मन तन नामहि नामि समाने ॥
ऊठत बैठत सोवत नाम ॥ कहु नानक जन कै सद काम ॥६ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८६)

शब्दार्थ : ध्रपीऐ – तृप्त करतो, द्रिसटाइआ – दिसणे, त्रिपताने – तृप्त होतो, समाने – तल्लीन होतो.

भावार्थ : हे जीवा, तू वारंबार, सदासर्वदा, त्या प्रभू परमात्म्याचा जप कर. प्रभूचे नामरूपी अमृत प्राशन करून तनमनाने तृप्त हो. ज्या जीवाला गुरूकृपेने नामरूपी रत्न प्राप्त होते त्याला मग त्या प्रभू परमात्म्याशिवाय काहीही दिसत नाही. जीवाला नाम हेच धन, नाम हेच रूप. तो नामरंगी रंगून जातो. नामातच त्यास सुख प्राप्त होते आणि नामातच तो तल्लीन होतो. जो भक्त नामरसाने तृप्त झाला आहे, तो तनमनाने नामरूपाशी एकरूप होऊन जातो. असा जीव मग सदा येता-जाता, उठता – बसता, जागृतीत – झोपेतही नामस्मरणच करत असतो. नानक सांगतात, अशा भक्ताचे सारे व्यवहार, सारे जीवन नामानेच भरून जाते. ॥६॥

बोलहु जसु जिहबा दिनु राति ॥ प्रभि अपनै जन कीनी दाति ॥
 करहि भगति आतम कै चाइ ॥ प्रभ अपने सिउ रहहि समाइ ॥
 जो होआ होवत सो जानै ॥ प्रभ अपने का हुकमु पछानै ॥
 तिस की महिमा कउन बखानउ ॥ तिस का गुनु कहि एक न जानउ ॥
 आठ पहर प्रभ बसहि हजुरे ॥ कहु नानक सेई जन पूरे ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८६)

शब्दार्थ : जिहबा – जीभ, कीनी – दिलेली, दाति – देणगी, चाइ – आनंदाने, सिउ – बरोबर, रहहि – राहतात, पछानै – जाणतो, ओळखतो, तिस की – त्याचा, बखानउ – सांगू, कहि – सांगणे.

भावार्थ : हे मानवा ! तुझी जिहवा रात्रदिवस त्या प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करू दे, प्रत्यक्ष प्रभू परमात्म्यानेच स्वतः ही देणगी आपल्या सेवकांना दिली आहे. असे सेवक मग आत्मानंदात निमग्न होऊन त्या प्रभू परमात्म्याची भक्ती करतात व प्रभूशी तदाकार होऊन जातात. ते प्रभू परमात्म्याची इच्छा पूर्णपणे जाणतात व जे काही घडत आहे ते प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेनेच घडत आहे अशी त्यांची दृढ श्रद्धा असते. प्रभू परमात्म्याच्या अशा सेवकांची महती मी काय सांगू ? त्याच्या एकाही गुणाचे मी यथार्थ वर्णन करू शकत नाही. असा सेवक अष्टौप्रहर प्रभूच्या सहवासात असतो. नानक सांगतात तेच खरे आदर्श, परिपूर्ण प्रभूचे सेवक होत. ॥७॥

मन मेरे तिन की ओट लेहि ॥ मनु तनु अपना तिन जन देहि ॥
 जिनि जनि अपना प्रभू पछाता ॥ सो जनु सरब थोक का दाता ॥
 तिस की सरनि सरब सुख पावहि ॥ तिस कै दरसि सभ पाप मिटावहि ॥
 अवर सिआनप सगली छाडु ॥ तिसु जन की तू सेवा लागु ॥
 आवनु जानु न होवी तेरा ॥ नानक तिसु जन के पूजहु सद पैरा ॥ ८ ॥ १७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८६)

शब्दार्थ : ओट – आश्रय, आधार, साहाय्य, तिन जन – त्या प्रभुसेवकांना, देहि – अर्पण कर, जिनि जनि – ज्या संतजनांनी, पछाता – ओळखले आहे. थोक – पदार्थ, मनोकामना, छाडु – सोडून दे, पैरा – पाय.

भावार्थ : हे माझ्या मना ! अशा प्रभुसेवकांना तू शरण जा. त्यांचा आश्रय घे. आपले तन-मन सर्वस्व त्यांना अर्पण कर. अरे हे प्रभुसेवक, हे संतसज्जन ज्यांनी त्या प्रभू परमात्म्यास ओळखले आहे ते ह्या भूलोकांचे देवच आहेत. तेच तुझ्या सर्व मनोकामना पूर्ण करण्यास समर्थ आहेत. त्यांना शरण गेल्याने सारी सुखे प्राप्त होतात. त्यांच्या केवळ दर्शनाने ह्या जीवाचे सारे पाप-ताप नष्ट होते. अरे वेड्या मना ! तू तुझा सारा अहंकार, सारे शहाणपण, सारी बुद्धी-वैभव सोड. ते तुझ्या काहीही कामी येणार नाही म्हणून सांगतो तू त्या संतसज्जनांच्या सेवेस स्वतःला वाहून घे. त्यानेच तुझा उद्धार होईल, जन्ममरणाचा फेरा चुकेल. तू मुक्त होशील. नानक सांगतात, अशा संतजनांच्या चरणांचे मी सदैव पूजन करतो. ॥८॥१७॥

॥ सलोकु ॥ सति पुरखु जिनि जानिआ सतिगुरु तिस का नाउ ॥

तिस कै संगि सिखु उधरै नानक हरि गुन गाउ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८६)

शब्दार्थ : सति पुरखु – सदा अस्तित्वात असणारा सर्व व्यापक प्रभू, जिनि – ज्याने, जानिआ – जाणले, ओळखले, तिस कै – त्याचे, सिखु – शिष्य.

भावार्थ : सदा अस्तित्वमान असणाऱ्या, सदा स्थिर असणाऱ्या त्या प्रभू परमात्म्यास ज्याने जाणले त्याचे नाव सतगुरू. अशा सतगुरूच्या संगतीने शिष्याचा उद्धार होतो, तो मायामोहातून मुक्त होतो व सद्गती प्राप्त करतो. म्हणून नानक सांगतात, सदैव हरीचे, त्या प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करा. ॥१॥

॥ असटपदी ॥ सतिगुरु सिख की करै प्रतिपाल ॥ सेवक कउ गुरु सदा दइआल ॥
 सिख की गुरु दुरमति मलु हिरै ॥ गुर बचनी हरि नामु उचरै ॥
 सतिगुरु सिख के बंधन काटै ॥ गुर का सिखु बिकार ते हाटै ॥
 सतिगुरु सिख कउ नाम धनु देइ ॥ गुर का सिखु वडभागी हे ॥
 सतिगुरु सिख का हलतु पलतु सवारै ॥ नानक सतिगुरु सिख कउ जीअ नालि समारै ॥ १ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८६)

शब्दार्थ : प्रतिपाल – संभाळ, दइआल – दयाळू, दया करतो, दुरमति – दुष्ट बुद्धी, पाप बुद्धी, मलु – मळ, हिरै – हरण करतो, दूर करतो, गुर बचनी – गुरूच्या उपदेशाने, उचरै – उच्चार करतो, जप करतो, बंधन – मोहमायेचे बंधन, काटे – तोडून टाकणे, बिकार – विषयविकार, हाटै – नष्ट करतो, हलतु पलतु – इहलोक व परलोक, सवारै – संभाळतो तो, सावरतो जिअ नालि – जीवापाड.

भावार्थ : सतगुरू आपल्या शिष्याचा संभाळ करतो. आपल्या शिष्यावर सदैव माया करतो, प्रेम करतो. सतगुरू शिष्याच्या मनातील पापवासना, दुष्टबुद्धीरूपी मळ धुवून टाकतो आणि त्याला प्रभुनाम उच्चारण्याची प्रेरणा देतो. सतगुरू शिष्याची मोहमायेच्या बंधनातून मुक्तता करतो. त्यांच्या मनातील विषयविकार नष्ट करतो. सतगुरू शिष्याला नामरूपी धन देतो. सतगुरूचा असा शिष्य खरोखर महाभाग्यवानच होय. सतगुरू शिष्याला इहपरलोकातून तारून नेतो. नानक सांगतात, सतगुरू आपल्या शिष्यावर जीवापाड प्रेम करतात. सतगुरूचे आपल्या शिष्यावर सदैव लक्ष असते. ॥१॥

गुरु के ग्रिहि सेवकु जो रहै ॥ गुर की आगिआ मन महि सहै ॥
 आपस कउ करि कछु न जनावै ॥ हरि हरि नामु रिदै सद धिआवै ॥
 मनु बेचै सतिगुरु कै पासि ॥ तिसु सेवक के कारज रासि ॥
 सेवा करत होइ निहकामी ॥ तिस कउ होत परापति सुआमी ॥
 अपनी क्रिपा जिसु आपि करेइ ॥ नानक सो सेवकु गुर की मति लेइ ॥ २ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८६)

शब्दार्थ : ग्रिहि – घरी, रहै – राहतो, आगिआ – आज्ञा, सहै – मानतो, पालन करतो, पाळतो, आपस कउ – स्वतःला, जनावै – जाणतो, रिदै – हृदयात, धिआवै – ध्यान करतो, बेचै – अर्पण करतो, रासि – सफल होते, यशस्वी होते, निहकामी – निष्काम, परापति – प्राप्ती.

भावार्थ : जो सेवक गुरूच्या घरी राहतो, गुरूची आज्ञा शिरोधार्य मानून त्याचे मनःपूर्वक पालन करतो, आपला सर्व अहंकार त्यागून स्वतःला तुच्छ समजून, हृदयात सदैव हरिनामाचा जप करतो, स्वतःचे मन, बुद्धी सर्वस्व गुरूचरणी समर्पित करतो, त्याची सर्व कार्ये सफल होतात. जो सेवक निष्काम बुद्धीने सेवा करतो, त्यालाच ईश्वरप्राप्ती होते. ज्याच्यावर साक्षात प्रभू परमेश्वर कृपा करतो, नानक सांगतात, असाच सेवक सतगुरूकडून ज्ञान प्राप्त करतो. ॥२॥

बीस बिसवे गुर का मनु मानै ॥ सो सेवक परमेसुर की गति जानै ॥
सो सतिगुरु जिसु रिदै हरि नाउ ॥ अनिक बार गुर कउ बलि जाउ ॥
सरब निधान जीअ का दाता ॥ आठ पहर पारब्रहम रंगि राता ॥
ब्रहम महि जनु जन महि पारब्रहमु ॥ एकहि आपि नही कछु भरमु ॥
सहस सिआनप लइआ न जाईए ॥ नानक ऐसा गुरु बडभागी पाईए ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८७)

शब्दार्थ : बीस बिसवे – पूर्णपणे, मनु मानै – मन जिंकतो, विश्वास संपादन करतो, सो – तो, जिसु – ज्याच्या, निधान – ऐश्वर्य, खजिना, पहर – प्रहर, राता – रंगून जातो, जनु – माणूस, सेवक, भरमु – भ्रम, सहस – सहस्र, लइआ न जाईए – प्राप्त होत नाही, मिळत नाही.

भावार्थ : जो सेवक आपल्या गुरूचा पूर्ण विश्वास प्राप्त करतो, गुरूचे मन जिंकतो, तोच प्रभू परमात्म्याचे सत्यस्वरूप जाणतो. तोच खरा सतगुरू ज्याच्या हृदयात सदैव प्रभुनाम वसलेले आहे. मी अशा सतगुरूंवर वारंवार जीव ओवाळून टाकतो. तो सतगुरू, आपल्या शिष्याला सर्व तऱ्हेचे आत्मिक ऐश्वर्य देतो, कारण असा सतगुरू अष्टौप्रहर प्रभूच्या प्रेमात रंगून गेलेला असतो. परमेश्वराचा भक्त परमेश्वरात लीन झालेला असतो तर परमेश्वर भक्ताच्या हृदयात वसत असतो. खरा भक्त व परमेश्वर एकरूप झालेले असतात. भक्त व परमेश्वर हे द्वैत आता शिल्लकच राहत नाही. तुम्ही कितीही चतुराई दाखवा, हजारो युक्त्या प्रयुक्त्या वापरा, सतगुरूप्राप्तीसाठी त्याचा काहीही उपयोग नाही. नानक सांगतात, महत् भाग्याने एखाद्यासच असा सतगुरू प्राप्त होतो. ॥३॥

सफल दरसनु पेखत पुनीत ॥ परसत चरन गति निरमल रीति ॥
भेटत संगि राम गुन रवे ॥ पारब्रहम की दरगह गवे ॥
सुनि करि बचन करन आघाने ॥ मनि संतोखु आतम पतीआने ॥
पूरा गुरु अख्यओ जा का मंत्र ॥ अंप्रित द्रिसटि पेखै होइ संत ॥
गुण बिअंत कीमति नही पाइ ॥ नानक जिसु भावै तिसु लए मिलाइ ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८७)

शब्दार्थ : परसत – स्पर्शमात्रे, रवे – गातात, गवे – पोहोचतात, करन – कान, आघाने – तृप्त होतात, पतीआने – आनंदित होते, अख्यओ – अक्षय, अविनाशी.

भावार्थ : अशा सतगुरूच्या दर्शनाने सेवक धन्य होतो. त्यांच्या दर्शनाने सेवक पवित्र होतो. अशा सतगुरूच्या चरणस्पर्शाने सेवकाचे सर्व व्यवहार निर्मल, निर्दोष होतात व त्याचे आत्मिक सामर्थ्य वाढते. अशा सतगुरूच्या संगतीत राहिल्याने सेवक रामाचे गुण गाऊ लागतो व अंति परमेश्वराच्या दरबारात स्थान प्राप्त करतो. सतगुरूचे प्रवचन कानाने ऐकल्याने सेवक तृप्त होतो, मनाला संतोष प्राप्त होतो व आत्मा प्रसन्न होतो. असा सतगुरू त्या पूर्ण पुरुषाचेच रूप आहे, अशा सतगुरूने केलेला उपदेश हा चिरंतन स्वरूपाचा असतो. सतगुरूच्या अमृतमय दृष्टिक्षेपाने पाप्याचाही संत बनून जातो. सतगुरूचे किती म्हणून गुण सांगू ? सतगुरू हा खरोखर गुणसागरच आहे. त्या गुणांचे मोलही कोणी करू शकणार नाही. प्रभू परमात्म्याच्या कृपेनेच अशा सतगुरूची प्राप्ती होते, असे नानक सांगतात. ॥४॥

जिहवा एक उसतति अनेक ॥ सति पुरख पूरन बिबेक ॥
 काहू बोल न पहुचत प्रानी ॥ अगम अगोचर प्रभु निरबानी ॥
 निराहार निरवैर सुखदाई ॥ ता की कीमति किनै न पाई ॥
 अनिक भगत बंदन नित करहि ॥ चरन कमल हिरदै सिमरहि ॥
 सद बलिहारी सतिगुर अपने ॥ नानक जिसु प्रसादि ऐसा प्रभु जपने ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८७)

शब्दार्थ : उसतति – स्तुती महिमा, बिबेक – विचार, विवेक, पूरन – पूर्ण, काहु – कोणी, अगम – अगम्य, ज्याचे ज्ञान होऊ शकत नाही असा, अगोचर – मानवी इंद्रियांनी ज्यास जाणता येत नाही असा पवित्रतम, निरबानी – वासनारहित, पोहचण्याच्या पलिकडे

भावार्थ : माणसाला एकच जीभ आहे. पण प्रभू परमात्म्याचा महिमा अपार आहे, बिचारा मानव आपल्या एकमेव जिभेने त्या परमात्म्याचा महिमा कसा वर्णन करू शकेल ? कोणीही माणूस आपल्या वाचेने, शब्दाने, त्या प्रभू परमात्म्याचे वर्णन करूच शकणार नाही. तो परमात्मा अगम्य आहे, अगोचर आहे, प्रत्यक्ष निर्वाण आहे. प्रभू परमात्म्यास कशाचीही भूक नसते, त्याचे कोणाशी वैर नाही, तो सर्वांना सुख देणारा आहे. त्याचे मोल करण्याचे सामर्थ्य कोणाही मानव प्राण्यात नाही. अनेकानेक भक्त त्या प्रभू परमात्म्यास विनम्रभावाने सदैव वंदन करतात. त्याचे चरणकमल आपल्या हृदयात स्थापन करतात. त्याचे सदैव ध्यान करतात. नानक सांगतात, मी आपल्या सतगुरूवरून माझा जीव ओवाळून टाकतो. कारण अशा सतगुरूच्या कृपेनेच त्या गुणसागर प्रभू परमात्म्याचा मी जप करतो. ॥५॥

इहु हरि रसु पावै जनु कोइ ॥ अंम्रितु पीवै अमरु सो होइ ॥
 उसु पुरख का नाही कदे बिनास ॥ जा कै मनि प्रगटे गुनतास ॥
 आठ पहर हरि का नामु लेइ ॥ सचु उपदेसु सेवक कउ देइ ॥
 मोह माइआ कै संगि न लेपु ॥ मन महि राखै हरि हरि एकु ॥
 अंधकार दीपक परगासे ॥ नानक भरम मोह दुख तह ते नासे ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८७)

शब्दार्थ : इहु – हे, रसु पावै – नामरस प्राप्त करतो, कदे – कधीही, बिनास – विनाश, गुणतास – परमेश्वरी गुणांचा खजिना, लेपु – लिप्त होणे, जोडला जाणे, नासे – नष्ट करतो.

भावार्थ : असा एखादा विरळाच माणूस असतो, की जो प्रभुनामरसाचा आस्वाद प्राप्त करतो आणि नामरूपी अमृत प्राशन करून अमरपद प्राप्त करतो. ज्याच्या मनात परमेश्वरी गुणांचा खजिना प्रगटला आहे. अशा माणसाचा कधी विनाश होत नाही. तो जन्ममृत्यूच्या चक्रातून मुक्त होतो. असा माणूस मग अष्टौप्रहर प्रभूचे नाम स्मरण करतो आणि आपल्या सेवकांना, शिष्यांना सत्याचा उपदेश करतो. असा माणूस मोहमायेच्या बंधनात अडकत नाही. त्याच्या मनात सदैव एकमात्र हरिनामाचा महिमा भरून राहातो. जसा दीपामुळे अंधकार नष्ट होऊन सर्वत्र प्रकाश पसरतो त्याप्रमाणे, नानक सांगतात, अशा माणसाच्या हृदयात नामरूपी प्रकाश पडल्याने त्याचा मायामोहरूपी भ्रम नष्ट होतो. ॥६॥

तपति माहि ठाढि वरताई ॥ अनदु भइआ दुख नाठे भाई ॥
 जनम मरन के मिटे अंदेसे ॥ साधू के पूरन उपदेसे ॥

खंड २ [३५१]

भउ चूका निरभउ होइ बसे ॥ सगल बिआधि मन ते खै नसे ॥
जिस का सा तिनि किरपा धारी ॥ साधसंगि जपि नामु मुरारी ॥
थिति पाई चूके भ्रम गवन ॥ सुनि नानक हरि हरि जसु स्रवन ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८७)

शब्दार्थ : तपति –अग्नी, ठाढि – शीतलता, अनदु – आनंद, सुख, अंदेसे – क्लेष, खै – नाश होतो, नसे – पळाले, सा – होता, किरपा धारी – कृपा केली, थिति – शांती, चुके – चुकतात, नाहीसे होतात, गवन – भटकंती.

भावार्थ : हे बंधू ! मोह, माया, राग, द्वेष, तृष्णा, पिपासारूपी तापाने तस झालेल्या माझ्या मनास आता शीतलता प्राप्त झाली आहे. मन शांत झाले आहे. माझी सर्व दुःखे दूर पळून गेली आहेत. मी दुःखःमुक्त होऊन माझे मन अत्यानंदाने भरून गेले आहे. संतजनांच्या पूर्ण उपदेशाने माझे जन्ममरणाचे क्लेष दूर झाले आहेत. सर्व प्रकारचे भय नष्ट होऊन मी आता पूर्ण निर्भय झालो आहे. ज्याच्यावर सतगुरूकृपा होते, त्याच्या मनातील सर्व आधिव्याधी नष्ट होतात. संतकृपेने माझी भयापासून मुक्तता होऊन मी पूर्णपणे निर्भय झालो आहे. माझ्या मनातील सर्व आधिव्याधी नष्ट झाल्या आहेत. ज्याच्यावर त्या प्रभू परमात्म्याची कृपा झाली, तो संतसज्जनांच्या संगतीत मुरारीच्या नामाचा जप करतो. नानक सांगतात, त्या हरीच्या यशोगान श्रवणाने भक्तास शांती प्राप्त होते व त्याची जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून सुटका होते. ॥७॥

निरगुन आपि सरगुनु भी ओही ॥ कला धारि जिनि सगली मोही ॥
अपने चरित प्रभि आपि बनाए ॥ अपुनी कीमति आपे पाए ॥
हरि बिनु दुजा नाही कोइ ॥ सरब निरंतरि एको सोइ ॥
ओति पोति रविआ रूप रंग ॥ भए प्रगास साध कै संग ॥
रचि रचना अपनी कल धारी ॥ अनिक बार नानक बलिहारी ॥८॥१८॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८७)

शब्दार्थ : सरगुनु – सगुण, ओही – तोच, कळा – शक्ती, रविआ – गुंफला गेला आहे, प्रगास – प्रगट, ओति पोति – ओतप्रोत, पूर्णपणे.

भावार्थ : प्रभू परमात्मा वास्तविक निर्गुण आहे पण सगुण आकारही तोच आहे. ह्या त्रिगुणात्मक मायारूपी सृष्टीची रचना त्यानेच केली आहे. त्या मायारूपात तोच विराजमान आहे पण तो त्यापासून भिन्न व निर्गुण निराकार आहे. ही सृष्टी, ही त्याचीच लीला आहे. त्यानेच हा खेळ मांडला आहे, त्याची महती तोच जाणतो. अन्य कोणीही ती जाणू शकत नाही. या जगात त्या एकमात्र हरीशिवाय कोणीही नाही. सर्वत्र तोच एकमात्र निरंतर भरून राहिला आहे. त्या सर्व सृष्टीच्या नानाविध रंगांत रूपात तोच एकमात्र विश्वंभर ओतप्रोत भरून राहिलेला आहे. संतसज्जनांच्या संगतीनेच हे ज्ञान भक्तास प्राप्त होते. त्या प्रभू परमेश्वरानेच ही सारी रचना रचली आहे व त्याची धारणाही तोच करतो. नानक सांगतात, अशा ह्या प्रभू परमेश्वरावर मी अनेक वेळा माझा जीव ओवाळून टाकतो. ॥८॥१८॥

॥ सलोकु ॥ साथि न चालै बिनु भजन बिखिआ सगली छारु ॥
हरि हरि नामु कमावना नानक इहु धनु सारु ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : बिखिया – माया, छारु – भस्म, राख, सारु – श्रेष्ठ

भावार्थ : सर्वात शेवटी परलोकांत जाताना प्रभुनामाशिवाय तुमच्याबरोबर काहीही येणार नाही. संसारातली ही माया सगळी राख आहे. नानक सांगतात, हरिनाम ही खरी संपत्ती आहे की जी मृत्यूनंतर तुमच्या बरोबर येणार आहे. अन्य काहीही येणार नाही. ॥१॥

॥असटपदी ॥ संत जना मिलि करहु बीचारु ॥ एकु सिमरि नाम आधारु ॥
अवरि उपाव सभि मीत बिसारहु ॥ चरन कमल रिद महि उरि धारहु ॥
करन कारन सो प्रभु समरथु ॥ द्रिड करि गहहु नामु हरि वथु ॥
इहु धनु संचहु होवहु भगवंत ॥ संत जना का निरमल मंत ॥
एक आस राखहु मन माहि ॥ सरब रोग नानक मिटि जाहि ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : मिलि – भेटून, संगतीने, सिमिर – स्मरण करून, अवरि – अन्य, मीत – मित्र, बिसराहु – विसर, उरि धारहु – हृदयात धारण कर, द्रिडु – दृढ, गहहु – धरणे, पकडणे, भगवंत – भाग्यवान, मंत – मंत्र, उपदेश

भावार्थ : संतजनांना भेटून त्यांच्या संगतीने विचार कर. त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर व प्रभुनामाचा आश्रय घे. बाकी सारे उपाय, सारे मार्ग विसरून जा आणि त्या प्रभू परमात्म्याचे चरणकमल हृदयाशी घट्ट धरून ठेव. तो कर्ताकरविता प्रभू सर्व समर्थ आहे, त्या प्रभू परमात्म्याचे नाव ही एकच गोष्ट घट्ट दृढपणे धरून ठेव. ह्या हरिनामरूपी धनाचा संचय करणारा भाग्यवंत होतो. प्रत्यक्ष परमेश्वरस्वरूप होतो. संतजन हाच निर्मळ मंत्र देतात की जनहो ! ह्या नामधनाचा संचय करा. नानक सांगतात तुझ्या मनात एकमात्र परमेश्वराची आस असू दे. त्यानेच तुझ्या सर्व आधिव्याधी नष्ट होतील. ॥१॥

जिसु धन कउ चारि कुंट उठि धावहि ॥ सो धनु हरि सेवा ते पावहि ॥
जिसु सुख कउ नित बाछहि मीत ॥ सो सुखु साधू संगि परीति ॥
जिसु सोभा कउ करहि भली करनी ॥ सा सोभा भजु हरि की सरनी ॥
अनिक उपावी रोगु न जाइ ॥ रोगु मिटै हरि अवरखधु लाइ ॥
सरब निधान महि हरि नामु निधानु ॥ जपि नानक दरगहि परवानु ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : कुंट – दिशा, बाछहि – इच्छा धरता, वांच्छिता, परीति – प्रीती, सोभा – शोभा, भजु – भजल्याने, शरण गेल्याने, लाइ – घेतल्याने, लावल्याने.

भावार्थ : हे मित्रा! ज्या धनाच्या प्राप्तीसाठी तू चारही दिशांना धावतोस ते धन तुला हरीच्या सेवेने प्राप्त होईल. हे मित्रा ज्या सुखाची तू नित्य आस धरतोस, ते सुख तुला संतसंगतीने, संतसज्जनांवर प्रेम केल्याने, प्राप्त होईल. जे ऐश्वर्य, जो मान सन्मान प्राप्त व्हावा म्हणून तू सत्कर्म करतोस, ते ऐश्वर्य, तो मानसन्मान हरीला शरण गेल्याने, त्याचे भजन केल्याने प्राप्त होतील. तुला लागलेले भवरोग, अहंकारादी रोग कितीही उपाय केले तरी जात नाहीत पण त्या हरिनामाच्या औषधाने ते रोग निश्चित पणे बरे होतील. सर्व खजिन्यात प्रभुनामाचा खजिना हाच सर्वश्रेष्ठ खजिना होय. नानक सांगतात, ह्या नामरूपी संपत्तीनेच तुला प्रभूच्या दरबारात स्थान प्राप्त होईल. ॥२॥

मनु परबोधहु हरि कै नाइ ॥ दह दिसि धावत आवै ठाइ ॥
 ता कउ बिघनु न लागै कोइ ॥ जा कै रिदै बसै हरि सोइ ॥
 कलि ताती ठांडा हरि नाउ ॥ सिमरि सिमरि सदा सुख पाउ ॥
 भउ बिनसै पूरन होइ आस ॥ भगति भाइ आतम परगास ॥
 तितु घरि जाइ बसै अबिनासी ॥ कहु नानक काटी जम फासी ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : परबाधहु – प्रबोधन कर, समजाव, आवै ठाइ– स्थिर होईल, जागेवर येईल, बिघनु – विघ्न, ताती – ताप, उष्णता, बिनसै – नष्ट होते, तितु – त्याच्या, जाइ , बसै – जाऊन बसतो.

भावार्थ : हे जीवा ! तू तुझ्या मनाला समजाव व त्याला प्रभुनामाची ओढ उत्पन्न कर, म्हणजे हे दाही दिशांना धावणारे मन स्थिर होईल, थान्यावर येईल. ज्याच्या हृदयात तो प्रभू परमात्मा वास करतो, त्यास कोणत्याही विघ्नाची बाधा होत नाही. ह्या कलियुगात विषयविकाराने जीव सदा तप्त राहतो, वासनेत जळत राहतो. हरिनामाच्या उच्चाराने, स्मरणाने ह्या तापातून जीवाची सुटका होते. मन शांत होते आणि जीव सदैव सुख प्राप्त करतो. नामस्मरणाने भवसागरातून सुटका होते सर्व आशा-आकांक्षा पूर्ण होतात. प्रभुभक्तीने आत्मा प्रकाशमान होतो. नामस्मरण करणाऱ्या भक्ताच्या हृदयात तो अविनाशी प्रभू परमात्मा वास करतो. नानक सांगतात, अशा भक्ताची यमाच्या पाशातून सुटका होते. जन्ममरणाच्या फेऱ्यांपासून सुटका होते. तो मुक्त होतो. परमात्म्याशी एकरूप होतो. ॥३॥

ततु बीचारु कहै जनु साचा ॥ जनमि मरै सो काचो काचा ॥
 आवा गवनु मिटै प्रभ सेव ॥ आपु तिआगि सरनि गुरदेव ॥
 इउ रतन जनम का होइ उधारु ॥ हरि हरि सिमरि प्रान आधारु ॥
 अनिक उपाव न छूटनहारे ॥ सिंप्रिति सासत बेद बीचारे ॥
 हरि की भगति करहु मनु लाइ ॥ मनि बंछत नानक फल पाइ ॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : ततु – तत्त्व, परमेश्वर, काचो काचा – खोट्यातला खोटा, मिटै – मिटून जाते, संपते, सेव – सेवा, सिंप्रिति – स्मृती, सासत – शास्त्र, बेद – वेद, कर हु – करा.

भावार्थ : जो भक्त प्रभू परमात्म्याच्या सत्यस्वरूपाचा विचार करतो त्याचा जन्म सार्थकी लागतो. जो जन्मभर विषयविकारात गुंतून अखेर मरून जातो त्याचे जीवन मातीमोल होते. प्रभुभक्तीत रममाण होणारे जीवन हेच खरे जीवन. जे प्रभुनामापासून दूर असते असे जीवन खोटेच खोटे. जो सेवक अहंकार त्यागून सतगुरूस शरण जातो तो जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो. त्या हरीचे स्मरण हाच जीवाचा खरा आधार. महत् भाग्याने लाभलेल्या रत्नासारख्या अनमोल मानवजन्माचा उद्धार हरिभजनानेच होतो. सर्व शास्त्रे, स्मृती, वेद साऱ्या साऱ्यांचा अभ्यास केलात, अन्य अनेक उपाय, उपासना, व्रते केलीत तरी सारे व्यर्थ होय. प्रभुनामाच्या स्मरणानेच जीव मुक्त होतो. नानक सांगतात, अंतःकरणपूर्वक ईश्वरभक्ती केल्याने मनोवांच्छित फल प्राप्त होते. ॥४॥

संगि न चलिसि तैरे धना ॥ तूं किआ लपटावहि मूरख मना ॥
 सुत मीत कुटंब अरु बनिता ॥ इन ते कहहु तुम कवन सनाथा ॥
 राज रंग माइआ बिसथार ॥ इन ते कहहु कवन छुटकार ॥

खंड २ [३५४]

असु हसती रथ असवारी ॥ झूठा डंफु झूठु पासारी ॥
जिनि दिए तिसु बुझै न बिगाना ॥ नामु बिसारि नानक पछुताना ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : लपटावहि- चिकटून राहणे, धरून ठेवणे, कहहु - सांग, सनाथा - धनी असलेला, बिसथारा - विस्तार, छुटकार - मुक्ती, असु - अश्व, घोडे, डंफु - देखावा, बिगाना - मूर्ख, अडाणी.

भावार्थ : हे मना ! नीट विचार कर. जे धन तू जमा केले आहेस, ज्या धनाला तू कवटाळून बसला आहेस, ते धन अंती तुझ्या बरोबर येणार नाही. मग तू त्या धनाला व्यर्थ का कवटाळून बसतोस ? का त्याचा मोह धरतोस ? तुझी पत्नी, पुत्र, मित्र, सोयरे-धायरे यापैकी कोण तुझे रक्षण करणार आहे? अंतसमयी कोण तुझ्या बरोबर येणार आहे? कोणीही नाही! मग त्यांच्या बंधनात तू का अडकून राहतोस? राज्योपभोग, अन्य मायेचा पसारा, ह्यापैकी तुझी मरणापासून कोण सुटका करणार आहे? हत्ती, घोडे, पालखी, हे राजवैभव सारे सारे खोटे आहे. देखावा आहे. हा सारा मायेचा खोटा पसारा आहे हे तू नीट ओळख. ज्या प्रभू परमेश्वराने हे तुला दिले त्यालाच विसरलास ? नानक सांगतात, अरे वेड्या ! तू प्रभुनामास विसरलास तर शेवटी तुझ्यावर पश्चात्तापाचीच पाळी येईल. ॥५॥

गुर की मति तूं लेहि इआने ॥ भगति बिना बहु डुबे सिआने ॥
हरि की भगति करहु मन मीत ॥ निरमल होइ तुम्हारो चीत ॥
चरन कमल राखहु मन माहि ॥ जनम जनम के किलबिख जाहि ॥
आपि जपहु अवरा नामु जपावहु ॥ सुनत कहत रहत गति पावहु ॥
सार भूत सति हरि को नाउ ॥ सहजि सुभाइ नानक गुन गाउ ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८८)

शब्दार्थ : मति - बुद्धी, लेहि - घे, इआने - अज्ञानी, अडाणी, मीत - मित्र, चीत - चित्त, किलबिख - पाप, जाही - जाते, नष्ट होती, सहजि सुभाइ - सहज स्वाभाविकता.

भावार्थ : हे मित्रा! तू गुरूकडून ज्ञान प्राप्त कर. त्याच्या उपदेशाप्रमाणे वाग. त्यातच तुझे हित आहे. अरे अनेक शहाणी, विद्वान मंडळी ह्या भवसागरात विषयविकारात बुडून गेली. हे मित्रा! हरीची भक्ती कर, त्यामुळे तुझे चित्त निर्मळ होईल. त्या प्रभू परमात्म्याचे चरणकमल तुझ्या मनात घट्ट धरून ठेव, त्यामुळे तुझी जन्मजन्मांतरीची पापे नाश पावतील. तू स्वतः प्रभुनामाचा जप कर, दुसऱ्यांनाही नामजपाची प्रेरणा दे. अरे सततच्या नामश्रवणाने, नामसंकीर्तनाने तू परमगती प्राप्त करशील. ह्या जीवनात, तुझ्या सर्व व्यवहाराचे सार हरीचे नाम आहे. नानक सांगतात, हे मित्रा! सहजपणे स्वाभाविकपणे तू प्रभूचे नामस्मरण करत जा. ॥६॥

गुन गावत तेरी उतरसि मैलु ॥ बिनसि जाइ हउमै बिखु फैलु ॥
होहि अंचितु बसै सुख नालि ॥ सासि ग्रासि हरि नामु समालि ॥
छाडि सिआनप सगली मना ॥ साधसंगि पावहि सचु धना ॥
हरि पूंजी संचि करहु बिउहारु ॥ ईहा सुखु दरगह जैकारु ॥
सरब निरंतरि एको देखु ॥ कहु नानक जा कै मसतकि लेखु ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८९)

शब्दार्थ : उतरसि – निघून जाईल, बिनसि जाइ – नष्ट होईल, हउमै – अहंकार, बिखू – विष, फैलु – पसरलेले, अचिंतु – चिंतामुक्त, चिंतारहित, सासि – श्वास, ग्रासि – घास, संचि – संचय, ईहा – ह्याच जन्मात, जैकारु – आदर, सरब निरंतरु – सर्वत्र सर्वांचे ठायी, सर्वांच्या अंतरात, जा कै मसतकि – ज्याच्या भाग्यात, ज्याच्या ललाटी.

भावार्थ : हे बंधू! प्रभू परमात्म्याचे गुण गाण्याने मनातील विषयविकाररूपी मळ धुवून जाईल, तुझ्या मनात पसरलेले अहंकाररूपी विष नाश पावेल. हे बंधू! तू जर सदा सर्वदा, प्रत्येक श्वासागणिक, प्रत्येक घासागणिक परमेश्वराचे नाव घेतलेस तर तुझ्या सर्व चिंता दूर होतील, तू चिंता मुक्त होशील आणि सुखी होऊन जाशील. हे मना! सारं शहाणपण सोडून दे आणि संतजनांच्या सहवासात, खऱ्या धनाची, प्रभुनामाची प्राप्ती कर. हे हरिनामरूपी धन साठव. याचाच व्यवहार कर, त्याच्याच आधाराने ह्याच जन्मात तू सुखाने, सन्मानाने प्रभूच्या दरबारात स्थान प्राप्त करशील. सर्वत्र, सर्व वस्तुमात्रात, सर्व जीवात, तो प्रभू परमात्मा विराजमान आहे हे तू जाण. नानक सांगतात, ज्याच्या भाग्यात त्या प्रभूने लिहिले आहे तोच हे जाणेल.॥७॥

एको जपि एको सालाहि ॥ एको सिमरि एको मन आहि ॥
 एकस के गुन गाउ अनंत ॥ मनि तनि जापि एक भगवंत ॥
 एको एकु एकु हरि आपि ॥ पूरन पूर रहिओ प्रभु बिआपि ॥
 अनिक बिसथार एक ते भए ॥ एकु अराधि पराछत गए ॥
 मन तन अंतरि एकु प्रभु राता ॥ गुर प्रसादि नानक इकु जाता ॥८॥ १९ ॥

शब्दार्थ : एको – तो एकमात्र परमेश्वर, सालाहि – स्तुती, आहि – इच्छा, आस, आकांक्षा, बिआपि – व्यापून, भए – झाला आहे, अराधि – आराधना, पराछत – पाप, राता – रंगून गेलेला, लीन झालेला, जाता – जाणतो.

भावार्थ : हे मना! त्या एकमात्र परमात्म्याचा जप कर. त्याचीच स्तुती कर. त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण कर. त्याचीच आस धर. त्याच्या प्राप्तीची इच्छा धर. त्या एकमेव परमेश्वराचे अनंत गुण अनंत वेळा गा. तनाने, मनाने त्या एकमात्र भगवंताचा जप कर. तो प्रभू परमेश्वर सदैव पूर्वीही एकमेव होता, आजही तो एकमेवच आहे आणि पुढेही एकमेवच राहणार आहे. तो एकमात्र परिपूर्ण प्रभू सर्व सृष्टी व्यापून उरला आहे. त्या एकाचाच हा सारा विस्तार आहे. त्या एकमात्र असलेल्या परमेश्वराची आराधना केल्याने सर्व पापांचा नाश होतो. तोच एकमेव प्रभू परमेश्वर तनात, मनात अंतरात भरून राहिलेला आहे. नानक सांगतात, सतगुरूच्या कृपेनेच त्या एकमेव असलेल्या परमेश्वरास जाणता येते.॥८॥१९॥

॥ सलोकु ॥ फिरत फिरत प्रभ आइआ परिआ तउ सरनाइ ॥
 नानक की प्रभ बेनती अपनी भगती लाइ ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८९)

शब्दार्थ : प्रभ – प्रभू, परिआ – पडलो आहे, सरनाइ – शरण, बेनती – विनंती, लाइ – लाव.

भावार्थ : हे प्रभो! मी फिर फिर फिरलो आणि अखेर तुला शरण आलो आहे. नानक सांगतात, हे प्रभो! तुमच्या पायाशी माझी एकच विनंती आहे, की माझ्या मनाला तुझ्या भक्तीची ओढ लागू दे.॥१॥

॥ असटपदी ॥ जाचकु जनु जाचै प्रभ दानु ॥ करि किरपा देवहु हरि नामु ॥
 साध जना की मागउ धूरि ॥ पारब्रहम मेरी सरधा पूरि ॥

खंड २ [३५६]

सदा सदा प्रभ के गुन गावउ ॥ सासि सासि प्रभ तुमहि धिआवउ ॥
 चरन कमल सिउ लागै प्रीति ॥ भगति करउ प्रभ की नित नीति ॥
 एक ओट एको आधारु ॥ नानकु मागै नामु प्रभ सारु ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८९)

शब्दार्थ : जाचकु – याचक , जाचै- याचना करतो, देवहु – दे, धुरि – धूळ, चरणांची धूळ, सरधा – श्रद्धा, इच्छा, नित नीति – सदा सर्वदा, नित्य अखंडपणे, सारु – श्रेष्ठ

भावार्थ : हे प्रभो! मी याचक बनून तुझ्याकडे एकच याचना करतो. हे प्रभो! तू कृपावंत होऊन मला हरिनामाचे दान दे. संतजनांच्या चरणधुळीचे दान मी तुझ्याकडे मागतो. हे परब्रह्म परमात्म्या, माझी इच्छा पुरी कर. सदासर्वदा मी प्रभूचे गुणगान गावे. प्रत्येक श्वासागणिक तुझे ध्यान करावे हे दान मला दे. हे प्रभो! तुझ्या चरणकमलांची प्रीती माझ्या मनात उत्पन्न होवो. सदासर्वदा, निशी दिनी, माझ्या हातून परमेश्वराची भक्ती घडो. प्रभूचे नाम हाच ह्या जीवाचा आधार, एकमेव आश्रय आहे. नानक म्हणतात, हे प्रभो! तुझे नाम हेच सर्वश्रेष्ठ दान मला दे.॥१॥

प्रभ की द्रिसटि महा सुखु होइ ॥ हरि रसु पावै बिरला कोइ ॥
 जिन चाखिआ से जन त्रिपताने ॥ पूरन पुरख नही डोलाने ॥
 सुभर भरे प्रेम रस रंगि ॥ उपजै चाउ साध कै संगि ॥
 परे सरनि आन सभ तिआगि ॥ अंतरि प्रगास अनुदिनु लिव लागि ॥
 बडभागी जपिआ प्रभु सोइ ॥ नानक नामि रते सुखु होइ ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २८९)

शब्दार्थ : त्रिपताने – तृप्त, डोलाने – डगमगणे, दोलायमान, सुभर भरे – पूर्णपणे भरून, चाउ – रुची, इच्छा, आन- अन्य, परे सरनि – शरण जा, नामि रते – प्रभुनामात रंगून गेलेला.

भावार्थ : ज्याच्यावर प्रभूची कृपादृष्टी होते तो महासुख प्राप्त करतो. पण क्वचितच एखादा प्रभूची कृपा प्राप्त करतो. ज्याने हरिरसामृत चाखले तो तृप्त झाला. असा ह्या पूर्णपुरुषाचे मन कधीही दोलायमान होत नाही. ते सदैव स्थिर राहाते. ज्या भक्ताच्या मनात संतांच्या संगतीने प्रभुनामाची इच्छा निर्माण झाली, तो पूर्णपणे प्रभू परमात्म्यास शरण जातो. तो मग रात्रंदिवस परमेश्वर भजनात तल्लीन होऊन जातो व त्याच्या अंतरंगात आत्मज्ञानाचा प्रकाश पडतो. महाभाग्यवान सेवकच प्रभूच्या स्मरणात रममाण होतो. नानक सांगतात, असा प्रभुनामात रत झालेला भक्तच सुखाची प्राप्ती करतो.

सेवक की मनसा पूरी भई ॥ सतिगुर ते निरमल मति लई ॥
 जन कउ प्रभु होइओ दइआलु ॥ सेवकु किनो सदा निहालु ॥
 बंधन काटि मुक्ति जनु भइआ ॥ जनम मरन दूखु भ्रमु गइआ ॥
 इछ पुनी सरधा सभ पूरी ॥ रवि रहिआ सद अंगि हजूरी ॥
 जिस का सा तिनि लीआ मिलाइ ॥ नानक भगती नामि समाइ ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८९)

शब्दार्थ : मनसा – मनीषा, मनातील इच्छा, मति- ज्ञान, उपदेश, निहालु – प्रसन्न, जन कउ – आपल्या सेवकास, सरधा – श्रद्धा, रवि रहिआ – सर्वत्र भरून राहिलेला, सद – नेहमी, हजूरी – हजर, उपस्थित, सा- होता, तिनि – त्या प्रभूने.

भावार्थ : सतगुरूकडून निर्मळ ज्ञान प्राप्त झाल्याने सेवकाच्या मनातील सर्व आशा, इच्छा पूर्ण होतात. तो प्रभू परमात्मा आपल्या सेवकावर पूर्ण कृपा करतो व सेवकास सदैव प्रसन्नचित्त ठेवतो. असा सेवक मायामोहाच्या बंधनातून मुक्त होऊन जातो. जन्ममरण, दुःखयातना, सारे भ्रम नष्ट होतात. अशा सेवकाच्या सर्व इच्छा, सर्व आशा आकांक्षा पूर्ण होतात. त्याला प्रभू परमात्मा सर्वत्र आहे, सर्वव्याप्त आहे व तो सदैव आपल्या जवळच आहे ह्याची जाणीव होते. नानक सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याचा तो दास बनला, तो प्रभू त्यास आपल्यातच सामावून घेतो व तो सेवकही प्रभूची भक्ती करून नामात लीन होऊन राहतो.॥३॥

सो किउ बिसरै जि घाल न भानै ॥ सो किउ बिसरै जि कीआ जानै ॥
 सो किउ बिसरै जिनि सभु किछु दीआ ॥ सो किउ बिसरै जि जीवन जीआ ॥
 सो किउ बिसरै जि अगनि महि राखै ॥ गुर प्रसादि को बिरला लाखै ॥
 सो किउ बिसरै जि बिखु ते काढै ॥ जनम जनम का टुटा गाढै ॥
 गुरि पूरै ततु इहै बुझाइआ ॥ प्रभु अपना नानक जन धिआइआ ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २८९)

शब्दार्थ : सो- तो प्रभू परमात्मा, किउ - का, कसा, बिसरै - विसरेल, घाल - परिश्रम, न भानै - व्यर्थ जाऊ देत नाही, जानै - ध्यानात ठेवतो, जीवन जीआ- जीवाचा आधार.

भावार्थ : जो परमेश्वर मानवाने केलेले परिश्रम वाया जाऊ देत नाही, जो परमेश्वर मानवाने केलेले परिश्रम जराही विसरत नाही, ज्या परमेश्वराने तुला सर्व काही दिले आहे, त्या परमेश्वरास, हे मानवा तू का विसरतोस? जो तुझ्या जीवनाचा आधार आहे, ज्याने तू आईच्या पोटात असताना तुझे रक्षण केले. त्या परमेश्वरास तू कसा विसरतोस? हे सारे तो प्रभूच करतो हे ज्ञान क्वचितच कोणा व्यक्तीस गुरुकृपेने प्राप्त होते. अरे प्राण्या! जो प्रभू परमात्मा मोहमायेच्या विषापासून तुझे रक्षण करतो, तुझ्या मनातील मायापाश तोडून टाकतो, आणि अनेक जन्मापासून त्याच्यापासून दूर झालेल्या जीवास स्वतःशी जोडून घेतो, त्याला तू कसा विसरलास ? ज्या सेवकाने, सतगुरुकृपेने हे पूर्णज्ञान प्राप्त केले तोच त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो, त्या परमेश्वराचे ध्यान करतो.॥४॥

साजन संत करहु इहु कामु ॥ आन तिआगि जपहु हरि नामु ॥
 सिमरि सिमरि सिमरि सुख पावहु ॥ आपि जपहु अवरह नामु जपावहु ॥
 भगति भाइ तरीऐ संसारु ॥ बिनु भगती तनु होसी छारु ॥
 सरब कलिआण सूख निधि नामु ॥ बूडत जात पाए बिस्नामु ॥
 सगल दूख का होवत नासु ॥ नानक नाम जपहु गुनतासु ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९०)

शब्दार्थ : साजन - सज्जन, आन - अन्य, बाकी सगळे, अवरह - इतर, तरीऐ - तरून जातात, कलिआण - कल्याण, बिस्नामु - आधार, गुनतासु - गुणनिधी.

भावार्थ : हे सज्जनहो ! हे संतजनहो ! बाकी सर्व काही सोडून देऊन एकच काम करा, प्रभू परमात्म्याचा जप करा. तनाने- मनाने अंतःकरणपूर्वक त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करा आणि सुखी व्हा. स्वतः नामस्मरण करा आणि इतरांनाही नामजप करण्यास प्रवृत्त करा. भक्तिभावाने नामस्मरण केल्याने जीव भवसागर तरून जातो. भक्तिविना जीवन व्यर्थ आहे मातीमोल

आहे. प्रभुनाम हा सकळ सुखाचा, कल्याणाचा निधी आहे. नामाच्या साहाय्याने भवसागरात बुडून जाणाऱ्यांचे रक्षण होते व तो निश्चित होतो. प्रभूच्या नामस्मरणाने सर्व दुःखांचा नाश होतो. नानक सांगतात, हे मानवा! तू त्या गुणनिधी परमेश्वराचे नामस्मरण कर.॥५॥

उपजी प्रीति प्रेम रसु चाउ ॥ मन तन अंतरि इही सुआउ ॥
नेत्रहु पेखि दरसु सुखु होइ ॥ मनु बिगसै साध चरन धोइ ॥
भगत जना कै मनि तनि रंगु ॥ बिरला कोऊ पावै संगु ॥
एक बसतु दीजै करि मइआ ॥ गुर प्रसादि नामु जपि लइआ ॥
ता की उपमा कही न जाइ ॥ नानक रहिआ सरब समाइ ॥ ६ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९०)

शब्दार्थ : उपजी – उत्पन्न होणे, चाऊ – चव, इच्छा, सुआउ – लक्ष्य, ध्येय, एकमेव इच्छा, बिगसै – विकसित, मइआ – कृपा

भावार्थ : ज्या सेवकाच्या, भक्ताच्या मनात प्रभू परमात्म्याबद्दल प्रेम उत्पन्न झाले आहे, त्याच्या ध्यानीमनी नामप्राप्तीची तीव्र इच्छा उत्पन्न होते. सतगुरूच्या दर्शनाने त्याला सुखाची प्राप्ती होते. गुरूच्या पादप्रक्षालानाने त्याचे मन प्रसन्न होते. अशा भक्तांचे तनमन प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जाते. हे सर्व सतगुरूच्या संगतीने प्राप्त होते. पण अशी सतगुरूसंगत क्वचितच कोणास लाभते. हे प्रभो! मला कृपा करून एकच दान दे, की, जेणेकरून मला सतगुरूकृपेने तुझ्या नामजपाची प्राप्ती होईल. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र विराजमान आहे. त्या सर्वव्याप्त प्रभू परमेश्वराचा महिमा वर्णनापलिकडे आहे.॥६॥

प्रभ बखसंद दीन दइआल ॥ भगति वछल सदा किरपाल ॥
अनाथ नाथ गोबिंद गुपाल ॥ सरब घटा करत प्रतिपाल ॥
आदि पुरख कारण करतार ॥ भगत जना के प्रान अधार ॥
जो जो जपै सु होइ पुनीत ॥ भगति भाइ लावै मन हीत ॥
हम निरगुनीआर नीच अजान ॥ नानक तुमरी सरनि पुरख भगवान ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९०)

शब्दार्थ : बखसंद – क्षमावंत, दीन दइआल – गरिबांवर दया करणारा दीनदयाळ, भगति वछल – भक्तवत्सल, घटा – जीव, भाइ – भाव, प्रेम, लावै मन हीत – हृदयात प्रभूविषयी प्रेम धारण करतो. निरगुनीआर – गुणहीन, अजान – अजाण, अज्ञानी, अडाणी.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा क्षमावंत आहे, दीनदयाळ आहे. भक्तवत्सल आहे आणि सदा कृपा करणारा आहे. तो अनाथांचा नाथ आहे, तो गोपाल सर्वांचे पालन करणारा आहे. साऱ्या सृष्टीचा तोच प्रतिपाल करतो. तो प्रभू परमात्मा आदिपुरुष आहे. सर्व कर्ताकरविता तोच आहे. तो भक्तजनांच्या प्राणांचा आधार आहे. जो जो मनुष्य त्याचा जप करतो, जो भक्त आपल्या हृदयात प्रभू परमात्म्याबद्दल प्रेमभावना धारण करतो तो पुण्यवंत होतो. नानक सांगतात, हे प्रभो! आम्ही गुणहीन आहोत, नीच, क्षुद्र आहोत. अजाण, अडाणी आहोत. हे पूर्णपुरुष भगवंता ! आम्ही तुला शरण आलो आहोत, आमचे रक्षण कर.॥७॥

सरब बैकुंठ मुकति मोख पाए ॥ एक निमख हरि के गुन गाए ॥
 अनिक राज भोग बडिआई ॥ हरि के नाम की कथा मनि भाई ॥
 बहु भोजन कापर संगीत ॥ रसना जपती हरि हरि नीत ॥
 भली सु करनी सोभा धनवंत ॥ हिरदै बसे पूरन गुर मंत ॥
 साध संगि प्रभ देहु निवास ॥ सरब सूख नानक परगास ॥८॥२०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९०)

शब्दार्थ : बैकुंठ – स्वर्ग, मनि – मनात, भाई – आवडली, कापर – कपडे, वस्त्रे प्रावरणे, सोभा – शोभा, सन्मान, आदर, करनी – आचरण, गुर मंत – गुरुचा उपदेश .

भावार्थ : जो भक्त एकाग्रचित्ताने क्षणभरच हरीचे गुणगान करतो, तो स्वर्ग प्राप्त करतो. तो चारही मुक्तीचा (सलोक, समीप, स्वरूप व सायुज्ज) अधिकारी होतो. ज्या भक्ताच्या मनात हरिकथेची आवड उत्पन्न झाली आहे. त्याला अनेक राजभोग, श्रेष्ठपद प्राप्त झाल्याचा आनंद प्राप्त होतो. जो भक्त आपल्या वाचेने सदैव हरी, हरी, असा उच्चार करतो त्याला जणू सुग्रास भोजनाचा, उंची वस्त्रे प्रावरणे घातल्याचा, सुरेल संगीत ऐकल्याचा आनंद प्राप्त होतो. ज्याच्या हृदयाने त्या सतगुरुचा उपदेश पूर्णपणे ग्रहण केला आहे, त्याचे सर्व आचरण चांगले असते. तोच त्याचा सन्मान, तीच त्याची धनसंपदा. हे प्रभो! मला तुझ्या संतसज्जनांची संगत लाभू दे. नानक सांगतात, त्या संतसज्जनांच्या संगतीने जीवनात सर्व सुखे प्रगट होतात.॥८॥२०॥

॥ सलोकु ॥ सरगुन निरगुन निरंकार सुंन समाधी आपि ॥

आपन कीआ नानका आपे ही फिरि जापि ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९०)

शब्दार्थ : सरगुन – सगुण, निरगुन – निर्गुण, निरंकार – निराकार, सुंन – शून्य, सुंन समाधी – निर्विकल्प समाधी, कीआ – निर्माण केले.

भावार्थ : हे सारे सारे काही प्रभुमय आहे. प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्य काही नाही हे सांगताना श्री गुरू नानक देव सांगतात, हे प्रभू! परमात्म्या तुच सगुण, निर्गुण निराकार आहेस. निर्विकल्प समाधी अवस्थेतही तूच आहेस. ही सारी सृष्टी, जी तू निर्माण केलीस, तीही तूच आहेस. तूच असलेल्या ह्या जीवाचे ठायी वास करून प्रभुनामाचा जप करणाराही तूच आहेस. सर्व काही तूच आहेस.॥१॥

॥ असटपदी ॥ जब आकारु इहु कछु न द्रिसटेता ॥ पाप पुंन तब कह ते होता ॥

जब धारी आपन सुंन समाधि ॥ तब बैर बिरोध किसु संगि कमाति ॥

जब इस का बरनु चिहनु न जापत ॥ तब हरख सोग कहु किसहि बिआपत ॥

जब आपन आप आपि पारब्रहम ॥ तब मोह कहा किसु होवत भरम ॥

आपन खेलु आपि वरतीजा ॥ नानक करनैहारु न दूजा ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९०)

शब्दार्थ : आकारु – आकार, द्रिसटेता – दिसणे, दृश्य, धारी – धारण केली, किसु संगि – कोणाबरोबर, बरनु – वर्ण, रंग, चिहनु – चिन्ह, न जापत – दिसत नव्हते, हरख – हर्ष, सोग – शोक, बिआपत – व्यापणे, स्पर्श करणे, किसु – कोणाला, होवत – होतो, खेलु – खेळ, लीला, वरतीजा – निर्माण केले, निर्मिती चालू आहे.

भावार्थ : जेव्हा ह्या सृष्टीची निर्मितीही झाली नव्हती, कोणताही आकार दृश्यमान नव्हता, काही काही सुद्धा नव्हते, तेव्हा कोण पाप कर्म करत होते आणि कोण पुण्यकर्म करत होते? हे प्रभू परमात्म्या, जेव्हा तू शून्य समाधी अवस्थेत, निर्विकल्प समाधीत मग्न होतास तेव्हा सांग बरं कोण कोणाला विरोध करत होते? कोण कोणाशी वैर करत होते? जेव्हा ह्या सृष्टीचा कोणताही रंग, कोणतेही चिन्ह दिसत नव्हते, तेव्हा हर्ष, शोक ह्यांनी कोण व्याप्त होत होता? कोण शोकविह्वल होत होता? जेव्हा केवळ प्रभू परमात्माच केवळ एकमेव होता, तेव्हा मोह कोणाला होत होता? भ्रम कोणाला होत होता? हे प्रभू परमात्म्या, हा सारा तुझाच खेळ आहे. तुझीच लीला आहे. तूच हे निर्माण केले आहेस. नानक सांगतात, हे सर्व करणारा कर्ता एकमेव प्रभू परमात्माच आहे, अन्य कोणी नाही.॥१॥

जब होवत प्रभ केवल धनी ॥ तब बंध मुक्ति कहु किस कउ गनी ॥

जब एकहि हरि अगम अपार ॥ तब नरक सुरग कहु कउन अउतार ॥

जब निरगुन प्रभ सहज सुभाइ ॥ तब सिव सकति कहहु कितु ठाइ ॥

जब आपहि आपि अपनी जोति धरै ॥ तब कवन निडरु कवन कत डरै ॥

आपन चलित आपि करनैहार ॥ नानक ठाकुर अगम अपार ॥२ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९१)

शब्दार्थ : होवत – होता, धनी – मालक, गनी – गणना, मोजणे, जाणणे, कउन – कोण, सिव – जीवात्मा, सकति – माया, चलित – कार्य, लीला.

भावार्थ : जेव्हा काहीही नव्हते, एकमात्र प्रभू परमात्माच केवळ होता, तेव्हा बंधनात फसलेला कोण होता आणि कोण बंधमुक्त होता? जेव्हा अगम्य व अपार असा तो हरी परमात्माच फक्त होता, तेव्हा सांगा बरं स्वर्गात जाणारे कोण होते आणि कोण नरकात जात होते? जेव्हा तो निर्गुण प्रभू परमात्मा आपल्या सहज स्वरूपात म्हणजे निराकार रूपात होता, तेव्हा सांगा बरं शिव (जीवात्मा) कोठे होता आणि शक्ति (माया) कोठे होती? जेव्हा त्या अनादी अनंत प्रभू परमात्म्याने आपली आत्मज्योत स्वतःतच धारण केली होती, तेव्हा घाबरणारा, भिणारा कोण होता आणि घाबरवणारा (भिवविणारा) कोण होता? ह्या सृष्टीत दिसणारे सर्व काही त्या प्रभू परमात्म्याचीच लीला आहे. त्यानेच हे सर्व निर्माण केले आहे. तो एक होता – अनेक झाला. दिसते, भासते ती सारी त्याचीच रूपे आहेत. नाना वेशे, नाना रूपे तो अरूप, निराकार प्रभू नटलेला आहे. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा अगम्य आहे, अपार आहे. ॥२॥

अबिनासी सुख आपन आसन ॥ तह जनम मरन कहु कहा बिनासन ॥

जब पूरन करता प्रभ सोइ ॥ तब जम की त्रास कहहु किसु होइ ॥

जब अबिगत अगोचर प्रभ एका ॥ तब चित्र गुपत किसु पूछत लेखा ॥

जब नाथ निरंजन अगोचर अगाधे ॥ तब कउन छुटे कुन बंधन बाधे ॥

आपन आप आप ही अचरजा ॥ नानक आपन रूप आप ही उपरजा ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९१)

शब्दार्थ : अबिनासी – अविनाशी, बिनासन – विनाश, अबिगत – अव्यक्त, अगोचर – चर्मचक्षूंस न दिसणारा, अचरजा – आश्चर्यकारक, उपरजा – उत्पन्न करणारा.

भावार्थ : जेव्हा तो अविनाशी, सुखस्वरूप, प्रभू परमात्मा आपल्या मूळ स्वरूपात – निर्गुण निराकार रूपात (आसनस्थ) होता, तेव्हा सांगा बरं कोण जन्मत होते आणि कोण मरत होते ? कोणाची उत्पत्ती होत होती आणि कोणाचा नाश होत होता ?

जेव्हा कर्ताकरविता प्रभूच केवळ आपल्या स्वरूपात होता, तेव्हा यमाचे क्लेष कोणास होत होते ? जेव्हा तो अव्यक्त, चर्मचक्षूस न दिसणारा, इंद्रियांना न समजणारा प्रभू परमात्माच केवळ एकमात्र होता, तेव्हा चित्रगुप्त कोणाला विचारून कोणाच्या पापपुण्याचा हिशोब लिहीत होता ? जेव्हा तो निरंजन, अगोचर, अगाध प्रभू परमात्माच केवळ एकमेव होता, तेव्हा मायेच्या बंधनात अडकणारा कोण होता आणि बंधन मुक्त कोण होता ? प्रभू परमात्मा म्हणजे स्वतःच एक आश्चर्यच आहे! न उलगडणारे, न कळणारे आश्चर्य आहे! नानक सांगतात, त्याचे स्वरूप तोच उलगडून दाखवू शकेल.॥३॥

जह निरमल पुरखु पुरख पति होता ॥ तह बिनु मैलु कहहु किआ धोता ॥

जह निरंजन निरंकार निरबान ॥ तह कउन कउ मान कउन अभिमान ॥

जह सरूप केवल जगदीस ॥ तह छल छिद्र लगत कहु कीस ॥

जह जोति सरूपी जोति संगि समावै ॥ तह किसहि भूख कवनु त्रिपतावै ॥

करन करावन करनैहारु ॥ नानक करते का नाहि सुमारु ॥४ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९१)

शब्दार्थ : जह – ज्या, जेथे, पुरखु – परमेश्वर, पुरख पती – जीवांचा प्रमुख, जीवांचा मालक, तह – त्या, तेथे, त्या वेळी, कहहु – सांगा, किआ – कोणाला, छल छिद्र – छळकपट आदी दोष, सुमारु – अंदाज.

भावार्थ : जेव्हा तो निर्मल प्रभू परमात्माच केवळ अस्तित्वमान होता, तेव्हा तो मलरहित होता. मग सांगा बर, तेव्हा स्वच्छ करण्यासारखे धुवून टाकण्यासारखे काय होते ? जेव्हा मायारहित, आकाररहित, वासनारहित प्रभूच केवळ होता, तेव्हा कोणाला अहंकार, अपमान, गर्व होत होता? जेव्हा केवळ जगदीश आपल्या मूळ स्वरूपात अस्तित्वात होता, तेव्हा छळ, कपट, धोका, विश्वासघात आदी पापवासना कोठे होत्या? जेव्हा ज्योतिरूप परमात्मा आपल्याच तेजात सामावलेला होता, त्या वेळी कोणाला मायारूपी वासनेची क्षुधा लागत होती व कोण ती तृप्त करत होता ? तो प्रभू परमात्माच सर्व काही आहे, सर्व काही करणारा आणि करवून घेणारा आहे. नानक म्हणतात, त्या प्रभू परमात्म्याच्या कर्तृत्वाला अंतच नाही. कोणीही त्याची व्याप्ती जाणूच शकत नाही.॥४॥

जब अपनी सोभा आपन संगि बनाई ॥ तब कवन माइ बाप मित्र सुत भाई ॥

जह सरब कला आपहि परबीन ॥ तह बेद कतेब कहा कोऊ चीन ॥

जब आपन आपु आपि उरि धारै ॥ तउ सगन अपसगन कहा बीचारै ॥

जह आपन ऊच आपन आपि नेरा ॥ तह कउनु ठाकुरु कउनु कहीऐ चेरा ॥

बिसमन बिसम रहे बिसमाद ॥ नानक अपनी गति जानहु आपि ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९१)

शब्दार्थ : परबीन – प्रवीण, चीन – ओळखणे, जाणणे, उरिधारै – हृदयात धारण केले, सगन – शकुन, अपसगन – अपशकुन, नेरा – जवळ, एकरूप, चेरा – शिष्य, बिसमन बिसम – आश्चर्यच आश्चर्य, बिसमाद – आश्चर्यकर्ता

भावार्थ : जेव्हा त्या प्रभू परमात्म्याने आपली शोभा आपल्यातच ठेवली होती, केवळ तोच एकमात्र होता, त्या वेळी कोण आई ? कोण बाप ? कोण कोणाचा मित्र, पुत्र, बंधू? जेव्हा सर्व विद्या, सर्व कला सर्व काही तोच होता, तेव्हा वेद (हिंदूंचे पवित्र ग्रंथ) कतेब (मुसलमानांचा पवित्र ग्रंथ), यांचा ज्ञाता कोण होता ? कोण वेद-शास्त्रे जाणत होता ? जेव्हा प्रभू परमात्म्याने आपल्या स्वतःस आपल्यातच धारण केले होते, तेव्हा कसला शकुन आणि कसला अपशकुन ? जेव्हा प्रभू परमात्मा स्वतः सर्वश्रेष्ठ होता व त्याने स्वतःला स्वतःतच समाविष्ट केले होते, तेव्हा कोण कोणाचा ईश्वर? कोण कोणाचा

भक्त ? तो विस्मयकारी, विस्मयकारक, प्रभू परमात्मा स्वतःच एक आश्चर्य आहे. नानक म्हणतात, हे परमेश्वरा! तुझी गतिविधी तूच केवळ जाणू शकतोस. आम्हा पामरांना ते शक्य नाही.॥५॥

जह अछल अछेद अभेद समाइआ ॥ ऊहा किसहि बिआपत माइआ ॥
आपस कउ आपहि आदेसु ॥ तिहु गुण का नाही परवेसु ॥
जह एकहि एक एक भगवंता ॥ तह कउनु अचिंतु किसु लागै चिंता ॥
जह आपन आपु आपि पतीआरा ॥ तह कउनु कथै कउनु सुननैहारा ॥
बहु बेअंत ऊच ते ऊचा ॥ नानक आपस कउ आपहि पहूचा ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९१)

शब्दार्थ : अछल – न छळणारा , अछेद – छेदरहित , अभेद – भेदरहित , समाइआ – समाविष्ट , बिआपत – व्यापत , तिहु – तीन , अचिंतु – चिंतारहित , निश्चिंत , पतीआरा – प्रसन्न करणारा , प्रार्थना करणारा , कथै – सांगतो , सुननैहारा – ऐकणारा .

भावार्थ : जेव्हा अछल, अछेद व अभेद प्रभू परमात्मा सर्वव्यापी होता, तेव्हा माया कोणावर प्रभाव पाडत होती ? जेव्हा प्रभू परमात्मा स्वतः स्वतःस प्रणिपात करीत होता, तेव्हा त्रिगुणांचा (सत्त्व, रज, तम) तेथे प्रवेशही होत नव्हता. जेव्हा सर्वत्र एकमात्र प्रभू परमात्मा होता, तेव्हा कोण चिंतामुक्त होता व कोण चिंताग्रस्त होता ? जेव्हा प्रभू परमात्मा स्वतःच स्वतःला प्रसन्न करत होता, तेव्हा कोण कोणाची प्रार्थना करत होता व कोण ती प्रार्थना ऐकत होता? तो प्रभू परमात्मा श्रेष्ठाहून, श्रेष्ठ सर्वश्रेष्ठ आहे. त्याचा कोणासही पार लागत नाही. तो अनंत आहे. नानक सांगतात, परमेश्वरापर्यंत फक्त स्वतः परमेश्वरच पोहोचू शकतो.॥६॥

जह आपि रचिओ परपंचु अकारु ॥ तिहु गुण महि कीनो बिसथारु ॥
पापु पुंनु तह भई कहावत ॥ कोऊ नरक कोऊ सुरग बंछावत ॥
आल जाल माइआ जंजाल ॥ हउमै मोह भ्रम भै भार ॥
दूख सूख मान अपमान ॥ अनिक प्रकार कीओ बख्यान ॥
आपन खेलु आपि करि देखै ॥ खेलु संकोचै तउ नानक एकै ॥ ७ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९१)

शब्दार्थ : परपंचु – प्रपंच, दृश्यमान जगत्, आकारु – निर्माण केला, कहावत – प्रचारात आले, म्हणू लागले, बंछावत – इच्छितात, आल जाल – घर प्रपंच, संसार, हउमै – अहंकार, बख्यान – वर्णन.

भावार्थ : सर्वाआधी फक्त तो एकमात्र प्रभू परमात्मा निर्गुण, निराकार, आत्मस्वरूप अवस्थेत होता . अन्य काहीही नव्हते. पण त्याच प्रभू परमात्म्यास असे वाटले, की आपण अनेक व्हावे व मग त्याने ह्या दृश्यमान जगाची, ह्या सगुण साकार सृष्टीची निर्मिती केली. त्यात सत्त्व रज तम त्रिगुणात्मक जीवांना जन्माला घालून त्याचा विस्तार केला. तेव्हापासूनच पाप-पुण्य आदी शब्द वापरत आहेत. जीव आपापल्या गुणानुसार कर्म करत असताना, सत्कर्म करणारे पुण्याचे धनी झाले, तर कुकर्म करणारे पापाचे धनी झाले व कर्मानुसार स्वर्ग व नरक प्राप्त करते झाले. ह्या जगात जीव जन्माला आल्यावर तो संसारपाशात गुंतला. मायेच्या जंजाळात फसला. अहंकार, मोह, भ्रम, भय आदीने तो भारला गेला. काहींना दुःखाला सामोरे जावे लागते. काहींना सुखाची प्राप्ती होते. काहींना मानसन्मान प्राप्त होतो, तर काहींच्या पदरी अपमानाचे जिणे येते. प्राण्यांच्या ह्या अवस्थांचे किती किती प्रकार सांगावे ? ही सारी सृष्टी, हा सारा खेळ त्यानेच मांडला आहे. त्याचीच ही सारी

लीला आहे व तो प्रभू परमात्मा आपलाच खेळ आपणच पाहत आहे. नानक सांगतात, जेव्हा त्या प्रभू परमात्म्यास इच्छा होईल, तेव्हा त्याचा हा खेळ तोच समाप्त करील व फिरून एकदा आपल्या मूळ स्वरूपात निर्गुण निराकार रूपात स्थित होईल.॥७॥

जह अबिगतु भगतु तह आपि ॥ जह पसरै पासारु संत परतापि ॥
दुहू पाख का आपहि धनी ॥ उन की सोभा उनहू बनी ॥
आपहि कउतक करै अनद चोज ॥ आपहि रस भोगन निरजोग ॥
जिसु भावै तिसु आपन नाइ लावै ॥ जिसु भावै तिसु खेल खिलावै ॥
बेसुमार अथाह अगनत अतोलै ॥ जिउ बुलावहु तिउ नानक दास बोलै ॥८॥२१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९२)

शब्दार्थ : अबिगतु – अव्यक्त, अदृश्य, प्रभू पसरै – पसरलेला, पासारु – पसारा, परतापि – महती, दुहू – दोन्ही, पाख – बाजू, उनहू – त्याचीच, चोज – चोजले, लाड, कौतुक, अनद – अनेक, निरजोग – निर्लेप, अलिप्त, नाइ – नाम, लावै – लावतो, बेसुमार – ज्याचा सुमार लागत नाही, पार लागत नाही, ठाव लागत नाही असा, अपार, अनंत, अथाह – अनंत, पसरलेला, अनगत – ज्याची गणती करता येत नाही असा, अपरिमेय, अतौल – अतुलनीय, बुलावहु – बोलवितोस, बोलै – बोलतो, तिउ – तेच, तसेच.

भावार्थ : जेथे कोठे त्या प्रभू परमात्म्याचे भक्त असतात, तेथे तेथे त्या ठिकाणी, तो अव्यक्त प्रभू परमात्माही असतो. त्या प्रभू परमात्म्याने हा सृष्टीचा पसारा मांडला आहे, तो संतजनांचा महिमा वाढावा म्हणून मांडला आहे. इहलोक व परलोक दोनही जगांचा तो प्रभू परमात्माच एकमेव धनी आहे, प्रतिपालक आहे. त्या प्रभू परमात्म्याची शोभा, महत्ता त्याच्यातच सामावलेली आहे. तो प्रभू परमात्मा स्वतःच आपले अनेक चोचले पुरवून आपलेच आपण कौतुक करतो. तोच, स्वतः उत्पन्न केलेल्या रसांचा, मनमुराद आस्वाद घेतो, पण तो मात्र त्यात लिप्त होत नाही. स्वतः त्या सर्वांपासून अलिप्त राहतो. तो प्रभू त्यास आवडेल त्या जीवास आपले नाम देतो व त्यास प्रभुभक्तीचा मार्ग दाखवतो व अंति मुक्त करतो. तर कोणास ह्या मायेच्या खेळातच खेळत ठेवतो. ह्या जन्ममरणाच्या फेऱ्यात फिरत ठेवतो. तो प्रभू परमात्मा अपार आहे, अथांग आहे, अपरिमेय आहे, अतुलनीय आहे. नानक सांगतात, तो प्रभू जसे बोलावयास लावतो तसे हा नानक बोलतो. माझा बोलविता धनी तो प्रभू परमात्माच होय.॥८॥२१॥

॥ सलोकु ॥ जीअ जंत के ठाकुरा आपे वरतणहार ॥
नानक एको पसरिआ दूजा कह द्रिसटार ॥१॥

शब्दार्थ : वरतणहार – सर्वव्यापक, पसरिआ – पसरलेला, कह – कोठे, द्रिसटार – दृष्टीस पडतो.

भावार्थ : सर्व जीवांचा पालनकर्ता प्रभू परमात्मा सर्वव्यापी आहे. हा सारा त्याचाच पसारा, तोच सर्वत्र भरून राहिला आहे. नानक सांगतात, त्याच्याशिवाय अन्य कोणी दृष्टीस तरी पडतो का?॥१॥

॥ असटपदी ॥ आपि कथै आपि सुननैहारु ॥ आपहि एकु आपि बिसथारु ॥
जा तिसु भावै ता सिसटि उपाए ॥ आपनै भाणै लए समाए ॥
तुम ते भिन नही किछु होइ ॥ आपन सूति सभु जगतु परोइ ॥

खंड २ [३६४]

जा कउ प्रभ जीउ आपि बुझाए ॥ सचु नामु सोई जनु पाए ॥
सो समदरसी तत का बेता ॥ नानक सगल स्रिसटि का जेता ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९२)

शब्दार्थ : कथै – सांगणारा, सांगतोस, सुननैहारु – ऐकणारा, उपाए – उत्पन्न करतो. जा – जेव्हा, ता – तेव्हा, समाए – समाप्त करतो, नष्ट करतो, सुति – धागा, परोइ – गुंफून ठेवले आहे, बुझाए – ज्ञान देतो, सोइ – तोच, पाए – प्राप्त करतो, तत – तत्त्व, सत्य, वास्तविक, बेता – ज्ञान.

भावार्थ : हे प्रभो! सर्व काही सांगणारा, सर्व काही बोलणारा, तूच आहेस आणि ते ऐकणाराही तूच आहेस. तू एकमेव आहेस व अनेक रूपाने सर्वत्र पसरलेलाही तूच आहेस. जेव्हा तुझ्या इच्छेला येते. तेव्हा तू हा सृष्टीचा पसारा उत्पन्न करतोस व जेव्हा तुझ्या इच्छेला येते तेव्हा तू तो पसारा आवरता घेतोस व हा सृष्टीचा खेळ समाप्त करतोस. हे प्रभो ! तुझ्यापासून वेगळा कोणीही नाही. साऱ्यांना तू तुझ्या सत्तारूपी सूत्रात गुंफून ठेवले आहेस. हे प्रभू परमात्मा ! जो प्राणी तुला योग्य वाटतो. त्याला तू ज्ञान देतोस. असा माणूस तुझ्या सत्यरूपी नामास प्राप्त करतो. असा भक्त मग समदर्शी – सर्वांना समान मानणारा – सर्वांना समदृष्टीने पाहणारा म्हणून ओळखला जातो. तत्त्ववेत्ता म्हणून ओळखला जातो. नानक सांगतात, असा भक्त, असा सेवक जग जिंकून घेतो.॥१॥

जीअ जंत्र सभ ता कै हाथ ॥ दीन दइआल अनाथ को नाथु ॥
जिसु राखै तिसु कोइ न मारै ॥ सो मूआ जिसु मनहु बिसारै ॥
तिसु तजि अवर कहा को जाइ ॥ सभ सिरि एकु निरंजन राइ ॥
जीअ की जुगति जा कै सभ हाथि ॥ अंतरि बाहरि जानहु साथि ॥
गुन निधान बेअंत अपार ॥ नानक दास सदा बलिहार ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९२)

शब्दार्थ : जीअ जंत्र – जीवजंतू, हाथ – हातात, आज्ञेत, अधिकारात, अनाथ को – अनाथांचा, मूआ – मेलेला, बिसारै – विसरतो, को – कोठे, जुगति – रहस्य, निधान – भांडार.

भावार्थ : ह्या सृष्टीतील सर्व जीवजंतू त्या प्रभू परमात्म्याच्याच आज्ञेत असतात. तो दीनांचा दयाळू व अनाथांचा नाथ आहे. तो प्रभू परमात्मा ज्याचे रक्षण करतो त्याला कोणीही मारू शकत नाही. देव तारी त्याला कोण मारी ? ज्याला तो प्रभू परमात्मा विसरला तो मेलेलाच म्हणावा. अशा ह्या भगवंतापासून विन्मुख होऊन, त्याला सोडून, हे जीवा तू कोठे जाणार ? अन्य कोण तुझे रक्षण करणार ? साऱ्यांचा तारणहार तो एकमात्र प्रभू परमात्मा स्वतः निर्लेप आहे. साऱ्या जीवांच्या जीवनाचे सारे रहस्य ज्याच्या हातात आहे, तो प्रभू परमात्मा तुझ्या आत-बाहेर, सर्वत्र तुझ्या बरोबर आहे हे ध्यानात घे. नानक सांगतात, त्या गुणनिधी, अपार, अनंत, परमेश्वरावरून मी, त्याचा दास, माझे प्राण सदा सर्वदा ओवाळून टाकतो.॥२॥

पूरनि पूरि रहे दइआल ॥ सभ ऊपरि होवत किरपाल ॥
अपने करतब जानै आपि ॥ अंतरजामी रहिओ बिआपि ॥
प्रतिपालै जीअन बहु भाति ॥ जो जो रचिओ सु तिसहि धिआति ॥
जिसु भावै तिसु लए मिलाइ ॥ भगति करहि हरि के गुण गाइ ॥
मन अंतरि बिस्वासु करि मानिआ ॥ करनहारु नानक इकु जानिआ ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९२)

शब्दार्थ : पूरनि – पूर्णरूप, पूरि रहे – सर्वव्याप्त, करतब – खेळ, कर्तव्य, काम, लीला, जानै – जाणतो, आंतरजामी- अंतर्यामी, बहु भाति – नाना प्रकारे, जो जो रचिओ – जे जे निर्माण केले, सु – ते, तिसहि – त्यालाच, त्याचेच, धिआति – ध्यान करतात, इकु – एकमात्र.

भावार्थ : तो पूर्णरूप, पूर्ण दयाळू प्रभू परमात्मा सर्वत्र सर्वव्याप्त आहे. त्याने सर्व जीवांवर आपले कृपाछत्र धरले आहे. त्याचे काम तोच जाणतो, तो प्रत्येक जीवाच्या अंतरात व्यापून राहिला आहे. तो नाना प्रकारांनी जीवांचा सांभाळ करतो, प्रतिपाळ करतो. त्या प्रभू परमात्म्याने ज्याला ज्याला निर्माण केले, तो प्रत्येक जीव त्याचे ध्यान करतो. पण प्रभूला जो आवडतो त्याला तो आपल्यात सामावून घेतो. मग असा भक्त प्रभू परमात्म्याची भक्ती करीत हरीचे गुणगान करतो. ज्या सेवकाने निष्ठापूर्वक, मनापासून त्या प्रभूस मानले आहे, नानक सांगतात, त्या कर्त्याकरवित्या एकमात्र प्रभूस त्याने जाणले आहे.॥३॥

जनु लागा हरि एकै नाइ ॥ तिस की आस न बिरथी जाइ ॥
सेवक कउ सेवा बनि आई ॥ हुकमु बूझि परम पदु पाई ॥
इस ते ऊपरि नही बीचारु ॥ जा कै मनि बसिआ निरंकारु ॥
बंधन तोरि भए निरवैर ॥ अनदिनु पूजहि गुर के पैर ॥
इह लोक सुखीए परलोक सुहेले ॥ नानक हरि प्रभि आपहि मेले ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९२)

शब्दार्थ : नाइ – नामात, आस – आशा, इच्छा बिरथी – वृथा, वाया, बनि आई – योग्य वाटते, बुझि – समजून, बसिआ – स्थान ग्रहण करणे, वस्ती करणे, वास करणे, तोरि – तोडून, भए – होतो. अनदिनु – रात्रंदिवस.

भावार्थ : जो भक्त त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याच्या नामात तल्लीन झाला त्याची इच्छा कधीही वाया जात नाही. त्याची (परमेश्वरप्राप्तीची) इच्छा पूर्ण होते. प्रभूच्या सेवकाला एकच गोष्ट योग्य वाटते, ती म्हणजे प्रभूची चरणसेवा. ज्याने परमेश्वराची आज्ञा जाणली तो परमपद प्राप्त करतो. तो प्रभूत विलीन होतो. ज्याचे मनात तो निराकार प्रभू परमात्मा वास करतो, त्या सेवकास प्रभुनामापेक्षा अन्य कोणताही विचार श्रेष्ठ वाटत नाही. अशा भक्ताचे सांसारिक मायापाश तुटून जातात. तो भयमुक्त होतो. तो निर्वैर होतो व तो रात्रंदिवस सतगुरूची पादसेवा करण्यात निमग्न होतो. तो भक्त इहलोकात सुख प्राप्त करतो. परलोकातही प्रसन्नचित्त असतो. नानक सांगतात, अशा भक्तास प्रभू आपल्यात विलीन करून घेतो.॥४॥

साधसंगि मिलि करहु अनंद ॥ गुन गावहु प्रभ परमानंद ॥
राम नाम ततु करहु बीचारु ॥ द्रुलभ देह का करहु उधारु ॥
अंम्रित बचन हरि के गुन गाउ ॥ प्रान तरन का इहै सुआउ ॥
आठ प्रहर प्रभ पेखहु नेरा ॥ मिटै अगिआनु बिनसै अंधेरा ॥
सुनि उपदेसु हिरदै बसावहु ॥ मन इछे नानक फल पावहु ॥ ५ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९३)

शब्दार्थ : ततु – तत्त्व, सिद्धांत, उधारु – उद्धार, तरन – रक्षण, सुआउ – युक्ती, पेखहु – पाहा, नेरा – जवळ, बसावहु – धारण करा, मन इछे – मनोवांचिछत.

भावार्थ : संतसंगतीत राहून आनंद प्राप्त करा व त्या परमानंदरूप प्रभू परमात्म्याचे सदैव गुणगान करा. सर्व वेदांचे,

शास्त्रांचे, एकमात्र मूलतत्त्व 'रामनाम', त्याचे ध्यान करा. त्याने ह्या दुर्लभ नरदेहाचा उद्धार होईल. प्रभू परमात्म्याच्या अमृतरूपी वचनाचे गुणगान करा. ह्या मायारूपी संसारात विषयविकारांपासून वाचण्याची हीच युक्ती आहे. तो प्रभू परमात्मा अष्टौप्रहर आपल्या जवळच आहे हे ओळखले की सर्व अज्ञान, अंधकार नष्ट होतो. नानक सांगतात, सतगुरूचा उपदेश ऐकून तो हृदयात ठसवून घेतला की मनोवांच्छित फल (प्रभुप्राप्ती) प्राप्त होते.॥५॥

हलतु पलतु दुइ लेहु सवारि ॥ राम नामु अंतरि उरि धारि ॥
 पूरे गुर की पूरी दीखिआ ॥ जिसु मनि बसै तिसु साचु परीखिआ ॥
 मनि तनि नामु जपहु लिव लाइ ॥ दूखु दरदु मन ते भउ जाइ ॥
 सचु वापारु करहु वापारी ॥ दरगह निबहै खेप तुमारी ॥
 एका टेक रखहु मन माहि ॥ नानक बहुरि न आवहि जाहि ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९३)

शब्दार्थ : हलतु – इहलोक, पलतु – परलोक, सवारि – सावरून घेणे , पूरे – पूर्ण, दीखिआ – दीक्षा, तिसु – त्याला, परीखिआ – पारख, परीक्षा, साचु – खरा, परमेश्वरी नामाचा, वापारी – व्यापारी, निबहै – मान्य होते, खेप – सौदा, पूंजी, भांडवल, टेक – आधार, बहुरि – परत परत, टेक – आसरा.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचे नाम हृदयात दृढपणे धारण करणारा इह-परलोक दोनही तरून जातो. पूर्ण सतगुरूचा उपदेशही पूर्णच असतो. ज्याने तो उपदेश मनापासून ग्रहण केला त्याला सतरूपी परमेश्वराचे ज्ञान प्राप्त होते. जो तनमनाने प्रभू परमात्म्याशी आपले चित्त एकाग्र करून नामजप करतो, तो सर्व दुःखापासून, कष्टांपासून, भयापासून मुक्त होतो. जो व्यापारी सतरूपी परमेश्वराच्या नामाचा व्यापार करतो, त्याचा तो व्यापार, प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात मान्य होतो. त्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते. नानक सांगतात, जो आपल्या मनात प्रभू परमात्म्याचा आश्रय पक्का धरून ठेवतो, त्याचा जन्ममरणाचा फेरा चुकतो, तो मुक्त होतो.॥६॥

तिस ते दूरि कहा को जाइ ॥ उबरै राखनहारु धिआइ ॥
 निरभउ जपै सगल भउ मिटै ॥ प्रभु किरपा ते प्राणी छुटै ॥
 जिसु प्रभु राखै तिसु नाही दूख ॥ नामु जपत मनि होवत सूख ॥
 चिंता जाइ मिटै अंहकारु ॥ तिसु जन कउ कोइ न पहुचनहारु ॥
 सिर ऊपरि ठाढा गुरु सूरु ॥ नानक ता के कारज पूरा ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९३)

शब्दार्थ : तिस ते – त्या प्रभू परमेश्वरापासून, कहा – कोठे, उबरै – उद्धार होतो, पहुचनहारु – पोहोचू शकने, बरोबरी करू शकणे, ठाढा – उभा , सूरु – शूर वीर (शक्तिशाली) .

भावार्थ : साऱ्या सृष्टीच्या पालनकर्त्या प्रभू परमेश्वरापासून कोण बरं दूर जाऊ शकेल? त्याचे, त्या प्रभू परमात्म्याच्या नामाचे ध्यान केल्याने, चिंतन केल्याने, तो प्रभू परमात्मा त्या जीवास भवसागरातून उद्धारून नेतो. त्या निर्भयरूप परमेश्वराचा जप केल्याने मानवप्राणी सर्व दुःखापासून मुक्त होतो. प्रभू परमात्म्याच्याच कृपेने मानवप्राणी संसारातून मुक्त होतो. ज्याचे तो प्रभू परमात्मा रक्षण करतो, त्याला कसलेही दुःख, क्लेश भोगावे लागत नाहीत. नामजपामुळे त्याचे मन संतुष्ट होते, सुखी होते. त्याच्या सर्व चिंता दूर होतात. त्याचा अहंकार गळून पडतो. अशा ह्या प्रभुसेवकाची कोणीही बरोबरी करू

शकत नाही. त्याच्या सारखा तोच. नानक सांगतात, ज्याच्या मस्तकावर गुरुकृपेचा वरदहस्त आहे त्याची सर्व कार्ये पूर्ण होतात.॥७॥

मति पूरी अंम्रितु जा की द्रिसटि ॥ दरसनु पेखत उधरत स्रिसटि ॥
चरन कमल जा के अनूप ॥ सफल दरसनु सुंदर हरि रूप ॥
धनु सेवा सेवकु परवानु ॥ अंतरजामी पुरखु प्रधानु ॥
जिसु मनि बसै सु होत निहालु ॥ ता कै निकटि न आवत कालु ॥
अमर भए अमरा पदु पाइआ ॥ साध संगि नानक हरि धिआइआ ॥८॥२२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९३)

शब्दार्थ : मति – बुद्धी, पूरी – पूर्ण, दरसनु पेखत – दर्शनमात्रे, दर्शन होताच, अनूप – ज्याला उपमा नाही असा, अतिसुंदर, सफल दरसनु – ज्याच्या दर्शनाने सर्व इच्छा पूर्ण होतात, सफल होतात असा, धनु – धन्य.

भावार्थ : ज्याच्या (प्रभू परमात्म्याच्या) नेत्रातून सदैव प्रेमरूपी अमृतधारांचा वर्षाव होत असतो, त्या पूर्णज्ञानी प्रभू परमात्म्याच्या केवळ दर्शनमात्रे साऱ्या सृष्टीचा उद्धार होतो. ज्याचे चरणकमल अनुपमेय, अतिव सुंदर आहेत अशा सुंदर हरिरूपाच्या केवळ दर्शनाने सर्व मनोकामना परिपूर्ण होतात. ज्याने आपल्या अंतःकरणात त्या प्रभू परमात्म्यास सर्वश्रेष्ठ स्थान दिले आहे, अशा सेवकाची सेवा धन्य होते व त्यास प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. ज्या सेवकाचे हृदयात प्रभू परमात्मा वास करतो, तो सदैव सुप्रसन्न असतो. मग कळीकाळही त्याच्या पर्यंत कधीच पोहोचू शकत नाही. नानक सांगतात, जो सेवक संतसज्जनांच्या संगतीत हरीचे ध्यान करतो, तो जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो व अमरपदास प्राप्त करतो.॥८॥२२॥

॥ सलोकु ॥ गिआन अंजनु गुरि दीआ अगिआन अंधेर बिनासु ॥
हरि किरपा ते संत भेटिआ नानक मनि परगासु ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९३)

शब्दार्थ : गिआन अंजनु – ज्ञानांजन, संत भेटिआ – संतांची भेट झाली, परगासु – प्रकाश पडला.

भावार्थ : नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने ज्या भक्तास गुरूची प्राप्ती होते, गुरूची भेट होते, त्या भक्ताच्या मनात ज्ञानाचा प्रकाश पडतो. गुरूने दिलेल्या ज्ञानांजनाने भक्ताच्या मनातील अज्ञान, अंधकार नष्ट होतो.॥१॥

॥ असटपदी ॥ संत संगि अंतरि प्रभु डीठा ॥ नामु प्रभु का लागा मीठा ॥
सगल समिग्री एकसु घट माहि ॥ अनिक रंग नाना द्रिसटाहि ॥
नउनिधि अंम्रितु प्रभ का नामु ॥ देही महि इस का बिस्रामु ॥
सुंन समाधि अनहत तह नाद ॥ कहनु न जाई अचरज बिसमाद ॥
तिनि देखिआ जिसु आपि दिखाए ॥ नानक तिसु जन सोझी पाए ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९३)

शब्दार्थ : डीठा – पाहिले, दिसले, एकसु – एकाच, घट – देह, बिस्रामु – विश्राम, सुंन समाधि – समाधीचा एक प्रकार, ज्यात मन पूर्णपणे निर्विकार होते, निर्विकल्प समाधी., बिसमाद – आश्चर्य, विस्मय.

भावार्थ : संतसज्जनांच्या संगतीमुळे परमेश्वर माझ्या अंतरातच आहे ह्याची जाणीव झाली व तेव्हांपासून प्रभुनामाची गोडी माझ्या मनात उत्पन्न झाली. ज्या घटकांपासून , वस्तूंपासून ही सारी सृष्टी उत्पन्न झाली, ते सारे त्या प्रभू परमात्म्यात समाविष्ट आहेत व तोच नाना रूपात प्रगट होतो. अशा ह्या प्रभूचे अमृतमय नाम जगातल्या सर्व धन, संपत्ती, नवनिधीहून श्रेष्ठ आहे. तो प्रभू परमात्मा ह्या मानवीदेहातच स्थानापन्न झालेला आहे. ज्याला ह्या सत्याचे ज्ञान झाले तो मग शून्यसमाधीत मग्न होतो व त्याच्या अंतरात एक अनाहत नाद गुंजारव घालत राहतो. अशा ह्या स्थितीत एक विस्मयकारी, आश्चर्यानि थक्क करून सोडणारा आनंद प्राप्त होते. तो अनुभव, तो परमानंद वर्णनापलिकडे आहे. तो शब्दात व्यक्त करता येणे केवळ अशक्य आहे. पण असा हा परमानंददायी अनुभव ज्याला तो द्यावा, असे त्या प्रभू परमात्म्यास वाटते, फक्त त्यालाच प्राप्त होतो. नानक सांगतात, अशा माणसास प्रत्यक्ष त्या प्रभू परमात्म्याचे दर्शन झाले आहे असे ओळखावे.॥१॥

सो अंतरि सो बाहरि अनंत ॥ घटि घटि बिआपि रहिआ भगवंत ॥

धरनि माहि आकास पड़आल ॥ सरब लोक पूरन प्रतिपाल ॥

बनि तिनि परबति है पारब्रहमु ॥ जैसी आगिआ तैसा करमु ॥

पउण पाणी बैसंतर माहि ॥ चारि कुंट दह दिसे समाहि ॥

तिस ते भिन नहीं को ठाउ ॥ गुर प्रसादि नानक सुखु पाउ ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९४)

शब्दार्थ : पड़आल – पाताळ, सरब – सर्व, बनि – वनात, तिनि – तृणात, गवतात, परबति – पर्वतात, आगिआ – आज्ञा, बैसंतर – अग्नीमध्ये, चारी कुंट – चौफेर, सर्वत्र, दह दिसे – दशदिशा, ठाउ – जागा.

भावार्थ : तो अनंत प्रभू परमात्मा सर्व जीवांच्या आतही आहे आणि बाहेरही आहे. चराचरातील सर्व वस्तुमात्रात तो भगवंत भरून राहिला आहे व सर्व लोकांचा पूर्ण प्रतिपाळही तोच प्रभू परमात्मा करतो. तृणात, वनात, पर्वतात, सर्वात तो प्रभू परमात्मा वास करतो. जगातली प्रत्येक वस्तू, प्रत्येक जीव त्या परमेश्वराची जी आज्ञा होईल तसेच वागतात. जल, वायू, आकाश, चौफेर, दाहीदिशा त्याने त्या प्रभू परमात्म्याने व्यापलेल्या आहेत. नानक सांगतात, अशी तिळमात्र जागा नाही की जी त्या प्रभू परमात्म्याने व्यापलेली नाही. ह्या सृष्टीतील एकही वस्तू त्या प्रभू परमात्म्यापासून भिन्न नाही. सारे सारे चराचर त्याने व्यापलेले आहे. सर्व काही तोच आहे. पण हे ज्ञान, ही जाण, सतगुरूच्या कृपेनेच प्राप्त होते.॥२॥

बेद पुरान सिंघ्रिति महि देखु ॥ ससीअर सूर नख्यत्र महि एकु ॥

बाणी प्रभ की सभु को बोलै ॥ आपि अडोलु न कबहू डोलै ॥

सरब कला करि खेलै खेल ॥ मोलि न पाईऐ गुणह अमोल ॥

सरब जोति महि जा की जोति ॥ धारि रहिओ सुआमी ओति पोति ॥

गुर परसादि भरम का नासु ॥ नानक तिन महि एहु बिसासु ॥३॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९४)

शब्दार्थ : ससीअर – चंद्र, सूर – सूर्य, नख्यत्र – नक्षत्र, सभु को – प्रत्येक जीव, अडोलु – स्थिर, कला – कौशल्य, करि – करून, धारि रहिओ – भरून राहतो, ओति पोति – ओतप्रोत, बिसासु – विश्वास निर्माण होतो.

भावार्थ : हे जीवा! सारे वेद, शास्त्रे, पुराणे, श्रुति साऱ्यात तो प्रभूच विराजमान आहे हे तू जाण. सूर्य, चंद्र ह्या सर्वातही तो प्रभू परमात्माच व्याप्त आहे. सर्व जीव त्या प्रभूच्याच प्रेरणेने बोलतात. पण तो प्रभू परमात्मा मात्र सदैव स्थिर आहे. कधीही अस्थिर होत नाही. दोलायमान होत नाही. आपले सर्व कौशल्य वापरून तो प्रभू परमात्मा ह्या सृष्टीतील सारे खेळ खेळत असतो. तो परमात्मा अमोल गुणांचा अगाध सागर आहे. कोणीही कितीही किंमत मोजली तरी तो गुणसाठा विकत घेता

येणार नाही. ह्या चराचर सृष्टीतील प्रत्येक वस्तूत, प्रत्येक जीवात त्या प्रभू परमात्म्याची ज्योत ओतप्रोत भरून राहिली आहे व तोच प्रभू परमात्मा साऱ्या सृष्टीची धारणा करतो. नानक सांगतात, सतगुरूच्या कृपेने सारे भ्रम, अज्ञान दूर होते आणि त्या एकमात्र परमेश्वरावरील विश्वास दृढ होतो.॥३॥

संत जना का पेखनु सभु ब्रह्म ॥ संत जना कै हिरदै सभि धरम ॥
 संत जना सुनहि सुभ बचन ॥ सरब बिआपी राम संगि रचन ॥
 जिनि जाता तिस की हड़ रहत ॥ सति बचन साधू सभि कहत ॥
 जो जो होइ सोई सुखु मानै ॥ करन करावनहारु प्रभु जानै ॥
 अंतरि बसे बाहरि भी ओही ॥ नानक दरसन देखि सभ मोही ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९४)

शब्दार्थ : सभु – सर्वत्र, सुभ – शुभ, रचन – एकत्रित, जुळलेले, मिसळलेले, जिनी – ज्याने, जाता – जाणले, इह – ह्या प्रकारचे, इह रहत – ह्या प्रकारचे वागरे असते. सभ – सारी सृष्टी, मोही – मोहून जातात, प्रभावित होतात.

भावार्थ : संतजनांच्या दृष्टीस सर्वत्र प्रभू परमात्माच दिसतो. सर्व जीवांच्या ठायी तो प्रभू परमात्मा विराजमान आहे अशी त्यांची धारणा असते. संतांच्या हृदयात सदैव धर्मच असतो. ते सदैव कर्तव्य परायण असतात. संतजन सदैव शुभवचन ऐकतात आणि सदासर्वदा त्या सर्वव्यापी रामात निमग्न राहतात. ज्या संतांनी त्या प्रभू परमात्म्यास जाणले आहे, परमेश्वराचे सत्यस्वरूप ओळखले आहे, त्यांचेच राहणे, वागणे असे असते. त्यांच्या मुखातून सदैव सत्यवचनच बाहेर पडते. ह्या जगात जे जे घडते ते ते सारे त्या कर्त्याकरवित्या प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेनेच घडते असे ते जाणतात व त्यामुळेच जे घडते, जसे घडते, त्यात ते सुख मानतात, आनंदाने त्याचा स्वीकार करतात. असे संत, तो प्रभू परमात्मा त्यांच्या अंतरात आहे, बाहेरही सर्वत्र तोच भरून राहिलेला आहे, असे जाणतात. गुरू नानक म्हणतात, अशा ह्या संतास पाहून सारेजण मोहित होतात. त्यांच्या केवळ दर्शनाने सारेजण प्रभावित होतात.॥४॥

आपि सति कीआ सभु सति ॥ तिसु प्रभ ते सगली उतपति ॥
 तिसु भावै ता करे बिसथारु ॥ तिसु भावै ता एकंकारु ॥
 अनिक कला लखी नह जाइ ॥ जिसु भावै तिसु लए मिलाइ ॥
 कवन निकटि कवन कहीऐ दूरि ॥ आपे आपि आप भरपूरि ॥
 अंतरगति जिसु आपि जनाए ॥ नानक तिसु जन आपि बुझाए ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९४)

शब्दार्थ : सति – अस्तित्वमान, सभु – सारी सृष्टी, लखी – लिहिणे, वर्णन करणे, अंतरगति – अंतःकरणात

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा स्वतः अस्तित्वमान आहे व तो जे जे काही उत्पन्न करतो त्यातही तोच अस्तित्वमान आहे. त्या प्रभूनेचे ही सर्व चराचरसृष्टी उत्पन्न केली आहे. त्या परमेश्वरास वाटेल तेव्हा तो ह्या साऱ्या ब्रह्मांडाचा विस्तार करतो. त्याला वाटेल तेव्हा तो हा सर्व पसारा आवरून घेऊन परत एकरूपात विलीन करतो. त्या प्रभू परमात्म्याच्या किती म्हणून कला आहेत, शक्ती आहेत, त्याचे वर्णन करणे अशक्य आहे. त्या प्रभू परमात्म्याची ज्याच्यावर कृपा होते, त्याला जो प्रिय वाटतो, त्याला तो स्व-स्वरूपात विलीन करून घेतो. त्याच्या जवळ आहे असे कोणास म्हणावे ? त्याच्या पासून दूर आहे

असे तरी कोणास म्हणावे ? कारण सर्वत्र तो प्रभू सर्वांच्यात भरून राहिला आहे. नानक सांगतात, ज्या भक्ताच्या अंतःकरणात तो प्रभू परमात्मा तशी प्रेरणा उत्पन्न करतो, त्यासच तो प्रभू परमात्मा आपल्या सत्यस्वरूपाचे ज्ञान देतो.॥५॥

सरब भूत आपि वरतारा ॥ सरब नैन आपि पेखनहारा ॥
सगल समग्री जा का तना ॥ आपन जसु आप ही सुना ॥
आवन जानु इकु खेलु बनाइआ ॥ आगिआकारी कीनी माइआ ॥
सभ कै मधि अलिपतो रहै ॥ जो किछु कहणा सु आपे कहै ॥
आगिआ आवै आगिआ जाइ ॥ नानक जा भावै ता लए समाइ ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९४)

शब्दार्थ : वरतारा – सामावलेला, नैन – नयन, डोळे, तना – तन, शरीर, मूळ जसु – यश, मोठेपणा, आवन जानु – जन्मणे-मरणे, आगिआकारी – आज्ञा करणारा, अलिपतो – अलिप्त, कहणा – सांगणे, आगिआ – आज्ञा.

भावार्थ : सर्व जीवांमध्ये तो प्रभू परमात्मा सामावलेला आहे. सर्व नेत्रातून तो आपलीच लीला पाहतो. ही सर्व सृष्टी हे त्याचेच शरीर आहे व तो प्रभू परमात्मा आपले यशोगीत आपणच ऐकत असतो. जीवांना जन्मास घालणे तसेच त्यांना ह्या जगातून घेऊन जाणे हा त्याचा रोजचा खेळच आहे व त्या प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेत वागणारी माया ही सुद्धा त्याचीच निर्मिती आहे. ह्या सृष्टीच्या सर्व पसाऱ्यात सर्वत्र तोच भरून राहिलेला असला, तरी सर्वांपासून तो अलिप्त आहे व त्याला जे काही सांगायचे असेल ते तोच स्वतः (जीवांच्या मुखातून) बोलतो. गुरू नानक सांगतात, सारे जीव त्याच्याच आज्ञेने जन्म घेतात. त्याच्याच आज्ञेने जगातून निघून जातात. त्या प्रभू परमात्म्याला जो आवडतो त्याला तो आपल्या स्वरूपात विलीन करून घेतो.॥६॥

इस ते होइ सु नाही बुरा ॥ औरै कहहु किनै कछु करा ॥
आपि भला करतूति अति नीकी ॥ आपे जानै अपने जी की ॥
आपि साचु धारी सभ साचु ॥ ओति पोति आपन संगि राचु ॥
ता की गति मिति कही न जाइ ॥ दूसर होइ त सोझी पाइ ॥
तिस का कीआ सभु परवानु ॥ गुर प्रसादि नानक इहु जानु ॥७॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९४)

शब्दार्थ : इस ते – त्याच्याकडून, त्या परमेश्वराकडून, औरै – दुसऱ्याकडून, कहहु – सांगा, नीकी – चांगले, जी की – जीवांची, धारी – धारण केली, परवानु – मान्य, स्वीकार.

भावार्थ : त्या प्रभू परमात्म्याकडून जे काही होते ते कधीच वाईट नसते. सगळे चांगलेच असते. दुसऱ्या कोणात असे करण्याची क्षमता आहे का? तो प्रभू परमात्मा स्वतः चांगलाच आहे आणि तो करतो तेही अति चांगलेच असते आणि त्याच्या मनात काय आहे हे फक्त तोच जाणतो. तो प्रभू परमात्मा स्वतः अस्तित्वमान आहे आणि त्याने निर्माण केलीली सारी सृष्टीही अस्तित्वमान आहे. कारण त्यात तोच ओतप्रोत भरून राहिला आहे. त्या प्रभू परमात्म्याच्या गतीविधीचे कोणी काही सांगू शकत नाही. त्याच्या सारखा कोणी दुसरा नाही. तसा जर कोणी असता तर तोच हे जाणू शकला असता. त्या प्रभू परमात्म्याने केलेले सर्व काही सर्वांनाच मान्य असते. स्विकारार्ह असते. नानक सांगतात, गुरुकृपेनेच हे समजू शकते.॥७॥

जो जानै तिसु सदा सुखु होइ ॥ आपि मिलाइ लए प्रभु सोइ ॥
ओहु धनवंतु कुलवंतु पतिवंतु ॥ जीवन मुकति जिसु रिदै भगवंतु ॥
धंनु धंनु धंनु जनु आइआ ॥ जिसु प्रसादि सभु जगत तराइआ ॥
जन आवन का इहै सुआउ ॥ जन कै संगि चिति आवै नाउ ॥
आपि मुकतु मुकतु करै संसारु ॥ नानक तिसु जन कउ सदा नमसकारु ॥८॥ २३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : जानै – जाणतो, सोइ – त्यास, धनवंतु – धनवान, कुलवंतु – उच्चकुलीन, पतिवंतु – आदरणीय, धनु – धन्य, सुआउ – प्रयोजन, हेतू, मुकतु – मुक्त.

भावार्थ : जो त्या प्रभू परमात्म्यास जाणतो, त्याच्या सदा अस्तित्वमान स्वरूपास, त्याच्या कर्तुम-अकर्तुम शक्तीस जाणतो व त्याच्या चरणी लीन होतो, तो सदैव सुखी होतो. त्याला तो प्रभू परमात्मा आपल्यात सामावून घेतो. ज्याच्या हृदयात सदैव भगवंताचा वास आहे. तोच खरा धनवंत, कुलवंत, आदरणीय जीवनमुक्त होय. अशा साधकाचे जीवन धन्य होय. त्रिवार धन्य होय. अशांच्या आधारे सर्व जगाचा उद्धार होतो. अशा व्यक्तीच्या संगतीने प्रभुनामाविषयी प्रीती उत्पन्न होते, प्रभू सेवक ह्यासाठीच जगात येतात. तो ह्यासाठीच जन्मास आला होता. तो स्वतः मुक्त होतो व सगळ्या संसारास मुक्त करतो. नानक म्हणतात, अशा माणसास माझा सदैव नमस्कार.॥८॥२३॥

॥ सलोकु ॥ पूरा प्रभु आराधिआ पूरा जा का नाउ ॥
नानक पूरा पाइआ पूरे के गुन गाउ ॥१॥

शब्दार्थ : पूरा – परिपूर्ण, आराधिआ – आराधना केली, चिंतन केले, पूरा जा का नाउ – ज्याचे नाम सदा स्थिर राहणारे आहे, पूरा पाइआ – प्रभू प्राप्त झाला.

भावार्थ : ज्या मनुष्याने त्या सदा स्थिर असणाऱ्या प्रभू परमात्म्याची आराधना केली, ज्याचे नामही परिपूर्ण आहे, अशा प्रभू परमात्म्याचे जो स्मरण करतो, त्यास प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. नानक सांगतात, तुम्हीही अशा परिपूर्ण प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करा.

॥ असटपदी ॥ पूरे गुर का सुनि उपदेसु ॥ पारब्रह्म निकटि करि पेखु ॥
सासि सासि सिमरहु गोबिंद ॥ मन अंतर की उतरै चिंद ॥
आस अनित तिआगहु तरंग ॥ संत जना की धूरि मन मंग ॥
आपु छोडि बेनती करहु ॥ साधसंगि अगनि सागरु तरहु ॥
हरि धन के भरि लेहु भंडार ॥ नानक गुर पूरे नमसकार ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : निकटि – जवळ, पेखु – पाहतो, उतरै – नाहीशी होते, चिंद – चिंता, आस – आशा, अनित – अनित्य, नश्वर, धूरि – पायाची धूळ, मंग – माग, आपु – अहंकार.

भावार्थ : हे बंधू! परिपूर्ण सतगुरूचा उपदेश ऐक आणि तो परब्रह्म परमेश्वर आपल्या जवळच आहे त्यास पाहा. श्वासाश्वासातून त्या गोविंदाचे स्मरण कर. त्यामुळे तुझ्या सर्व चिंता नष्ट होतील. विरून जातील. ह्या अनित्य, नश्वर, मायारूपी संसारातील आशारूपी तरंगाचा त्याग कर व संतजनांना शरण जाऊन त्यांच्या चरणधुळीची मनापासून मागणी कर. तू आपला अहंकार

सोड आणि संतजनांपुढे नतमस्तक होऊन त्यांना विनंती कर. म्हणजे संतजनांच्या संगतीने तुझ्या मनातील विकाररूपी अग्नीवर तू विजय प्राप्त करू शकशील. नानक सांगतात, हरिनामरूपी धनाने तू तुझे भांडार भरून घे आणि त्या पूर्ण सतगुरूला नमस्कार कर.॥१॥

खेम कुसल सहज आनंद ॥ साधसंगि भजु परमानंद ॥
 नरक निवारि उधारहु जीउ ॥ गुन गोबिंद अंम्रित रसु पीउ ॥
 चिति चितवहु नाराइण एक ॥ एक रुप जा के रंग अनेक ॥
 गोपाल दामोदर दीन दइआल ॥ दुख भंजन पूरन किरपाल ॥
 सिमरि सिमरि नामु बारं बार ॥ नानक जीअ का इहै अधार ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : खेम – क्षेम, निवारि – निवारण करून, चिति – चिंतात, चितवहु – चिंतन करा, दुख भंजन – दुःख नष्ट करणारा, इहै – हेच.

भावार्थ : संतसज्जनांच्या संगतीने त्या परमानंदस्वरूप प्रभू परमात्म्याचे भजन करा. असे केल्याने विनासायास, अगदी सहजपणे, तुम्हाला जीवनातील क्षेमकुशल व आनंद प्राप्त होईल. गोविंदाचे गुणरूपी अमृत प्राशन केल्याने तुमचे नरकापासून रक्षण होऊन तुमच्या जीवाचा उद्धार होईल. त्या नारायणाचे रूप एकच असले, तरी तो नाना रूपे धारण करतो, नाना रंगात प्रगट होतो. त्या एकमात्र नारायणाचे चिंतात सदैव चिंतन करा. तो गोपाल, तो दामोदर, तो दीनांचा दयाळू सर्व दुःखांचा नाश करतो. तो पूर्ण कृपाळू आहे. नानक सांगतात, अशा ह्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण वारंवार करा. तोच जीवाचा एकमात्र आधार आहे.

उतम सलोक साध के बचन ॥ अमुलीक लाल एहि रतन ॥
 सुनत कमावत होत उधार ॥ आपि तरै लोकह निसतार ॥
 सफल जीवनु सफलु ता का संगु ॥ जा कै मनि लागा हरि रंगु ॥
 जै जै सबदु अनाहदु वाजै ॥ सुनि सुनि अनद करे प्रभु गाजै ॥
 प्रगटे गुपाल महांत कै माथे ॥ नानक उधरे तिन कै साथे ॥३॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : सलोक – श्लोक, अमुलीक – मूल्यवान, अमोल, एहि – हे, कमावत – आचरण, जै जै सबदु – जयजयकार, अनाहदु – सतत, वाजै – वाजत राहतो, अनद – आनंदित, गाजै – स्वरूप प्रगट करतो.

भावार्थ : साधुसंतांचे बोल हे उत्तम श्लोक असतात. हीच खरी अनमोल लाल रत्ने होत. ही संतवचने ऐकून त्याप्रमाणे आचरण केले, तर असे करणारा स्वतःतर भवसागर तरून जातोच पण इतर लोकांनाही मुक्त करतो. ज्यांची मने हरिनामाच्या रंगात रंगून गेली आहेत त्यांचे जीवन सफल होय. अशांच्या संगतीत राहणाऱ्यांचेही जीवन सफल होते. अशा व्यक्तीच्या अंतरात प्रभूच्या नामाच्या जयजयकराचा अनाहत नाद घुमत राहतो. अशा माणसाच्या अंतरात त्या प्रभू परमात्म्याचा प्रकाश प्रकाशित होतो. अशा महान व्यक्तीच्या मस्तकी प्रभू गोपाळ प्रगट होतो. नानक सांगतात, अशा महान व्यक्तीच्या संगतीत राहणाऱ्यांचाही उद्धार होतो.॥३॥

सरनि जोगु सुनि सरनी आए ॥ करि किरपा प्रभ आप मिलाए ॥
 मिटि गए बैर भए सभ रेन ॥ अंग्रित नामु साध संगि लैन ॥
 सुप्रसंन भए गुरदेव ॥ पूरन होई सेवक की सेव ॥
 आल जंजाल बिकार ते रहते ॥ राम नाम सुनि रसना कहते ॥
 करि प्रसादु दइआ प्रभि धारी ॥ नानक निबही खेप हमारी ॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : सरनि जोगु – शरणागताचे रक्षण करण्यास सक्षम असलेला, सभ रेन – सर्वांच्या चरणांची धूळ, लैन – घेतल्याने, आल जंजाल – संसाराचा व्याप, रहते – राहातो, निबही – निभावून गेली, सार्थक झाले, मान्य झाली.

भावार्थ : हे प्रभो! आपण शरणागताचे रक्षण करणारे आहात अशी आपली ख्याती ऐकून मी आपणास शरण आलो आहे. माझ्यावर आपण कृपा करा आणि मला आपल्यात लीन करून घ्या. संतजनांच्या संगतीत प्रभू परमात्म्याचे अमृतमय नाम ऐकल्यामुळे, आता माझ्या मनातील वैरभाव, भीती आदी सर्व नष्ट झाले आहे. सतगुरू प्रसन्न झाल्यामुळे ह्या सेवकाची सेवा सफल संपूर्ण झाली आहे. प्रभुरामाच्या नाम श्रवणाने, जिभेवाटे त्या रामाचे नाम उच्चारल्याने, मी संसाराच्या जंजाळातून मुक्त झालो आहे. सर्व विकारांपासून मुक्त झालो आहे. नानक म्हणतात, त्या कृपामय परमेश्वराने दयावंत होऊन आपले कृपाछत्र माझेवर धरले आहे. आता माझी सेवा सफल झाली आहे.॥४॥

प्रभ की उसतति करहू संत मीत ॥ सावधान एकागर चीत ॥
 सुखमनी सहज गोविंद गुन नाम ॥ जिसु मनि बसै सु होत निधान ॥
 सरब इच्छा ता की पूरन होइ ॥ प्रधान पुरखु प्रगटु सभ लोइ ॥
 सभ ते ऊच पाए असथानु ॥ बहुरि न होवै आवन जानु ॥
 हरि धनु खाटि चलै जनु सोइ ॥ नानक जिसहि परापति होइ ॥५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : सावधान – ध्यानपूर्वक, गोविंद गुन – प्रभूचे गुण, मन बसै – मनात वस्ती करतो, लोई – लोकात, खाट – कमवून

भावार्थ : हे संतसज्जनहो! हे मित्रांनो! सावधान होऊन चित्त एकाग्र करून त्या प्रभू परमात्म्याची स्तुती करा. त्या गोविंदाच्या नामस्मरणाने सुख देणारा मणी सहज प्राप्त होतो. त्या सुखमणीमुळे गोविंदाचे गुण, गोविंदाचे नाम व गोविंदाचे ज्ञान प्राप्त होते. ज्याच्या मनात तो सुखमणी प्राप्त झाला आहे त्याला सर्व खजिना प्राप्त होतो. त्याच्या सर्व इच्छा-आकांक्षा पूर्ण होतात. तो सर्व जनात श्रेष्ठपद प्राप्त करतो. सर्व पदात, स्थानात, जे सर्वोच्चपद, परमपद, अढळपद ते तो प्राप्त करतो व त्यामुळे त्याचा जन्ममरणाचा फेरा बंद होतो. नानक सांगतात, ज्याला त्या सुखमणीची प्राप्ती झाली तो हरिनामरूपी धन प्राप्त करून निश्चितपणे ह्या जगातून निघून जातो.॥५॥

खेम सांति रिधि नव निधि ॥ बुधि गिआनु सरब तह सिधि ॥
 बिदिआ तपु जोगु प्रभ धिआनु ॥ गिआनु स्रेसट ऊतम इसनानु ॥
 चारि पदारथ कमल प्रगास ॥ सभ कै मधि सगल ते उदास ॥
 सुंदरु चतुरु तत का बेता ॥ समदरसी एक द्रिसटेता ॥
 इह फल तिसु जन कै मुखि भने ॥ गुर नानक नाम बचन मनि सुने ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९५)

शब्दार्थ : खेम – क्षेम, सदैव सुख, सांति – शांती, रिधि – योगद्वारे प्राप्त होणारी शक्ती, सिधि – सिद्धी, चमत्कार, नव निधि – महापद्म, पद्म, काश्यप, मकर, मुकन्द, नील, खरब, कन्द हे नऊ खजिने किंवा निधी शास्त्रात सांगितल्या आहेत, बिदिआ – विद्या, गिआनु – ज्ञान, तपु – तप, जपु – जप, धिआनु – ध्यान, स्नेसट – श्रेष्ठ, इसनानु – तीर्थ स्नान, चारि पदारथ – धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष हे चार पुरुषार्थ, सुंदरु – सुंदर, चतुरु – चतुर, बेता – वक्ता, सांगणारा, जाणणारा, तिसु – त्या, मुखि – मुखाद्वारे, भने – उच्चारले जातात.

भावार्थ : ज्या माणसाने, भक्ताने, हा सुखमणी प्राप्त केला आहे त्याचे क्षेमकुशल तो प्रभू परमात्मा पाहतो. त्याला शांती, ऋद्धी, सिद्धी, नऊ निधी, बुद्धी, ज्ञान, सर्व काही प्राप्त होते. विद्या, तप, योग, प्रभूचे ध्यान, प्रभूचे ज्ञान तसेच सर्व उत्तमोत्तम तीर्थांच्या स्नानाचा लाभ अशा माणसास घरबसल्या प्राप्त होतो. त्यास धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष या चारही पुरुषार्थांचा लाभ होतो. त्याचे हृदयकमल विकसित होते. तो सर्वांमध्ये वावरूनही सर्वांपासून अलिप्त असतो. तो सुंदर, चतुर अशा प्रभू परमात्म्याचे मूळ स्वरूप जाणणारा तत्त्ववेत्ता होतो. तो सर्वांना समान पाहणारा व सर्वांमध्ये ब्रह्म जाणणारा दृष्टा होतो. नानक सांगतात, जो मनःपूर्वक गुरुवचन ऐकतो व प्रभुनामाचे मनःपूर्वक उच्चारण करतो, त्यास ही सर्व फळे प्राप्त होतात.॥६॥

इहु निधानु जपै मनि कोइ ॥ सभ जुग महि ता की गति होइ ॥
गुण गोबिंद नाम धुनि बाणी ॥ सिम्रिति सासत्र बेद बखाणी ॥
सगल मतांत केवल हरि नाम ॥ गोबिंद भगत कै मनि बिस्राम ॥
कोटि अप्राध साधसंगि मिटै ॥ संत किप्रा ते जम ते छुटै ॥
जा कै मसतकि करम प्रभि पाए ॥ साध सरणि नानक ते आए ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९६)

शब्दार्थ : निधानु – खजिना, जुग – युग, गति – परम गती, मुक्ती, धुनि – ध्वनी, बाणी – वाणी, बखाणी – सांगतो, सगत मतांत – सर्व मतांचे सार, अप्राध – अपराध, करम – कृपा, सासत्र – शास्त्र.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचे नाम हा एक मोठा खजिना आहे. ज्याला हा खजिना प्राप्त झाला तो युगानुयुगांसाठी परमगती प्राप्त करतो. ज्याला प्रभुनामाचा खजिना प्राप्त झाला अशा माणसाच्या तोंडून बाहेर पडणारा साधा शब्दही त्या प्रभू परमात्म्याची वाणी बनते. ज्या प्रभू परमेश्वराचे वर्णन वेद, स्मृति, शास्त्रे करतात. ते, ज्याने 'सुखमनी' प्राप्त केला, त्याच्या साध्या शब्दातून प्रतीत होते. सर्व मतमतांतराचे एकच सार म्हणजे 'हरिनाम'. ह्या नामाचे विश्रामस्थान, गोविदांच्या भक्तांच्या, हृदयात असते. साधूच्या संगतीने साधकाचे कोटी कोटी अपराध, कोटी कोटी पापे नष्ट होतात. संतांच्या कृपेने यमाच्या पाशातून सुटका होते. नानक सांगतात, ज्याच्या मस्तकावर त्या प्रभू परमात्म्याचा वरदहस्त आहे, असाच माणूस संतांना शरण जातो व त्याच्याकडून प्रभुनाम प्राप्त करतो.॥७॥

जिसु मनि बसै सुनै लाइ प्रीति ॥ तिसु जन आवै हरि प्रभु चीति ॥
जनम मरन ता का दूखु निवारै ॥ दुलभ देह ततकाल उधारै ॥
निरमल सोभा अंग्रित ता की बानी ॥ एकु नामु मन माहि समानी ॥
दूख रोग बिनसे भै भरम ॥ साध नाम निरमल ता के करम ॥

खंड २ [३७५]

सभ ते ऊच ता की सोभा बनी ॥ नानक इह गुणि नामु सुखमनी ॥८ ॥२४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९६)

शब्दार्थ : दुलभ – दुर्लभ, मन माहि – मनात, बिनसै – विनाश होतो, भै – भय.

भावार्थ : ज्या साधकास नामरूपी 'सुखमणी' प्राप्त झाला आहे व जो प्रेमपूर्वक अंतकरणाने नाम श्रवण करतो, त्या साधकाच्या चित्तात त्या हरिची प्रभू परमात्म्याची सदैव आठवण येते. त्याच्या जन्ममरण दुःखाचे निवारण होते व त्याच्या दुर्लभ देहाचा, तत्काळ उद्धार होतो. ज्याच्या मनात एकमेव 'नाम' सामावून राहिले आहे. अशा साधकाचे अंतःकरण निर्मळ होते. त्याच्या मुखावाटे बाहेर पडणारा प्रत्येक शब्द अमृतासमान गोड वाटतो. असा साधक भय, भ्रम, दुःख, रोग, सर्वापासून मुक्त होतो. तो संतपदास जाऊन पोहोचतो व त्याचे प्रत्येक कर्म प्रत्येक कृती निर्मळ होते. पवित्र होते. तो साधक सर्वश्रेष्ठ पदास प्राप्त करतो. नानक म्हणतात, ह्या गुणामुळे प्रभूचे नाम हेच सुखाचे रत्न आहे. हाच सुखाचा मणी आहे. ॥८॥२४॥

थिती गउड़ी महला ५ ॥सलोकु ॥

॥१ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूच्या कृपेने तो प्राप्त होतो)

जलि थलि महीअलि पूरिआ सुआमी सिरजनहारु ॥
अनिक भांति होइ पसरिआ नानक एकंकारु ॥१ ॥
॥पउड़ी ॥ एकम एकंकारु प्रभु करउ बंदना धिआइ ॥
गुण गोबिंद गुपाल प्रभ सरनि परउ हरि राइ ॥
ता की आस कलिआण सुख जा ते सभ कछु होइ ॥
चारि कुंट दह दिसि भ्रमिओ तिसु बिनु अवरु न कोइ ॥
बेद पुरान सिप्रिति सुने बहु बिधि करउ बीचारु ॥
पतित उधारन भै हरन सुख सागर निरंकार ॥
दाता भुगता देनहारु तिसु बिनु अवरु न जाइ ॥
जो चाहहि सोई मिलै नानक हरि गुन गाइ ॥१ ॥
गोबिंद जसु गाईए हरि नीत ॥
मिलि भजीए साध संगि मेरे मीत ॥१ ॥रहाउ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९६)

शब्दार्थ : थिती – तिथी; जलि – पाण्यात; थलि – जमिनीवर; महीअलि – अंतरिक्षात; पूरिआ – परिव्यास; सिरजनहारु – सृजनकर्ता, निर्माण करणारा; अनिक भांति – अनेक प्रकारे; एकंकारु – एकमेव प्रभू परमात्मा; एकम – प्रतिपदा; सरनि परउ – शरण जातो; कलिआण – कल्याण; जाते – ज्यामुळे; सिप्रिति – स्मृती; उधारण – उद्धार करणारा; भै – भय; चाहहि – इच्छा करणे; जसु – यश; नीत – नित्य.